

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BAĞLANMA KURAMI VE OKUL SOSYAL HİZMETİ
TEORİK BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İsmail ATABEK

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR

KASIM - 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BAĞLANMA KURAMI VE OKUL SOSYAL HİZMETİ
TEORİK BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İsmail ATABEK (421200910)

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 25/11/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. İsmail BARIŞ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr. Üyesi Recep ÇELİK	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Bağlanma Kuramı ve Okul Sosyal Hizmeti: Teorik Bir Yaklaşım

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 60 (altmış) sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 23/12/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen intihal.net intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : İsmail ATABEK
Öğrenci Numarası : 421200910
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı : Yüksek Lisans
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Danışman
Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR

ÖNSÖZ

Bu çalışma tam olarak gönül işleri çerçevesinde işleyen bir süreçte uzun doğum sancıları eşliğinde ortaya çıkmıştır. Bir eğitimci olarak 40 yaşından sonra naçizane gelişim çabası ve okuma etkinliğini bilimsel bir çerçevede ortaya çıkarma gayretimi destekleyen ve bu yaştan sonra sabırla çabalayarak sonuca ulaşma yolunda hala öğrenilmesi gereken çok şey olduğunu bana gösteren ve öğreten sevgili danışman hocam Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR Beyefendi'ye büyük bir samimiyet ve saygıyla teşekkür ederim.

Yine bu çalışmada engin bilgileriyle gece gündüz ayırmaksızın zamanını ve fikirlerini benimle paylaşan sevgili Ahmet ÇORAK beyefendiye müteşekkirim. Ayrıca teknik destekleri için Fatih ve Feyza TUFAN kardeşlere değerli vakit ve emekleri için burada anarak teşekkür ederim.

Yıllar ve yıllar önce ebediyete çok zamansızca uğurlanmış olduğum ve yokluğunu sığınacak bir kucak bulamadığım her defasında daha da fazla hissettiğim sevgili annem ve onun gibi dünyanın ağır yükünü omuzlayan ve ona anlamını veren tüm annelere bu çalışmamı ithaf ediyorum

Ve elbette bir karınca misali sabırla Emin Utku, Akif Utkan ve Faruk Doğu mahdumlarımıza analık ederken her türlü desteği altın bir tepside sunan sevgili eşim Sema TUFAN ATABEK Hanımefendiye şükranlarımı sunar teşekkür ederim.

İsmail ATABEK

22/11/2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BEYAN.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ŞEKİLLER.....	vi
ÖZET	vi
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TANIMLAR VE TEORİK BAĞLAM	5
1.1. Bağ ve Bağlanma.....	5
1.2. Bağlanma Kuramının Temelleri.....	7
1.3. Bağlanma Stilleri.....	9
1.4. Gelişim Dönemleri ve Dağlanma	11
1.4.1. Doğum Öncesi Dönem ve Bağlanma Sorun Alanları.....	12
1.4.2. Doğum Öncesi Dönem Anneye Bağlı Sorun Alanları.....	12
1.4.3. Doğum Öncesi Sosyal ve Çevresel Sistemler ve Bağlanma Sorun Alanları.....	13
1.5. Bebeklik Dönemi ve Bağlanma.....	14
1.5.1. Bağlanma Öncesi veya Asosyal Evre	15
1.5.2. İnşa Halindeki Bağlanma 4-7 Ay.....	15
1.5.3. Bebeklik Dönemi Bağlanma Sorun Alanları	16
1.6. Çocukluk Dönemi ve Bağlanma.....	18
1.6.1. Çocukluk Dönemi ve Bağlanma Sorun Alanları	18
1.7. Ergenlik Dönemi ve Bağlanma	19
1.7.1. Bağlanma ve Ergenlik Dönemi Problemleri.....	19
1.8. Erişkinlik Dönemi ve Bağlanma	21
BÖLÜM 2: SOSYAL HİZMET VE KURAM İLİŞKİSİ.....	22
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	22
2.2. Eğitsel Süreçte Yaşanan Sorunlar	24
2.2.1. Öğrenci Aile İlişkisine Ait Sorunlar	25
2.2.2. Öğrenci-Öğretmen İlişkisine Ait Sorunlar.....	28
2.2.3. Akademik Gelişime Ait Sorunlar	30
2.2.4. Sisteme Ait Sorunlar	31
2.3. Okul Sosyal Hizmeti Tanım ve Uygulamaları	34

2.3.1. Okul Sosyal Hizmeti Mesleki Tanım.....	36
2.3.2. Okul Sosyal Hizmet Uzmanı ve Görevleri	40
2.3.3. Okul Sosyal Hizmetinin Tarihçesi	43
2.3.4. Dünyada Okul Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	44
BÖLÜM 3: BAĞLANMA KURAMI EKSENLİ OKUL SOSYAL HİZMETİ	
UYGULAMASI.....	46
3.1. Bağlanma Kuramı ve Okul Sosyal Hizmeti	46
3.2. Bağlanma Kuram Merkezli Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımının Belirleyici Yönleri	51
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	56
KAYNAKÇA	56
ÖZGEÇMİŞ.....	60



KISALTMALAR

ACSWA	: Amerikan Klinik Sosyal Çalışma Derneği
AASSW	: Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Çalışanları Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEP	: Aile Eğitim Programı
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
IASSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği
IFSW	: Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu
ILO	: International Labour Organization
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NASW	: Ulusal Sosyal Hizmet Çalışanları Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NAVT	: Ulusal Ziyaretçi Öğretmenler Birliği
OAB	: Okul Aile Birliği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖKH	: Öğrenci Kişilik Hizmetleri
PDR	: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
RAM	: Rehberlik araştırma merkezleri
SSÇ	: Suça Sürüklenen Çocuk
SSW	: Okul Sosyal Hizmeti
SSWAA	: Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Birliği
SSWAA	: Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün
WHO (DSÖ)	: Dünya Sağlık Örgütü

ŞEKİLLER

Sayfa No

Şekil 1: Bağlanma kavramını, davranışsal olarak gözlemleme imkanı bulduğumuz dört kavram	6
---	---



**YALOVA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK
LİSANS TEZ ÖZETİ**

TezinBaşlığı: Bağlanma Kuramı ve Okul Sosyal Hizmeti: Teorik Bir Yaklaşım	
TezinYazarı: İsmail ATABEK	Danışman: Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
KabulTarihi: 25.11.2019	SayfaSayısı: viii (ön kısım) + 60 (tez)
AnabilimDalı: Sosyal Hizmet	BilimDalı: Sosyal Hizmet
Bu çalışma, bağlanma kuramı ve sosyal hizmet uygulamaları arasındaki etkileşimin ortaya çıkarılmasıyla birlikte erken dönemden itibaren bakım ve eğitim programlarının geliştirilmesi ve değerlendirilmesinin ayırım yapmaksızın çeşitli alanlardan hareketle mümkün olduğunca nitelikli araştırma ve değerlendirmelere dayalı bilgi ve bulguların bir sentezini yapmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte Türkiye’deki erken bakım ve okul hizmetlerindeki mevcut program, uygulama ve düzenlemelere değinerek bağlanma ilişkileri ekseninde sosyal hizmet bakış açısına yeni bir kavramsal bakış açısı geliştirme ve yerel bir anlayışın mümkün olup olamayacağı araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu noktadaki temel gerekçelerin başında kapitalist küreselleşmenin toplumlarda meydana getirdiği değişimin kontrol ve denetiminde önemli bir rol üstlenen sosyal bilim çalışmalarının merkezine yerleşmeye başladığını düşündüğümüz bağlanma ilişkileri merkezli çalışmaların toplum sağlığı ve eğitim alanlarında etkisini arttırmış olmasıdır. 1970’li yıllarda genel formuna ulaşan bağlanma kuramıyla ilgili ve bu kuramdan hareketle özellikle son yıllarda yoğun araştırmalar söz konusudur. Sosyal hizmetin teorik kuruluşunu temsil eden Hull House’un öncülüğünde yürütülen çeşitli toplumsal proje ve uygulamalar bir tür sosyal kontrol mekanizması işlevi de görüyordu. Henüz okulların zorunlu olmadığı kanaatimizce de zorunlu hale getirilmesinin ilham kaynağı olan bu toplum merkezlerindeki girişimlerin temel amacı endüstrileşmeyle birlikte dramatik ve sarsıcı şehirleşmenin yıkıcı etkisi altında ezilen topluluklara eğitim vererek sosyal kontrolü sağlamak ABD’nin karşılığı olan bir toplum kimliği kazandırmaktır. Bu şekilde inşa edilecek bir vatandaş modeliyle devletin toplumsal alanlardaki kontrol yükünü hafifleterek modern kapitalizmle özdeş Amerikan imgesinin oluşturulması işleviyle sosyal hizmet yaklaşımının yeni ve yerel bir kavramsallaştırmaya olan ihtiyacını tartışacağız. Ülkemizdeki yüzde yirmilik dilimdeki şehir nüfusunun özellikle son yıllardaki değişimlerle birlikte hızlıca yüzde seksenlere ulaşmış olmasının ve bu değişime ayak uyduramayan eğitim sistemiyle birlikte toplumsal yapıdaki aksamaların bağlantılı olduğunu düşünerek bağlanma kuramı ekseninde sosyal hizmet mantığının eğitsel sistemde toplumumuzun çıkar ve bekası yönünde uygulanabilirliğini kavramsallaştırmak bu çalışmanın temel hedefidir. Hull House çalışma prensibinin merkezini oluşturan ekolojik yaklaşımın sosyal hizmet uygulama biçimi olarak aynı zaman da bağlanma kuramının gelişim ve oluşumuna olan etkisini özellikle ülkemizde birçok sosyal hizmet araştırmacısı bilmemektedir. Her iki alanın birçok diğer çalışma disiplinin bir sentezi oluşundan hareketle ve birbiriyle olan ilişkisinin vermiş olduğu ilhamla eğitsel alandaki problem ve çözüm önerilerinin bu sentezlemeyle daha rasyonel bir tartışma zeminine oturtulacağını düşünmekteyiz. Son olarak bu tezin temel amacı teorik boyutta sosyal hizmet ya da okul sosyal hizmetinin dünyada ya da ülkemizdeki uygulama “önerilerini” ele almak yerine kavramsal boyutlarını ele alarak ülkemiz toplum sorunlarının merkezinde yer alan eğitsel alandaki sorunların bağlanma kuram ve ilişkilerini temel alan bir sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilerek ülke koşullarını dikkate alan yeni bir kavramsal bakış açısı geliştirmek ve bu doğrultuda öneriler ortaya koymaktır.	
AnahtarKelimeler: Bağlanma Kuramı, Sosyal Hizmet, Okul Sosyal Hizmeti, Çocuk Bakımı, Okul Eğitimi.	

**YALOVA UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES MASTER
THESIS SUMMARY**

Thesis Title: Attachment Theory And School Social Work: A Theoretical Approach	
Thesis Author: İsmail ATABEK	Advisor: Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
Date of Acceptance: 25.11.2019	Total Number of Pages: viii (pre text) + 60 (main body)
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
This study aims to make a synthesis of the development and evaluation of care and education programs from the early period based on the relationship between attachment theory and social work. The literature regarding social work practice and its development stages after the emergence of the attachment theory was reviewed to propose a new point of view in the education field as an aim of this study. A synthesis of prominent findings derived from other social science fields interested in this topic was made. Another aspect of the research is to determine if social services and a local understanding will be possible in the context of attachment relations that emphasize the real life experiences of the child with the current programs, practices, and regulations in early care and school services in our country. In the 1970s, the attachment theory reached its general form and there has been intensive research based on this theory especially in recent years. The main premise is that the social sciences, which play an important role in the control and supervision of change brought about by capitalist globalization in societies, have increased the influence of attachment theory in the fields of public health and education. We will try to discuss the need for a new and local conceptualization based on social service studies which have an important role in the control and obligations of the state in the social spheres in the first industrial societies in England and USA and which function as construction of an American image identical to modern capitalism. With the rapid social changes, the urban population of our country has grown from twenty percent to nearly eighty percent in the last decades, and this led to the inability of the education system to adapt to these changes and consequently to system specific problems in the population structure. We will seek an answer to whether social service practices focusing on attachment relationships may be applied to the education system and to what extent this application may be effective. The impact of the ecological approach, which forms the center of Hull House and similar early period practices, on the development and formation of attachment theory as a form of social work practice is not known by many social service researchers in our country. As a synthesis of many other study disciplines of both fields, and the inspiration of their relationship with each other, it will be part of the objective of this study to draw the problems and solutions in the educational field to a more rational discussion with this synthesis. Based on the fact that both fields are a synthesis of many other study disciplines and with the inspiration of their relationship with each other, we think that the problems and solution proposals in the educational field will be based on a more rational discussion with this synthesis.	
Keywords: Attachment Theory, Social Work, School Social Work, Child Care, School Education.	

GİRİŞ

Günümüzde etki alanlarını hızlanarak artırmakta olan küreselleşme sürecinin siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla sonuçlarına baktığımızda kitleler için hissedilir olanı daha çok yoksulluk ve yoksullaşma olarak öne çıkmaktadır. Bunun nedeni ise küreselleşmenin doğasında zenginliğin tek bir merkeze aktarımı sözkonusu olduğundan artan küreselleşme artan yoksullaşma anlamı taşımaktadır. Diğer ifadeyle küreselleşmeyi fakir ülkeler kontrol etmediğinden ve zenginliğin aktarımını kolaylaştıran bir süreç olarak zengin ülkelerin kontrolündeki küreselleşme, etkinliğini artırdıkça tabana yayılacak olan yoksulluğun hayat standartlarını aynı oranda düşürmekte ve beraberinde birçok toplumsal risk alanını ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde toplumsal değişim olarak tanımlanan bu süreçle ilgili yapılan toplumsal araştırmaların temeldeki hedeflerinin toplumsal tabanlarda bu süreçle ortaya çıkan sorun alanlarının belirlenmesi ve kontrol edilebilmesini sağlamaya dönük olduğunu görmekteyiz.

Zira bu çerçevedeki bir dünyanın toplumsal barış ya da toplumsal istikrar yönleriyle güvenli bir yer olması mümkün değildir. Bu süreçte kitleleri en çok etkileyen ekonomik daralma ve çöküntüler yoksulluğu tehlikeli boyutlarda tabana yaygınlaştırarak başta aile kurumunu en çok da çocukları etkisi altına alarak güvensiz ve istikrarsız yaşam alanlarının genişlemesine neden olmaktadır.

Toplumda ortaya çıkan bu güvensizlik ortamı en çok bu süreçte en önemli unsur olarak gördüğümüz ailelerin içyapı ve işleyişini bozmakta geçim ve hayat sürme planlarını olumsuz yönde değişimine neden olmaktadır. İşleyişin bozulmasıyla sıkıntıların ortaya çıkışı aile sisteminin bozulması çocuk yetiştirme düzenini aksatır ve gelişimlerini tehlikeye sokar. Doğal olarak bu süreçte normal gelişimlerini tamamlayamayan çocuklar toplumsal alanların temel risk grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel ölçekte yapısal dönüşüme etki edemeyecek hiçbir öneri, araştırma, teori ya da girişimin bu süreci engellemesi mümkün olmamakla birlikte mevcut sosyal hizmet uygulamaları ve teorik yaklaşımlarının da ontolojik bir bakış açısına sahip olmamasından dolayı buna dâhil olduğunu düşünmekteyiz.

Bu yönüyle bu sorun alanlarının odak noktası olan çocuklar ve onların bozulan aile işleyişlerine alternatif değerde olan eğitsel ortamlarda ontolojik bir bakış açısına sahip yapısal bir değişim sağlanmadıkça çocuktan topluma uzanan risk alanlarındaki genişlemenin devam edeceğini düşünmekteyiz.

Bu çerçevede güçlü ve sorun çözme kabiliyeti ile donatılmış bir aile sisteminin koşullarını ele almak çözüm önerilerinin başında gelmektedir. Bu yaklaşımda eğitsel alanlar diğer temel tartışma merkezimizdir. Bu iki sistemin sorun alanlarının çözümlerken bağlanma ilişkileri perspektifinde kavramsallaştırılan sosyal hizmet tasarısı odak noktamız olacaktır. Bağlanma kuramı ve sosyal hizmetin teorik olarak işbirliği içinde olması konuyu bu iki ekseninde değerlendirmemizi sağlamıştır.

İlişkisel temelde geliştirilen bağlanma kuramının henüz olgunlaşmaya başladığı 1970 li yıllarda Öğrenci Problemleri adlı çalışmasında Cezmi Tahir Berklin sorunlu çocukları ‘‘bir parça sevgiden, bir parça güvenden ve her çocuğun en temel hakkı olan bir parça mutluluktan mahrum edilmiş mutsuz çocuklar’’ şeklinde tanımlamaktadır (Berklin, 1978). Tanımda geçen üç kavram bağlanma ilişkileri üzerine kurulu kuramın özeti olarak değerlendirilebilir. Bu üç temel kavramın yani sevgi, ilgi ve mutluluk insan hayatının her aşamasında herkesin kabulü olarak en temel insani ihtiyaçlarımızdır. Gelişim sürecinde çocuklar için sevgi, ilgi ve mutluluk temel ihtiyaçların en tepe noktasında yer almakta olan bu temel insani ihtiyaçlardan mahrum edilmenin yansımaları en erken dönemlerden itibaren sorumlulukların reddi, ahlaka aykırılık, eğitsel faaliyetlerin baltalanması, otoriteye meydan okuma, saldırgan tutum ve davranışlar olarak kendini göstermekte hayatın sonraki evrelerinde ise sosyal boyutlarıyla toplumu zehirleyen yıkıcı tutumlar olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Birinci bölümde ayrıntılarına yer verileceği üzere güvensiz bağlanma tutumlarının kaynaklık ettiği olumsuz davranışların genel olarak bir kısır döngü şeklinde ebeveynler ya da bakım verenler aracılığıyla ne ekersen onu biçersin misali nesilden nesile aktarılması da söz konusu olmaktadır.

Elbette nörofizyolojik ve fizyolojik boyutlarının da söz konusu olduğu olumsuz öğrenci davranışlarının ağırlıkta sorun olarak karşımıza çıkan psikososyal ve psikolojik belirtilerle kendini gösteren istenmeyen davranışların sosyal boyuttaki sonuçları tezin asıl konusunu oluşturmaktadır.

Tıp alanının temel sayılılarından biri olan erken teşhis ve tedavi yaklaşımının öneminden hareketle temel sosyal hizmet yaklaşımlarından ‘koruyucu önleyici müdahaleler’ toplum sağlığı ana ekseninde amaçlanan psikososyal iyilik haliyle birlikte eğitsel başarı hedefleri açısından da hayati önem arz etmektedir. Bilhassa psikososyal iyilik düzeyinin yükseltilmesini, modern kapitalizmin artık ileri düzeyde küreselleşen yaşam biçimlerinin medeniyetimizi tehdit eder hale geldiği günümüzde sevgi, kardeşlik, empati, hoşgörü ve alçak gönüllülük kavramlarına yabancılaştığımız bir dünyada; Empatiden yoksun, önyargılı, kıskanç, kendisini büyük ve eşsiz bir varlık olarak gören insanların oluşturduğu bir topluma doğru sürüklenirken öncelikli bir durum olduğunu vurgulamak gereklidir.

Üstelik narsist kişilik özelliklerini körükleyen modern toplumlar, aslında kendi büyüklenmeci patolojileri içerisinde yalnızlık duygularıyla kıvranan insanlar oluşturmaktadır Bu eksenindeki toplumlarda psikolojik iyilik halinin tezimizin öngörülerinden biri olarak okul sosyal hizmet kavramlaştırmamızda öne çıkan bir yaklaşım olarak benimsenmektedir (Avcı, 2006).

Benzetmeye paralel bir kavramsallaştırma yapacak olursak, bireylerden hareketle toplumun geneline yayılmış ve yayılmakta olan bu durumu bir hastalık olarak değerlendirdiğimizde eğitsel ortam yâda okulların, sosyal hizmet yaklaşımıyla toplumun erken müdahalelerle iyilik hali için bir tedavi ve iyileştirme merkezi ya da benzetmede olduğu gibi, kurum bazında okulları toplumun iyileştirilebilmesi için bir hastane olarak değerlendirebiliriz.

Erken müdahalenin önemi açısından bu vurgulamayı önemli bulmaktayız. Dolayısıyla tıp alanında olduğu gibi bu hastalık halini ifade eden davranış örüntüleriyle aile, okul ve sosyal çevreyi profesyonel bir şekilde ele alıp değerlendirebilecek çerçeve oluşturmak için yapısal bir dönüşümü sağlayacak güce sahip olan var olmak ya da olmamak anlayışına dayalı kültürel derinlikler üzerinde yapılandırılmış bağımsız bir politik anlayış oluşturulmasının kaçınılmaz bir gerçeklik olduğunu düşünmekteyiz. Eğitsel ortamlardaki engelleyici davranış ve sorun alanlarıyla ilgili okul, aile ve öğrenciyle bir bütün oluşturan ekolojik etkileşim alanında yaşanan sorunların çözümü tedavi mantığıyla uzman ve profesyoneller tarafından belli ilkeler doğrultusunda sağlanabilir. Mevcut sistemde öğretmen idareci ve rehber öğretmenlerin sahip oldukları imkanlarla söz konusu ekoloji içinde çözüm üretmesi mevcut yasa ve yönetmelikler çerçevesindeki yetersizlikleri ekleyecek olduğumuzda değişime etkiye bulunmaları sözkonusu değildir. Müdahale ve mesleki çalışmaların profesyonel bir ekip çerçevesinde sorun merkezindeki öğrenci, ailesi ve geçmiş yaşantılarıyla birlikte derinlemesine araştırma yapılarak tartışmalar sürecinde uygulamalar belirlenerek planlı değişim süreci başlatılmalıdır.

İnsan davranışı ve sosyal ilişkileriyle ilgili modern çözümlemelerin tarihi her ne kadar çok uzun zaman dilimlerine yayılıp dayanıyor olsa da bu alana ilişkin çalışmalar modern yaşamın tüm hâkimiyetiyle egemen hale geldiği yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren öne çıkmaya başlamıştır. Özellikle büyük dünya savaşının toplum ve sosyal hayatta meydana getirdiği yıkımlar insan gelişimi ve davranışını daha yoğunluklu ve etkili bir şekilde ele alınmasına neden olmuştur. Toplumların çocuklarını artık “yatırım yapmaya değer” görüp geleceklerini korumaya, gelecekte üretken bireyler olmalarını sağlamaya dönük düzenlemeler yapmaya yönelmelerinin altındaki ekonomik/toplumsal nedenleri unutmaksızın bir kenara bırakalım. Bu gelişmenin sonuçlarından birisi gelişimin ilk yıllarında olan bitenin geleceği etkileyiciliği üzerinde yaygın bir görüş birliğinin oluşmasıydı.

John Bowlby tarafından uyum sorunu olan çocuklar üzerinde gözlemler yaparak çalışmaya başlamasıyla geliştirilen bir yaklaşım olan bağlanma kuramına göre çocukluk sürecinde aileyle sağlıklı ya da onun değimiyle güvenli bağlanma ilişkisi yaşamaktan mahrum kalan çocukların devam eden gelişimsel süreçte patolojik düzeylere uzanan boyutlarda rahatsızlık yaşama olasılığı normal aile ortamlarında yetişen çocuklara nazaran daha fazla olmaktadır. Perry’e göre olumsuz ebeveyn ya da bakım verenlerin tutum ve davranışlarını aynayalarak benzer davranış örüntüleri geliştirmek zorunda kalan bu çocukların daha sonraki süreçlerde bulunduğu ortam ve ilişkilerinde güçlükler yaşamalarına neden olmakla birlikte yaptığı nörolojik taramalarda elde ettiği verilere göre zihinsel yetilerinin de maruz kalınan strese bağlı olarak olumsuz etkilendiğini bilimsel olarak kanıtlamıştır. Fakat bu durum her zaman için geçerli olmayabilir ona göre zeki olanlar da suç istatistiklerini oluşturmaktadırlar, örneğin benzer bir açıklamayla, şiddet ve benzeri suç davranışları ile çevresel tutum ve sosyal öğrenmeler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını kanıtlayan araştırmalardan hareketle, aile ve

bakımveren tarafından aktarılan olumsuz davranış örüntüleri örnek olarak gösterilebilir. (Ögel, Tarı ve Eke, 2005: 9-10).

Sosyal hizmet uygulamalarının ABD’de kapitalistleşen toplum yapısının ihtiyaçlarını karşılamak üzere zorunlu okullaşma sürecini dengeleyici bir disiplin alanı olarak ortaya çıkmış olduğunu tarihini incelediğimizde görebiliriz. Bu dönüşüm sürecinin ana eksenlerinden biri olan okullaşma sürecine katkı sağlayan aracı bir uygulama alanı olan sosyal hizmet her ne kadar kuramsal bir çerçeveye oturtulmak istense de literatür izlendiğinde uygulamanın ötesine geçebilen ortak bir kuramsal yaklaşım gözlenmemektedir. Bununla birlikte kapitalist toplumsal bir dönüşümün aracı bir alanı olarak bu noktadan hareketle oluşturulan uygulama tanımlamalarının tamamen bu kültür çerçevesinde yapılanmış olması ülkemiz koşullarında uygulanabilir bir alan olmasını engellemektedir.

Bağlanma kuramı John Bowlby tarafından uyum sorunu olan çocuklar üzerinde gözlemler yaparak çalışmaya başlamasıyla geliştirilen bir yaklaşımdır. Bu çalışmada, okul sosyal hizmeti ele alınarak okul sistemine dâhil olan çocuk ve ergenlerin okullardaki eğitsel süreçte neden oldukları / karşılaştıkları veya karşılaştacakları muhtemel sorun ve sorun kaynaklarının kökenine Bağlanma Kuramı yaklaşımıyla dikkat çekilmeye çalışılacak, çocukların okul sistemine dâhil olmadan önce yaşadıkları aile ortamı ve sosyal çevrede insani bağların zedelenmesine neden olan riskler ve etkileri ele alınarak, sonrasında ise bağlanma kuramı perspektifiyle okul sosyal hizmet uygulamalarına yeni pencereler açılması eğitsel ortamlardaki katkı potansiyelinin sorgulanması hedeflenmektedir.

Bağlanmayla ilgili yapılan çalışmalarda bakım verenle güvenli bağlanmanın sonraki yakın ilişkiler üzerindeki etkisinin önemi üzerinde durulmuştur (Mercer, 2006: 35). Çocukluktaki ve yetişkinlikteki ilişkileri anlamayı amaçlayan yaklaşımlardan birisi olan bağlanma kuramı, yakın ilişkiler psikolojisi açısından önemli bir yere sahiptir. Yaşamın ilk yıllarında bakım veren bireyle çocuk arasındaki ilişkinin niteliği üzerine yapılan araştırmalar sonucu geliştirilen bağlanma teorisi ışığında yakın ilişkilerin karmaşık yapısı çeşitli açılardan sınıflandırılarak anlaşılmalı ve açıklanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: TANIMLAR VE TEORİK BAĞLAM

Aile, çocuğun ruhsal gelişiminde önemli bir toplumsal kurumdur (Hess ve Holloways, 1984). İlk toplumsal etkileşimi yaşadığı ebeveyn ilişkisi, kişiliğinin de temellerinin atıldığı ilk toplumsal ortamdır (Özbay ve Öztürk, 1995). İnsan yaşamında, doğumdan önce başlayan ve hayatın sonuna kadar etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik, kültürel ve toplumsal yönleriyle de kişinin ruhsal gelişimini, davranışlarını biçimlendirip yönlendirir (Yavuzer, 1996).

İlişki türleri günlük yaşam sürecinde çok değişik şekillerde form bulurken en güçlü, en çok haz ve acı verici derin ilişki tipleri aile, arkadaş ya da sevilen kişi/kişilerle kurulur. Bu özel ilişkiler döngüsü içerisinde bireyler, birbirleri ile yakınduygusal bağlar kurar. Bağ, başka kişi ya da kişiler arasında iletişimi kurmaya olanaksı sağlayan sistemdir (Perry, 1996).

İnsan yavrusu, biyolojik açıdan gözlenen özel durumu nedeniyle, yaşamını sürdürebilmek için, diğer türlerin yavrularına oranla, çok daha uzun süre anne-babasının doğrudan yardımına muhtaçtır. Bu kaçınılmaz durum, insan türünden organizmaların bir arada yaşama, eğilim ve gereksinimlerini, özellikle de bağlanma ihtiyacını açıklamaktadır (Erkuş, 1994).

Doğum sonrası ilk günlerde annelerin bebeklerini algılama durumları daha sonraki gün/ay ve yıllarda anne-bebek ilişkisinin temelini oluşturur (İşler ve Görak, 2007). Maternal bağlanma, anne ile bebek arasında doyurucu ve zevk verici bir etkileşim sonucunda gelişir (İşler, 2007).

1.1. Bağ ve Bağlanma

John Bowlby'nin geliştirdiği Bağlanma Kuramı çok az kurama nasip olan bir yaygınlık ve üretkenliğe ulaşmıştır (Rholes ve Simpson, 2015). Bebekte anneye (birincil bakıcıya) yönelik oluşan duygulanımsal (afektif) bağın oluşum sürecine “bağlanma” adı verilir. Duygusal mahiyetteki bu bağ annenin sıcaklığı ve cevaplılığı ile doğrudan ilişkilidir (van IJendoorn, 1995). Bowlby, bağlanmayı “iki insan arasındakurulan, anlamlı, özel ve uzun süreli duygusal bağ” olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle bireyin bir kişi ile yaklaşma ve yakınlığı sürdürmedavranışlarıdır (Bowlby, 1979).

Bağlanma, birincil güdülenme sistemi olarak kabul edilir ve diğer güdülenme sistemleriyle ilişkilidir. Doğuştan gelen ve biyolojik uyuma yönelik güdüleme özelliği olan temel bir sistemdir. Bebek, dünyaya geldiğinde genetik olarak programlanmış bir bağlanma ilişkisinin içine doğar. Bu sistem bebeği, seçici bir biçimde az sayıda bağlanma ilişkisi kurmaya yöneltir. Bowlby bu bağın merkezde olduğu içsel modeller önermiştir. Bağlanmanın önemi, çocuklukta kurulan bu bağ çevresinde örgütlenen içsel modelin erişkinlikte de geçerli olmasıdır.

Bağlanma, belirli bir kişiye olumlu tepkilerin verilmesi, zamanın büyük bir kısmının o kişiyle birlikte geçirilmek istenmesi, herhangi bir korku yaratan durum veya obje karşısında hemen o kişinin

aranmasıdır. Bağlanılan kişinin varlığının duyumsanmasına eş zamanlı olarak, rahatlama duygusu eşlik eder (Erkuş, 1994).

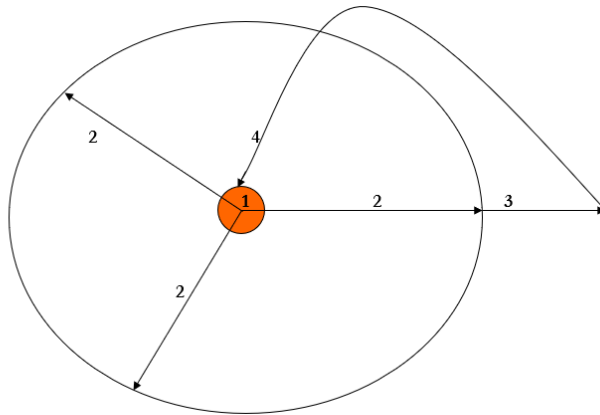
Bağlanma, insan yavrularının bakıma muhtaç oldukları evrelerde hayatta kalmalarına katkısı olan bir kazanımdır. Bebeklerin emekleyip, hareket etmeye başlamalarıyla beraber bakıcılarından uzaklaşmaları birçok tehlike ile yüz yüze gelmelerine sebep olur. Bu nedenle bu uzaklaşmayı ayarlayan-denetleyen bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur (Bowlby:1973). Bu bağ, çocuğu anne çevresindeki bir yarıçap uzunluğu içinde tutmaya yarar (yakınlık arayışı). Yarıçapın uzunluğu yaş ilerledikçe artar. Çocuk anneden bu yarıçap uzunluğundan daha fazla uzaklaşınca kaygı başlar (ayrılık kaygısı). Bu kaygı çocuğu anneye dönmeye zorlar. Anne sıkıntılı zamanlarda, tehlike anında, sığınılacak bir yerdir (güvenli sığınak). Güvenli zamanlarda ise, çocuk bu merkezden (güvenli üs), bir yarıçap uzunluğundaki bölgeye seferler düzenleyerek kendi alanına keşif gezileri düzenler. Merak, yarıçapı uzatır, kaygı ise kısaltarak, güvenli çember içine geri dönmeye zorlar. Kaygı, çemberin bekçisidir, çocuğun yarıçapı aşmamasına yöneliktir. Bu bağı lastik gibi uzadıkça gerilen elastik bir bağa benzetecek olursak, bu gerginlik kaygıyı allegorize etmekte, aynı zamanda geriye dönmek için bir momentum kaynağını oluşturmaktadır (Özakkaş ve Çorak: 2013).

Bowlby, bağlanma kavramını, davranışsal olarak gözlemleme imkânı bulduğumuz bu 4 kavram üzerine inşa etmiştir (Bowlby: 1982/1969):

- 1- Güvenli üs (secure base)
- 2- Yakınlık arayışı (proximity seeking)
- 3- Ayrılık kaygısı (separation anxiety)
- 4- Güvenli sığınak (safe haven) (Bendicsen: 2013).

Aşağıdaki şekilde bu kavramlar ilişkili numaralarla gösterilmiştir Özakkaş ve Çorak, 2018):

Şekil 1: Bağlanma kavramını, davranışsal olarak gözlemleme imkânı bulduğumuz dört kavram



Bu açıdan bağlanmanın 3 önemli işlevi vardır:

- 1- Çocuğun anneden fazla uzaklaşmamasını sağlar. Çocuk görülmez bir ip ile anneye bağlanmış gibidir. Bunun hayatta kalma açısından büyük önemi vardır.
- 2- Çocuğun yatıştırılması (teskin) sağlanmış olur. Çocuk gelişimi açısından yatıştırılmanın veya daha geniş ifadesiyle duygu düzenlemesinin önemi büyüktür.
- 3- Stres dışı zamanlarda çocuğa, güvenli bir alan içinde kendi çevresini keşfetme imkânı sunar. Onun dünya ile etkileşimi, bedenini kullanabilme becerisi, dünyadan yararlanabilme becerisi (beceriklilik) açısından oldukça önemlidir (Bendicsen, 2013).

Bağlanma olgusunun kişilik açısından en önemli özelliği ise gelecekteki insan ilişkileri için de bir şablon oluşturmastır. Bowlby (1979) bütün bir yaşam boyunca, kendi deyimiyle “beşikten mezara” bağlanma sisteminin etkin olduğunu ifade etmiştir. İlk temel ilişki olan anne çocuk ilişkisi, sonraki yaşam dönemlerindeki bağlanmalar için örnek olur. İlk temel ilişkide ortaya çıkan yetersizlikler ya da meydana gelen aksamalar bağlanmayı olumsuz yönde etkileyecektir. Bağlanma, güvenli ya da güvensiz olarak bir kez belirlendikten sonra çok az değişkenlik gösterir. Bu nedenle eksik ya da bozulmuş bir bağlanma sürecinin ya da bu sürece neden olan etkenlerin devam etmesinin sonraki gelişim basamaklarına da etkisi olumsuz olabilecektir (Collins vd. 1993).

Bağlanmanın birincil bakıcı ile birlikte diğer figürlere de yöneltilmesinin mümkün olduğu görülmüştür. Bağlanma paylaşıldıkça seyreilmemekte tersine başka figürlere de yönelebilen bağlanma birincil bakıcıda daha da kuvvetlenmektedir. Dört çocuktan birinde, ilk kez bağlanma davranışının görülmesinden sonraki bir ay içinde, bağlanma ailenin diğer üyelerine de yönelmektedir. 18 aya kadar çocukların büyük bir bölümünde bu durum gerçekleşmektedir. Birincil bakıcı birincil bağlanma nesnesi adını alır. Birincil bağlanmanın yanında, bağlanmanın en sık yöneldiği figür baba olmaktadır. Daha sonra büyük kardeşlere yapılan bağlanma en sık olarak gözlenmektedir. Bağlanılan figür sayısı arttıkça birincil bakıcıya yönelik bağlanmanın yoğunluğu artmaktadır. Açlık, yorgunluk, hastalık, mutsuzluk ve acı ise bağlanmadaki kısa süreli değişimlerden sorumlu değişkenlerdir (Bowlby, 2013: 260).

1.2. Bağlanma Kuramının Temelleri

Etoloji, Bağlanma Kuramı'nın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kuşlar ve memeliler üzerinde yapılan araştırmalar, özellikle Lorenz ve Tinbergen'in çalışmaları, Bowlby'de anne yoksunluğunun gelişim üzerinde sebep olduğu zarara ilişkin düşüncelerin doğmasına yol açmıştır (Hazan ve Shaver, 1994). Bu durum annenin görevleri ve anne-çocuk arasındaki ilişkinin mahiyeti üzerinde daha ayrıntılı bir biçimde düşünmek gereğini ortaya koymuştur.

Bağlanma kuramı duygulanımsal ve çift yönlü bir bağ varsayarak bunun dış dünyadaki tezahürlerini davranışsal olarak göstermeyi amaçlar. Bu bağ sadece çocuğu ilgilendirmeyip çift yönlüdür. Bowlby'ye göre güçlü duygusal bağlar kurmak istidaatı, insan tabiatının temel bir bileşenidir (Bowlby, 1988). Bu bağ, insanlar arasındaki uzun süreli psikolojik ilişkililiği sağlar (Bowlby, 1969)

İnsan yavrusu, annesine yönelik bu türden bir bağ oluşturmaya yönelik doğuştan getirdiği özelliklerle doğar. Bu özellik hayvanlar için de geçerlidir. Harlow'un (1959) ünlü maymun deneyinde çevrelerinden yalıtılan bebek maymunlar, kafeslerinde iki anne maymun manken ile başbaşa bırakılmışlardır. Bunlardan bir tanesi telden yapılmıştır ve emilebilecek bir şişe süt ile birlikte yapılmıştır. Diğerisi ise yumuşak bir kumaş ile sarılmıştır, fakat bir besin içermemektedir. Bebek maymun süttten yararlanmakta fakat vaktini kumaş anne ile geçirmektedir. Bunun tensel bir konfor arayışından daha öte bir içgüdü ile alakalı olduğunu düşünmemize sebep olan bulgu, bebek maymunun tehlike anında (korkutulduğunda) kumaş kaplı olan anne mankene yapışmasıdır.

İnsan yavruları arasında yapılan benzer temalı bir gözlemde de (Schaffer and Emerson 1964), bebeklerin kendilerini besleyen personelden ziyade, kendilerine daha çok cevap veren ve ilişki kuran şahıslara bağlandıkları ortaya çıkmıştır.

Bebeklerin annelerine yönelik bu türden bir bağ oluşturmaya yönelik doğuştan getirdiği özelliklerle doğduğuna yönelik önemli bir diğer gösterge de Lorentz'in gösterdiği "mühürlenme" (imprinting) olgusudur. Mühürlenme, bir anne adayına yönelik güçlü bir bağ geliştirme potansiyelinin doğuştan mevcut olduğunun önemli bir göstergesidir. Bowlby bu tür olgulardan oldukça yararlanmıştır (Dozier ve Roben, 2015)

Bebeklerin davranışları da anne veya diğer bakıcıların dikkatini ve sempatisini çekecek biçimde önceden programlanmıştır (pre-programmed). Bunlardan gülümseme ve agulama (cooing) özellikle çok önemlidir. Anne de yapısal olarak bu tür davranışlara anında cevap verme özelliği ile donatılmıştır. Bebek de annenin davranışlarına, özellikle yüz ifadesine oldukça hassastır (Levine ve Munsch, 2013). Gözler bebeğin çekim alanını oluşturur ve bakışlarını yönlendirir. Böylece 'karşılıklı iletişim sahnesi' için iki oyuncu hazırlanmış olmaktadır. Bu sahne bağlanmanın inşa edildiği sahne olacaktır.

Bağlanma kuramını ortaya koyan Bowlby yakın ilişkileri merkeze alan kuramını ilk ortaya koyarken sırasıyla 1958 yılında "Çocuğun anne ile bağının doğası" adlı çalışmasında genel olarak pskanalizi savunan görüşlerin aksine ilk 12 aydaki libidinal bağın oluşum biçimiyle dürtüsel açıklamalara karşı çıkarak etolojik tabanlı duygusal etkileşimin genel yansımalarına odaklanmayı tercih etmektedir.

1959 yılında yayınladığı "Ayrılık kaygısı" adlı ikinci bölümde ise etolojik bir yaklaşımı merkeze alan bir kurguyla anneden ayrılma ya da uzaklaşma durumundan olumsuz etkilenen yavruların tepkilerinin merkezinde ona tekrar kavuşmayı sağlayacak yapıdaki davranış biçimlerinin belirdiği ve bu durumun

karşılık bulmaması durumunda tepkilerde azalma meydana geldiği bir durulmanın ardından yaşanan yoksunluk duygusu ve hayatta kalma güdüsüyle yakınlık ve güven ihtiyacına cevap verecek yeni bir bağlanma arayışının ortaya çıkışını anlattığı çalışmada yakın gelecekte Ainsworth tarafından bağlanma biçimleriyle ilgili çalışmalarına ışık tutacak olan temel açıklamaları sıralamaktadır.

1960 yılında ise dizinin son yayını olan “Erken çocukluk ve bebeklikte acı ve yas” adlı çalışmasında kuramının temel çerçevesini ve bağlanmanın doğası yönüyle genel yapısını ortaya koymuştur. Aynı zamanda yasin bebeklik ve çocukluk aşamasında yansımalarını ele alarak anneyle olan derin bağ tanıtılarak ayrılmanın yansılmalı olan tepkisellik ve umutsuzluğun yol açtığı durağanlık ve sönümlenmenin temelde bir bütünlük taşıdığını ifade etmektedir (Bowlby, 1960).

Bowlby, büyük savaşın ardından Tavistock çocuk kliniğinde birlikte çalıştığı klinik sosyal çalışmacıların ekolojik sisteme dayalı uygulamalarının da etkisiyle psikanalitik geleneği dışlayan kuramını işlediği bu yayınları psikanalistlerce tepkiyle karşılanırsa da birçok çevrelerce desteklendi. Bu departmandaki çalışmaları esnasında olgunlaştırdığı fikirlerini tanıttığı makalelerinin ardından yaklaşık 10 yıl sonrasında üç ciltten oluşan temel çalışması ‘Bağlanma ve Kayıp’ adlı ünlü üçlemesini yayınladı (Bowlby, 1980).

Böylece Bowlby psikoanalitik bir gelenekten gelmesine rağmen, bağlanma kuramı, içgüdüsel dürtü kuramını reddederek, iç dünyanın gelişiminde dış gerçekliğin önemini vurgulamıştır. Dürtü yaklaşımının tamamen dışlandığı bağlanma kuramı, psikanalistler tarafından reddedilmiştir. Onlara göre, içsel fantazileri dikkate almayan hiçbir yaklaşımın psikanalizde yeri yoktur (Knox, 1999).

1.3. Bağlanma Stilleri

Bağlanma stilleri çocuğun, ihtiyaç halinde annesinin orada olup olmayacağı (availability) ve ona cevap verip vermeyeceği inancına göre şekillenir. Çocuk bu konuda olumlu veya olumsuz anlamda emindir veya kararsızdır. Böylece üç ana örüntü ortaya çıkar (Ainsworth vd., 1978). Bakıcısıyla girdiği pek çok ilişkinin sonucunda, bir grup çocuk, birincil bakıcının ihtiyaç halinde orada olacağından ve ona hemen cevap vereceğinden emin olmuştur. İkinci grup bunun olmayacağından emindir. Üçüncü grup ise kararsız ve ikirciklidir. İlk iki grup çocuk neyle karşılaşacaklarını artık bilirler ve davranışlarını ona göre ayarlarlar.

Bunun için çocukların zihninde kendilik ve nesne temsilcisinden (bağlanma figürü) ibaret bir temsil oluşmuştur. Bowlby bu zihinsel temsillere “içsel işleyen modeller” adını vermektedir (Bowlby, 1973). Bu anlamda Bowlby içsel temsilleri reddetmez ve kuramı bazen eleştirildiği gibi salt davranışsal bir yöntem değildir. Ancak dikkatini intrapsişik yapının özellikleri üzerinde yoğunlaştırmamıştır.

Bowlby’nin yakın çalışma arkadaşı Mary Ainsworth vd. (1978) bağlanmanın niteliğini ölçen bir deney düzeneği hazırladılar. “Yabancı Ortam” adını verdikleri bu test uluslararası bir kabule mazhar olmuştur. Bu testte, yabancı bir ortamdayaklaşık 20 dakika bırakılan 1 yaşındaki çocukların

davranışları gözlemlendi. Çocuk bu zamanın bir bölümünü annesiyle, bir bölümünü yalnız, bir bölümünü bir yabancı ile geçiriyordu. Tedirgin olan çocukların ne kadar zorlukla yatıştıkları ve ne kadar sürede oyuna geri döndükleri kaydedildi. Böylece yukarıda bahsedilen üç temel örüntü ortaya çıktı.

Güvenli (secure):

Annenin vereceği cevaptan emin olan “güvenli bağlanan” çocuklar, anne gidince huzursuzlanıp, geri döndüğünde rahatlayan çocuklardı ve Bowlby’nin doğal kabul ettiği prototipe uymaktaydılar. Annenin varlığında aktif keşif davranışı gösteriyorlardı (Ainsworth vd.,1978). Campos vd.,(1983) ABD’de bu stilin en yaygın olduğunu bildirmişlerdir. Güvenli bağlanma oranı % 60 olarak bulunmuştur.

Diğer iki bağlanma stili güvensizdir ve kaygılı (anxious) adını taşır.

Kaygılı/Kaçınan (Anxious/Avoidant):

Kaygılı/kaçınan çocukların yakınlık ve temas istekleri anne tarafından sürekli geçirtilmiş hatta terslenmiştir. Umutlarını yitirmiş olan bu çocuklar, bu nedenle, anne odadan ayrılırken diğer sağlıklı çocuklar gibi anneyi protesto etmezler. Anne ayrılırken yapılan protesto ve anne geri döndüğünde çocukta görülen rahatlama, birlikte, “yakınlığın sürdürülmesi” (proximity maintenance) adını alır (Ainsworth vd., 1978).

Bu çocuklar odada temastan da kaçınırlar. Dikkatleri daha çok odadaki oyuncaklara yöneliktir. Fakat bu ilgi güvenli bağlanan çocuklarıki kadar yüksek değildir (Hazan ve Shaver, 1994). Campos vd. (1983) Amerikan toplumunda bu oranın %25 olduğunu bildirmiştir.

Kaygılı/İkircikli (Anxious/Ambivalent):

Annenin ihtiyaç anında orada olup olmaması ve çocuğun yakınlık teşebbüsüne cevap verip vermemesine yönelik olarak alacağı cevaptan emin olanların (olumlu veya olumsuz) dışındaki üçüncü grup ise beklediği cevap açısından kararsız ve nasıl bir tavır takınması konusunda ikircikli olanlar idi. Ainsworth vd.,(1978) bu grubu da gözlemlemişler ve kaygılı ikircikli (Anxious/Ambivalent) adını vermişlerdir. Bu gruptaki bakıcının çocuğa yönelik tavırları dalgalıdır. Bazen çocuğun yakınlık taleplerini görmezden gelir, bazen de aşırı ilgili hatta işgalci olabilir. Bu çocuklar odada anneye yapışmış durumda bulunurlar. Bu nedenle odada keşif yapamazlar. Campos vd.,(1983) Amerikan toplumunda bu oranın % 15 olduğunu bildirmiştir.

Ainsworth ve arkadaşlarının yayınından uzun bir süre sonra, dördüncü bir bağlanma stili önerilmiştir.

Dağınık (Disorganized/Disoriented):

Bu çocukların tutarlı bir stratejisi yoktur. Daha çok kaçınan ve ikircikli davranışların bir karışımı şeklindedir. Bu çocukların anneleri suistimalci veya dengesiz olabilirler. (Hazan ve Shaver, 1994).

Yabancı Durum deneyinin epizotları (Ainsworth vd., 1978)

1-Anne, bebek, gözlemci	30 s.	Gözlemci anne ve bebeği deney odasına getirir ve çıkar
2-Anne, bebek	3 dk	Bebek etrafı keşfeder
3-Yabancı, Anne, bebek	3 dk	Yabancı girer. 1. dk sessizdir. 2. dk anne ile sohbet, 3. dk bebeğe yaklaşır. 4. dk anne birden odadan ayrılır
4-Yabancı, bebek	3 dk	İlk ayrılma
5-Anne, bebek	3 dk	İlk kavuşma. Anne bebeği yatıştırır. Oyuna teşvik eder. Anne “bay bay” diyerek odadan ayrılır
6-Bebek	3 dk	İkinci ayrılma
7-Yabancı ve bebek	3 dk	Yabancı girer ve bebeğin durumuna uygun hareket eder.
8-Anne, bebek	3 dk	İkinci kavuşma. Anne girer, yabancı çıkar.

Bebeğin stresi yüksek ise bazı epizodlar daha kısa kesilebilir. İlk kavuşmada bebeğin oyuna teşviki için zaman gerekirse süre uzatılabilir (Palombo vd.,2009).

Bowlby'nin kuramı geliştirmesi ve Ainsworth'ün laboratuvar ortamında bağlanmanın ölçülebildiği bir deney ortamı geliştirmesinden sonra 3. önemli gelişme Main ve Goldwyn'in (1994) erişkin bağlanmasını ölçmek için yapılandırılmış bir görüşme yöntemi geliştirmesi olmuştur. Bu görüşmeye Yetişkin Bağlanma Görüşmesi (Adult Attachment Interview, AAI) adı verilmiştir.

Yetişkin bağlanması, geçmişte bir noktada kökleşmiş, organize olmuş erişkin bağlanma-ilişkili zihin durumunu gösterir. Yetişkin bağlanma stillerinin, çocuk bağlanma stilleri arasındaki ilişki gösterilmiş ve bu yapıların geçici değil stabil oldukları anlaşılmıştır (Bendicson, 2013).

Yani çocukluktaki bağlanma tarzları yetişkinin yaşamını da etkilemektedir. Yetişkinin kurduğu sosyal ilişkileri içsel çalışma modeli üzerinde şekillenir ve bağlanmayla ilgili zihinsel süreci, kişiler arası ilişkileri yansıtır. İçsel çalışma modeline göre davranışsal süreç (yakınlık arama, baş etme) ve duygusal süreç (algılama, yorum, beklenti), bağlanma stillerinden etkilenir ve güvensiz bağlanan yetişkinin duygusal, davranışsal sorunlarını oluşturur. Yapılan araştırmalarda ruhsal sorunu olan bireylerde güvenli bağlanmaya daha az rastlandığı belirlenmiştir.

1.4. Gelişim Dönemleri ve Bağlanma

Bağlanma kuramına göre gelişim aşamalarında ilk dönem yakın ilişkilerinin devam eden aşamalarındaki belirleyiciliğinin çok daha öne çıkıyor olması gebelikten itibaren bebeklik, çocukluk ve ergenlik süreçlerinin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu dönemlerde belirginleşmeye başlayan bağlanma türlerinin bakım veren ve çevresel şartlara bağlı olması ve bireyin gelecek yaşamdaki genel özelliklerinin (tutum, davranış, sosyal ve duygusal)

yapısını belirliyor oluşu (Bowlby,1973) genel yaklaşımlarla birlikte gebelik, bebeklik, çocukluk ve ergenlik aşamalarındaki sorun alanlarını daha ayrıntılı bir şekilde aşağıda ayrı başlıkta inceleyeceğiz.

1.4.1. Doğum Öncesi Dönem ve Bağlanma Sorun Alanları

Henüz tam olarak kanıtlanamamasına karşın anne ile bebek arasındaki ilk bağlanma ilişkisinin doğum öncesinde kurulduğu ileri sürülmektedir (Bloom, 1995)

Gebelik, kadın için önemli biyolojik değişikliklerin yaşandığı fizyolojik bir süreç olduğu kadar karmaşık sosyolojik, psikolojik, gelişimsel kriz olarak tanımlanabilecek bir süreçtir. Bu dönemde kadının gebeliğini ve gelecekteki annelik rolünü benimsemesi önemlidir. Kadının gebelik döneminde sosyal destek alma durumu bu karmaşık sürece uyumu ve baş etmeyi etkileyen önemli faktörlerden biridir (Yıldırım, 1997).

1.4.2. Doğum Öncesi Dönem Anneye Bağlı Sorun Alanları

Ebeveynin fetüse ve yenidoğana bağlılığı duygusal olgunluk, gebelik için istekli olma, gebeliğin istenilen zamanda olması, gebelik sürecinde var olan korkular, yakınları ile ilişkilerinin durumu, fizyolojik ve psikolojik streslerle baş etme yeterliliği, ebeveynliğe ilişkin benlik kavramı, emzirme için istekli olma durumu ve yenidoğanı bakıp büyütme deneyimi gibi birçok faktörden etkilendiği belirtilmektedir. İstenen bir gebelik olmaması, gebeliğe ve doğuma ilişkin korku yaşanması, gebeliğe bağlı fizyolojik ve psikolojik streslerle başa çıkmada zorluk çekilmesi ve erken dönemde yenidoğanla birliktelikte geç kalınması gebenin bebeğiyle güçlü bir bağ kurmasını güçleştiren durumlardandır (Scharfe, 2012).

Annenin gösterdiği olumsuz maternal bağlanma davranışları, bebekte beslenme bozukluğu, büyüme-gelişme yetersizliği, huzursuzluk, ağlama, uyku bozukluğu gibi çeşitli sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir (İşler, 2007).

26. haftada fetüsün algılama, tepki gösterebilme ve işittiği bilgileri yakalama yeteneklerinin olduğu bildirilmektedir (Altuğ ve Özkan, 1996).

Doğum öncesi dönemde, annenin bedeninde meydana gelen değişiklikleri benimsemesi, olumlu duygularını henüz doğmamış olan bebeğine aktarabilmesi önemlidir. Gebelik döneminde annenin kendi karnına dokunması yoluyla, bebeğin tensel olarak hissedilmesi ve bebeğin kabulü, bağlanma açısından önemlidir (Soysal vd., 1999).

Bağlanma, kadının gebeliğe olumlu bir tepki vermesi ile başlar. Bağlanmış bir gebe doğmamış bebeğinin kendisiyle ilişki kurduğuna inanır ve onu ayrı bir birey olarak görür. Bebeğin beslenme ve korunma için kendine bağımlı olduğunu anlar. Bebeğin neye benzeyeceğini, nasıl hareket edeceğini ve yaşamı boyunca nasıl bir gelişim göstereceğini düşünür. Bu düşünceler annenin bebeğine sevgi şefkat

göstermesine, onu korumasına ve beslemesine, ona ilgi göstermesine ve etkileşim kurmasına ve bebeğinin gereksinimlerine duyarlı olmasına yardımcı olur (Ryan, 2010).

Bu noktada, annenin fetüse ilişkin oluşturduğu tasarımın içeriği ön plana ıkmaktadır (Kemp ve Page, 1986).

1.4.3. Doğum Öncesi Sosyal ve Çevresel Sistemler ve Bağlanma Sorun Alanları

Sosyal ve çevresel destek sistemlerinin, insanoğlunun doğası gereği sosyolojik ve psikolojik problemlerin ortadan kaldırılması ve problem kaynaklarının absorbe edilmesi, çözümü veya tedavisinde, ayrıca zor ve sıkıntılı durumlarla başa çıkabilmesinde önemli bir kaynak alan olarak değerlendirilmesi literatüre baktığımızda genel bir kabul görmektedir.

Genel olarak insanı bir canlı olarak ele aldığımızda yaşamının ilk dönemlerinde tam bağımlı olmak üzere belli düzeylerde hayatı boyunca sosyal ve çevresel destek sistemlerine ihtiyaç duymaktadır. Biyolojik sağlığın ötesinde ruh sağlığı boyutunda sosyal ve çevresel sistemlerin desteğinin olumlu katkılarını destekleyen çalışmalarda oldukça fazla sayıda yapılmıştır.

Genel olarak bu literatüre bakıldığında sosyal destek sistemlerinin işlevsel olarak çok olasılıklı bir biçimde işlevsellik çeşitlerine bağlı olarak kendi içinde de girift bir yapıda olduğunu gözleyebilmekteyiz. Bu boyutuyla bakıldığında ruhsal veya duygusal merkezli destekleyici bir ilişki sisteminin amacına ulaşabilmesi aynı anda hem maddi hemde sosyal ya da herhengi bir başka destek sistemiyle paralel sonuç elde etmeyi veya hareket etmeyi gerektirebilmektedir.

Bu durum doğası gereği toplumsal bir varlık olma gerçekliğine sahip olan insanın bu gerçekliğine uygun bir düzlemde kalıp bu durumun sürekliliğinin korunabilmesi için gerekli olan algı, tutum, davranış ve diğer yaşamsal tecrübeler gibi fonksiyonların sürekli içsel denetim ve sağlama yapmasına imkân veren geri bildirimler elde etmesini sağlayacaktır. Sosyal ve toplumsal beklenti ya da normalitenin devamı açısından ayrı bir sistem olarak değerlendirebileceğimiz bu yapının sağlıklı sınırlar içinde kalması gerekmektedir. Bu durumu ortaya koyan ve destekleyen araştırma ve bulguların yönelimi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal ve çevresel destek sistemlerinin etki ve rolüne yönelik ilgiyi gittikçe daha canlı bir hale getirmiş ve getirmeye de devam etmektedir. Bağlanma kuramının etkilerini artırdığı dönemle sosyal hizmet uygulamalarındaki interdisipliner bir yapılanmanın da bu çalışmalar doğrultusunda aynı zaman diliminde ortaya çıkmış olmasının da bu duruma bağlamak mümkün olabilir. Yine Bowlby'nin kuramının gelişimi ve bu alanda merkezi bir açıklama biçimi haline gelmesinde aynı döneme denk geldiğini gözlemekteyiz.

Bu duruma bağlı olarak gebelik sürecini ele aldığımızda sağlıklı bir gebelik ve gelişim sürecinden bahsedebilmemiz için annenin problem alanlarıyla baş etme gücü ve yeteneğinin önemi yadsınamaz bir durum olarak değerlendirilebilir. Karşılaşılan sorunlarla dengeli bir biçimde mücadele etmek sosyal ve çevresel sistemlerin de dengeli ve destekleyici bir niteliği anne karnından itibaren sağlıklı bir

bağlanma ilişkisinin gelişimin sistemler arasındaki etkileşimli yapıdan yola çıkarak söz konusu olabileceğini söyleyebiliriz. Sistemler arası etkileşimin kapsamı annenin kendi doğum öncesi dönemine kadar genişletilebilmektedir.

Bağlanma kuramı çerçevesinde yaklaştığımızda bireysel gelişim ve yaşamda önemli bir yer kaplayan ve gerektiğinde de insana duygusal, bilişsel ve maddi sistemlerin olağan gelişim ve oluşumunda etkiye sahip olan tüm ilişki biçimlerinin taşıdığı nitelikler genel manada sosyal destek sistemlerinin bütünlüğü içinde yer almaktadır.

İşbirliğine bağlı çeşitli sistemlerin varlığına bağlı olarak yaşamını sürdürebilen insanoğlunun doğum öncesi ve doğum sonrası aşamaların gereklilikleri doğrultusundaki zihinsel, duygusal ve olağan maddi destek sistemlerinin önemi birçok araştırmada ortaya konulmaktadır. Bu destek sistemlerinin en temelde adaptasyon sürecinin sağlıklı bir zemine oturmasını sağlayacak olması anne ve bebek bağlılığının normalitesini sağlamada birincil bir koşul olarak öne çıkmaktadır (Metin, 2014).

Bowlby bağlanmayı rahatlık, güven ve destek veren duygusal bir bağ olarak tanımlamaktadır. Temel bakım veren kişiyi anne olarak ele aldığımızda gebeliğin en başından itibaren bağlanma figürünün bu destek sistemleriyle inşa süreci yaşadığını söylemek mümkündür. Bu sistemlerin insanın genel özelliklerini düşündüğümüzde birbiriyle bağlantılı ve son derece değişken nitelikler taşıması olağan bir durumdur. Olağan bir gebelik sürecinde annenin kendi geçmişinden getirdiği bağlanma ilişkilerinin niteliğinden başlamak üzere eşin yaklaşımı ve eşle olan ilişki biçimi, çevre ve aileyle bütünlük oluşturan kültürel yapı gibi çeşitli faktörlerin gebeliği algılama şeklini bebeğin strese bağlı gelişimi bağlanma figürünü oluşturan başlıca etmenlerdir.

Tüm bu etmenlerle birlikte makro düzeyde sağlık sisteminin gebelik sürecine yaklaşım ve ele alış biçiminin de bu süreçte nasıl olduğu da önem taşımaktadır. Gebelik algısının insan yaşamı ve toplumsal hayatın temel bir parçası olduğu değilde bir hastalık vurgusuyla ya da tedavi yaklaşım biçimi şeklinde ele alınışının bağlanma ilişkilerinin temel niteliklerine etkisinin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Diğer yandan sağlık sistemindeki genel yaklaşımların gebeliğin algılama ve değerlendirme biçimi, sürecin sezeryan ya da normal doğum sürecini etkiliyor oluşu sezeryan doğum şeklinin birçok olumsuz yönlerinin ve bağlanma ilişkilerine etkisi bakımından göz önünde bulundurulması gereken bir etken olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Hergüner vd, 2014).

1.5. Bebeklik Dönemi ve Bağlanma

Bağlanma ilk 30 ay içinde ortaya çıkar. İlk iki yıl kritik dönemdir. İlk dönem hayatın ilk 3 ayını kapsar. Bowlby ve takipçileri olan kuram araştırmacılarının üzerinde durduğu temel bir yaklaşım bebeklik aşamasında ortaya çıkan bağlanma biçimlerinin davranış ve algılama kalıplarına dönüşerek sonraki yaşamı boyunca belirleyiciliğini sürdüreceğinden bebeklik döneminin önemine dikkat

çekmekte ve araştırmalarını daha çok bu yönde yoğunlaştırmışlardır.(Hazan ve Shaver, 1994). Bebeklik döneminde oluşan bağlanma biçimlerinin örneğin okul ortamlarında öne çıkmaya ve dikkat çekmeye başlayacak olan sosyal çatışmaların çözüm ya da kaynağını oluşturmak, kendine güvenen ya da güvensiz olmak, empatik ya da itici olma, daha sakin ya da aşırı hareketli olma, iletişim kurmada başarılı ya da başarısız olmak gibi sorunların daha birçoklarıyla birlikte patolojik düzeylere uzanabilen etkileri sözkonusu olmaktadır (Fonagy, 1999).

Bu durumun başta okul başarıları ve sonraki hayatları etkileyecek olması daha geniş ve kapsamlı değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle bebeklik dönemi gelişim ve sorun alanlarını daha ayrıntılı değerlendirmek üzere ayrı başlıklar altında ele alacağız.

1.5.1. Bağlanma Öncesi veya Asosyal Evre

İlk 3 ayda bebek ebeveynini diğer kişilerden ayırt edebilse de bunu dışarıdan anlamak kolay olmadığı için, Bowlby tarafından bu evrede bir seçme olmadığı kabul edilmişti. Bebek 6-7 aylıktan itibaren annesini diğerlerinden daha farklı bir biçimde karşıladığından, bağlanmanın net bir biçimde bu evrede ortaya çıktığı kabul edilir.

Ancak sekizinci haftayla birlikte bebek bakıcısına yönelmeye başlamaktadır. Bebek bu dönemden itibaren bakıcısına gülümsemekte, uzun süreli göz ilişkisi kurmakta ve diğer insanlara göre ona daha fazla ses çıkartmaktadır. Onun yanında kendisini daha rahat hissetmektedir (Kaplan vd.,1994). Fakat nesne sürekliliği (object constancy) oluşmadığı için, bebek, ayrılan anneyi protesto etmez. Bu protesto Bowlby tarafından bağlanmanın temellerinden biri olarak kabul edildiği için bağlanmanın henüz ortaya çıkmadığı, inşa halinde olduğu iddia edilir.

1.5.2. İnşa Halindeki Bağlanma 4-7 Ay

Bowlby, asosyal olarak kabul ettiği ilk 3 aydan sonra, bağlanmanın inşa edildiği ikinci bir üç aylık evre öngörmüştür. Ancak ilk 3 ayda bebeğin zannedildiği gibi asosyal veya psikanalistlerin öngördüğü gibi otistik olmadığı, gerçekte zannedildiğinden çok daha aktif ve seçici olduğu anlaşılmıştır. O dönemin önemli gelişim psikoloğu ve psikanalist Spitz ilk 3 aydan sonra ortaya çıkan sosyal gülümsemeyi bebeğin otistik yumurtadan çıkarak sosyal dünyaya attığı adımın ilk somut göstergesi olarak kabul etmiştir. Bowlby de buna benzer bir biçimde, bu dönemde ortaya çıkan sosyal gülümsemeyi ilk bağlanma işareti kabul etmiştir. Böylece Bowlby'ye göre bağlanma ilk 3 aydan sonra inşa edilmeye başlanmaktadır. Ainsworth bu süreyi 1 aya indirmiştir. Psikanalistik gelişim kuramında da benzer biçimde otistik süre 1 aya indirilmiştir (Palombo vd., 2009).

Bu evrede (ikinci trimester) gözlemlenen, bebeğin anneyi tercihine dair, anneye farklı gülümseme, anneye hareket etme ve tehlike duyduğunda anneye yapışma (Bowlby, 2013: 266) gibi bariz işaretlerin ortaya çıkması psikanalistlerin düşüncesini doğruluyor gibi gözükse de gerçekte anneyi tercihin ilk işaretleri doğumdan itibaren gözlenebilir ancak bunun için ayrıntılı bir deney düzeneği gerekmektedir

(Stern, 1985).“Annenin sesini duyduğunda başkaları yerine anneye yönelme ya da daha sık emme eğilimiyle gösterilen, anneyi koku ve sestten ayırt etme becerisi, yaşamın ilk günlerinden itibaren hızlı bir şekilde gelişmektedir” (Bowlby, 2013: 364). Daha ileri bir belirti bağlanan çocuğun, annesinin varlığında ve yokluğunda davrandığı farklı biçimlerdir (Bowlby, 2013: 266).

8 haftalık olunca, bebek ve bakıcı arasında sözsüz bir sohbet başlar. Bebekbakıcısına gülümsemekte, uzun süreli göz ilişkisi kurmakta ve diğer insanlara göre ona daha fazla ses çıkartmaktadır. Onun yanında kendisini daha rahat hissetmektedir (Kaplan vd.,1994: 161-165).

Yakınlığı sürdürme ve ayrılık kaygısına dair ilk işaretler de bu evrede (ikinci üç ay) ortaya çıkar. Bundan sonraki evrede, bu davranışlar çok net hale gelecek ve çocuk anne etrafında bir yarıçapı aşamayan bir uydunun hareketine benzer davranışlar sergileyecektir.

Çocuk, 8. aya kadar doğru, keşfetmek için anneyi bir üs gibi kullanmaya başlar. Korktuğunda anneye koşar. Bağlanma sistemi bu evrede artık aktif hale gelmiştir. Bu dönemden itibaren ayrılık kaygısı ve yabancı kaygısı başlar. 8 aydan itibaren annesini güvenli bir üs (secure base) olarak kullanarak çevresini keşfetmesi daha kolay bir hale gelecektir (Palombo vd., 2009).

Bebek emekleyerek annesinden uzakta, nesneleri ve insanları keşfedecek küçük gezintiler yapar. Bu esnada görüş dışına bile çıkabilir. Zaman zaman ona döner. Mahler buna yakıt ikmali demektedir. Korktuğunda ya da acı duyduğunda, anne uzaklaştığında keşif gezisi sona erer; endişe ile mümkün olan en kısa sürede anneye dönecektir. Bunu başaramazsa savunmasız bir şekilde ağlar (Bowlby, 2013: 267).

Annesinin varlığında ve yokluğunda çok farklı davranır. Bu fark özellikle çocuk yabancı bir kişi ya da yabancı bir ortamla karşılaştığında görülür. Annesiyle birlikte bulunan pek çok çocuk açık bir şekilde keşfetmeye daha emin ve daha hazırdır. Yokluğunda çok daha fazla ürkektir ve sık sık endişeye kapılır (Bowlby, 2013: 267).

Ayrılık kaygısı bebeğin çok geniş yelpazede olan sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadır. Artık bebek, ilgisini, tüm gereksinimlerini karşılayan kişiye, genellikle annesi olan birincil bakıcıya yöneltmektedir. İlk yıl hareket kabiliyeti kazanıncaya kadar tipik bağlanma davranışları açık hale gelmiştir. Yaklaşık olarak İlk 18 aya kadar 5 bağlanma davranışı yani emme, yapışma, ağlama, takip etme ve gülümseme, daha karmaşık bir düzeyde organize olması beklenir (Bendicsen, 2013).

1.5.3. Bebeklik Dönemi Bağlanma Sorun Alanları

Beynimiz ortalama 2 yaşına kadar en hızlı ve diğer organlar içinde en yüksek oranda gelişimini tamamlayan organdır. Beynin bu yaş aralığındaki hızlı gelişimini kontrol etmeye ve yapılandırmaya hizmet eden en önemli unsurların başında nükleik asit başta olmak üzere çeşitli beyin sıvılarının da en yoğun şekilde salgılandığı dönem yine bu dönemdir. Bu sıvıların gelişim hızına ayak uydurarak

sağlıklı bir şekilde salgılanması sosyal, duygusal ve biyolojik süreçlerden etkilenmektedir (Dobbing ve Sands, 1973). Dolayısıyla yukarıda da değinildiği üzere gebeliğin ilk aşamalarından itibaren bağlanmanın belirginleştiği ve şekil almaya başladığı 2 yaş civarlarına kadar da iç içe geçmiş tüm sosyal, çevresel ve biyolojik faktörlerin de değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Bu etmenlerden bağımsız olarak dışarıya kapalı sadece biyolojik bir gelişimden bahsetmek mümkün görülmemektedir (Schoore, 2001).

Bu dönemin öne çıkan özelliklerinden biride de ilerdeki bilinçli davranışlar, düşünme vb. süreçleri belirleyen beyin kabuğunu oluşturan korteksinin gelişimi doğum aşamasında gösterdiği etkinlik sonrası yavaşlamasıyla ve bilinçten yoksun ve saf tüm ilk dönem ‘öğrenme çekirdekleri’ bu dönemde belirginleşir. Bağlanma süreciyle etkileşimli olmak üzere tüm ilk deneyim süreçlerinin sağlıklı işlemesi bakım veren, ebeveyn, çevresel vb. diğer etmenlerin yapılandırıcı niteliklerine bağlı olacaktır. Bu da büyük oranda sağlıklı bireylerin sağlıklı bakımveren ve çevresel yapıların bir sonucu olarak ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Bebeklik dönemi bağlanma ilişkilerindeki sorun alanlarının belirginleştiği nokta da burasıdır. Çünkü sorunlu olarak tanımlanacak olan davranış ve sosyal yaşamın genel şekli bu şekilde karakterize olmaktadır. Ne yazıkki bazı bebekler bahsi geçen olumlu şartlar altında dünyaya gelmemekte ve hangi şartlar altında deneyimi daha çok tecrübe ederse ona göre sonraki yaşamı bu dönemlerde biçimlenmeye başlamaktadır.

Bağlanma kuramına göre rahatlık, bakım ve duygusal doyumun yeterli düzeyde karşılanmadığı bu kritik zaman diliminde (Hazan ve Shaver, 1987) bireyin gelecek yaşamı ve toplumsal etkileşimi de bu yetersizliklerin bir esiri olarak sosyal yaşamında temel yaralayıcıları olacaklardır. Bu yetersizliklerin dönemsel kaynağı ise deneyim ve öğrenmeleri sürekli şifreleme baskısı yapan ve yoğunluğunun zirvesinde olan sinaps ağlarındaki biçimlenmenin kendisidir. Bağlanma kuramcılarının odaklandığı nokta bu sebeple deneyim ve öğrenmelerin yoğunluğunun yönünü pozitif çevrilebilirliğini test edebilmektir (Siegel, 2001). Bu da sonraki deneyim ve öğrenmelerin yapılandırılmasını ve kontrol edilebilirliğini bize şart koşmaktadır.

Bebek üçüncü aya girdiğinde ailelerde ve kurumlarda büyüyen bebeklerin sosyal davranışlarındaki farklılıklar belirgin hale gelir. Ailede büyümüş bebeklerin büyük çoğunluğu altı aylıkken bağlanma davranışı göstermelerine rağmen kurumda büyüyen çocukların çoğunda bu davranış görülmez (Bowlby, 2013: 388). Sorunsuz bir bebek olumsuz bakım gördüğünde gelişimi bundan olumsuz etkilenir. Problemlili bir bebeğin gelişimi ise yeterince özenli bir bakım ile olumlu etkilenebilir (Bowlby, 2013: 440). Bir bebeğin ebeveyni üvey bile olsa aslanan onu ne kadar benimsedikleri, ne kadar zaman ayırdıkları ve ona nasıl davrandıklarıdır (Bowlby, 2013: 439).

Bowlby’e göre, güvensiz bağlanma biçimlerinin yol açtığı olumsuzluklardan biride doyumsuzluk ve tatmin olmamaya bağlı yetersizlik ve sürekli mutsuzluğa işaret eden nevrotik bir kişiliğin gelişmesine zemin hazırlıyor oluşudur (Bowlby, 2013: 391-410).

1.6. Çocukluk Dönemi ve Bağlanma

Çocukluk dönemini genel olarak bağlanmanın belirginleştiği ve şekil aldığı 24 aydan itibaren ele almak mümkündür. Yaklaşık olarak iki yaşından itibaren çocuk tarafından kısa süreli ayrılıklar tolere edilmeye başlanabilir. Annenin yokluğu daha az acil bir durum haline gelmiştir. Tanıdık olan diğer bakıcılar ile tanıdık olmayan ortamlarda bile olsa (örneğin bakıcının evinde) artık daha rahattır. Bu durum, annenin geri gelerek tekrar kavuşacaklarından emin olduğu sürece böyledir. Üç yaşından itibaren genel olarak daha seyrek güvenlik kaygısı ve daha az ısrar görülür (Bowlby, 2013: 264).

4 yaştan itibaren bağlanma tepkisindeki zayıflama daha da artar ve çocuk anaokuluna gitmeye hazır hale gelir. Anaokulu boyunca bağlanma zayıflamaya devam eder. 5-6 yaşlarına kadar annenin yokluğunda akranları ile oynayabilir ancak bir problem durumunda kendilerini yatıştırmaları için ebeveynlerine dönerler. 5-6 yaşlarında hatta daha ileri yaşlarda ebeveynlerinin ellerini tutmaktan hatta sıkmaktan hoşlanırlar ve eğer ebeveyn bunu reddederse sinirlenirler (Bowlby, 2013: 264).

Güvenli bağlanma örüntülerini oluşturabilen çocuklar hem kendilerini konumlandırma ve algılama ve hem de başka insan ve nesne ilişkilerinde olumlu bilişsel ve zihinsel şemalara sahip bireyler olarak tanımlanmaktadır. Korkulu bağlanma modelinde ise çocukların kendilerini konumlandırma ve değerlendirme yönüyle negatif bilişsel şemalara sahipken başkalarına karşı da aynı boyutta kalan bilişsel şemalara sahip olurlar. Saplantılı bağlanma örüntüleri baskın olan çocuklar kendilerine karşı olumsuz ve düşük profilli bir benlik özelliği gösterirken, ilişki kurduğu diğerlerine karşı olumlu bilişsel tutumlar sergilerler. Kayıtsız bağlanma özelliği gösteren çocuklar kendilerine karşı olumlu ve benmerkezci bilişsel tutum gösterirken diğerlerine yönelik olumsuz bilişsel şemalara sahiptirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

1.6.1. Çocukluk Dönemi ve Bağlanma Sorun Alanları

Bağlanma kuramını bir yaklaşım olarak önemli kılan yanlarından biri de etki ve yansımalarının bebeklik ya da çocukluk dönemiyle kısıtlı kalmadığı ve hayat boyu sürdürüyor oluşudur. Anne veya birincil bakımveren olan ilk ilişki biçim ve örüntülerinin, devam eden hayat süresince ortaya çıkacak bağlanma ve ilişki biçimleri için örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle çocukların bağlanmaya ilişkin yapılanmanın iyice belirginleştiği 24 aydan itibaren deneyimlerinin şekillendirilmesini sağlamaya dönük yaklaşımlar desteklenmelidirler. Başta sorumluluk olmak üzere ağırlığı 3 yaştan itibaren artan özgürce keşfetme, deneyimleme ve kendini kanıtlama çocuk için öne çıkan ihtiyaç alanlarıdır. Bu ihtiyaçların doğru anlaşılması ve yapılandırılması bağlanma süreçlerindeki olumlu ya da olumsuz yapıların tolere edilebilmesinin önünü açacaktır. Bu aşamada bilinçli tepkiselliği öğrenen çocuğun bebeklik sonrası bağlanma davranışlarındaki olumsuzlukların belli düzeyde tolere edilebileceği en iyi dönem olarak çocukluk çağı ruhsal ve sosyal deneyimlerinin istenen düzeyde gerçekleştirilmesi önemlidir. Bu dönem içinde çocuğun yeterli ve yetersiz olduğu davranış örüntülerinin

belirginleştirilmesi ve bakım veren ya da akademik ortamlardaki yaklaşımların belirlenmesine yardımcı olacaktır.

1.7. Ergenlik Dönemi ve Bağlanma

Genel olarak literatür tarandığında ergenlik dönemi, çocuğun bakım veren ve korunaklı aile veya çevre yapılarında oluşturmuş olduğu bağlanma ve yakın ilişki örüntülerine ait birikim ve yansımaları gerçek anlamda bağımsızca herkese meydan okumaya hazır bir şekilde test etmeye başladığı son evre olarak görülmektedir. Önceki evrelerde edinilen bağlanma örüntülerinin genel yansıması ergenlik aşamasında akran ve dış dünyayla kurduğu ilişkinin niteliğini belirleyecek olan benlik kavramının önemi bu aşamada öne çıkmaktadır. Güçlü ve pozitif bir benlik duygusuna sahip olmak önceki edinimlere dayalı olarak gelişmiş bir benlik kavramı anlamına gelmektedir. Kişinin kendilik tanımlamalarına ilişkin özelliklere yönelik düşünce sistemini ifade etme şekli olarak da değerlendirebiliriz (Yavuzer, 2004). Olumlu ya da olumsuz olarak belirtilen kendini ifade etme ve davranış politikalarının refans noktasıdır. Diğer bir ifadeyle bebeklikten itibaren inşa edilen içsel çalışma ya da zihinsel modellemeler ergenin bir birey olarak kendini konumlandırmasına (algılama, beklentiler, ilişki biçimleri vb.) dolayısıyla davranışlarına da yön veren benlik kavramı ergenliği karakterize etmektedir.

Ergenin bu konumlandırma biçimi aynı zamanda bireyin ve ilişkilerin niteliğini de belirlemektedir. İçsel çalışan zihinsel modellemeler doğrultusunda belirginleşen bireyin genel yapısı hayat boyu değişmeyecektir (Bowlby,1980). Bu durum okulların da biçimlenmesinde değerlendirme ve konumlandırmasında belirleyici bir durum oluşturmaktadır. Özellikler, yetenekler bu ortamlarda ortaya çıkarılır ve aynı zamanda buna göre biçim kazanır.

Ergenlik ebeveyne bağlanmayı azaltır. Bazıları ilişkiyi bile kesebilirler. Ancak bazıları yakın ilişkiyi sürdürür. Bu anlamda arada büyük farklılıklar olabilir.

Sağlıklı bağlanma çocuğun ruhsal ve sosyal gelişimi için çok önemli bir gereksinim olup çocuğun daha sonra yaşamındaki ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır. Yaşamın ilk aylarından itibaren anne ya da bakımverenin tepkilerine bağlı olarak şekillenen bağlanma ileride tüm ilişkilerini, etkilemekte ve bağlanma bozukluğu davranışsal bozuklukların gelişimine, fiziki veya biyolojik hastalıklarla açıklanmayan gelişim geriliklerine yol açabilmektedir.

1.7.1. Bağlanma ve Ergenlik Dönemi Problemleri

Bu dönem önceki aşamalara ait tüm birikimin tecrübe edilmeye açıldığı ve yetişkinlik boyutuna geçiş yaptığı bir aşama olduğu için ruhsal açıdan birçok olağan sayılan veya kalıtsal problemlerin açığa çıkması hasebiyle özellikle okul politikaları açısından önemli bir gelişim aşamadır.

Çocukluk ve ergenlik döneminde ortaya çıkan birçok ruhsal sorunun kaynağı, bebeğin birincil bakıcısı ile olan ilişkisinin niteliği ile yakından iliskilidir. Ortaya çıkan çoğu sorun, bu ilişkinin ele alınmasını

gerektirmekte ve bu durum birçok açıdan da tedavinin temelini oluşturmaktadır. Bebeklik döneminde yaşanan güvensiz bağlanma örüntülerinin gelecekteki ilişkiler üzerindeki etkisi günümüzde önemini koruyan ve hatta artıran bir konu niteliğindedir. Güvenli ve güvensiz bağlanma örüntülerinin, duygulanım düzenleme ve davranışların organizasyonu süreçleri üzerinde etkileri vardır.

Güvensiz bağlanmaya işaret eden davranış örüntüleri olan ergenlerin sorunlarını abartarak kendilerini ifade ettikleri, kaçınmacı ergenlerin ise, sorunlarını görmezden gelmeye meyilli oldukları belirtilmiştir. Bu duruma bağlı olarak kararsız bağlanma tarzına sahip olan ergenlerde anksiyete, depresyon, düşünce bozuklukları ve sosyal kabul görme gereksinimi, sınır kişilik bozukluğu diğer gruplara göre daha çok gözlenmektedir.

Öte yandan kaçınmacı bağlanma tarzına sahip ergenlerde ise davranım bozukluğu, madde kötüye kullanımı ve bunlara bağlı olarak anti sosyal kişilik bozukluğuna daha sıklıkla rastlanmaktadır. Bu tür sorunlar ise, ergenin akademik başarısını düşürmekte, çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasını engellemekte ve sorunlarla baş etme becerisini azaltmaktadır.

Ciddi bağlanma problemleri yeme problemleri, asırı kilo kaybı, istenmeyen agresif davranışlar, ya da içe kapanma ve sosyal izolasyon, sürekli kendini geri çevrilmiş ve stres altında hissetme, obsesyonların yoğunlaşması, ümitsizlik, kızgınlık şeklinde kendini gösterebilmektedir.

“Ergenin bağlanma süreci, ergenin kurduğu sosyal ilişkilerin niteliğine göre içsel çalışma modeli üzerinde şekillenir ve ergenin bağlanmayla ilgili zihinsel sürecini, kişiler arası ilişkilerini yansıtır” (Keskin, 2007: 3).

“İçsel çalışma modeline göre davranışsal süreç (yakınlık arama, bas etme) ve duygusal süreç (algılama, yorum, beklenti) bağlanma stillerinden etkilenir ve güvensiz bağlanan ergende duygusal, davranışsal süreçte sorunlar yaşanır. Yapılan araştırmalarda ruhsal sorunu olan bireylerde güvenli bağlanmaya daha az rastlandığı belirlenmiştir.” (Keskin, 2007: 3).

“Kararsız bağlanması olan ergenlerin sorunlarını abartarak kendilerini ifade ettikleri, kaçınmacı ergenlerin ise, sorunlarını görmezden gelmeye meyilli oldukları belirtilmiştir. Bu duruma bağlı olarak kararsız bağlanma tarzına sahip olan ergenlerde anksiyete, depresyon, düşünce bozuklukları ve sosyal kabul görme gereksinimi, sınır kişilik bozukluğu diğer gruplara göre daha çok gözlenmektedir.” (Keskin, 2007: 3).

“Öte yandan kaçınmacı bağlanma tarzına sahip ergenlerde ise davranımbozukluğu, madde kötüye kullanımı ve bunlara bağlı olarak antisosyal kişilikbozukluğuna daha sıklıkla rastlanmaktadır. Saplantılı bağlanma stilinde ise disavurum davranışlarının arttığı gözlenmektedir. Bu tür sorunlar ise, ergenin akademik başarısını düşürmekte, çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasını engellemekte ve sorunlarla bas etme becerisini azaltmaktadır.” (Keskin, 2007: 3).

Anne bebek bağlanmasının oluşumu ve anne bebek ilişkisinin gelişiminde, gebeliğin planlanması, gebeliğin istenmesi, annenin güven duygusu, ailenin sosyoekonomik ve kültürel durumu, eş ilişkileri, eş desteği, annenin ailesiyle ve sosyal çevresiyle olan ilişkileri, doğum şekli, ilk günlerde yaşanan anksiyete, anne ve bebeğin sağlık durumu, çocuk bakımı bilgisi gibi faktörlerin de etkili olduğu belirtilmektedir (Gürol, 2010).

Bu noktada kuramın çıkış noktasından başlayarak aile dinamikleri bağlamında bağlanma stillerinin incelenmesi, bağlanma sürecinin kişilik problemlerinin ve ruhsal hastalıkların temelindeki yerinin daha rahat anlaşılmasını sağlayabilir. Bağlanma düzeyinin saptanması ile anne-ergen arasındaki ilişki değerlendirilebilmekte ve konunun ilişkisel boyutu ortaya çıkarılabilmektedir.

Güvenli bağlanma ve sağlıklı duygusal gelişim bireyin ve toplumun gelişimi bakımından en önemli yatırımdır. Bu nedenle, erken dönemde duygusal gelişimle ilintili koruyucu ve risk faktörlerinin saptanması özellikle okul ortamları ve buralarda çalışanlar açısından önem arz etmektedir. Tabi asıl mesele konunun bir politika temelinde ele alınması öncelikli bir durum olarak öne çıkmaktadır.

1.8. Erişkinlik Dönemi ve Bağlanma

Erişkin, bağlanma davranışını aileden çok, genellikle aile dışından kişi veya topluluklara yönelmektedir. Bir okul, üniversite, bir çalışma grubu, dinsel ya da politik bir topluluk birincil veya ikincil derece bir bağlanma figürü olabilir. Bir gruba bağlanmak, grup içerisinde önemli konumda olan bir kişiye bağlanmaya aracılık edebilir. Bunun tersi de olabilir. Kişilerin devletine bağlanması, önceden kral ya da başkana olan bağlanmaya dayanır ve bunun türevidir (Bowlby, 2013: 265).

Hastalıkta ve afette erişkinler başkalarından talepkar olurlar; ani tehlike ve felaket durumlarında bir kişi elbette tanıdığı ve güvendiği başkasında yakınlık arayacaktır. Bu tür koşullarda bağlanma davranışının arttığı görülür. Psikanlizde kullanılan "regressif" terimi bağlanma kuramına göre yanıltıcıdır. Erişkin yaşamda bağlanma davranışını gerileyici kavramı ile adlandırmak, insan yaşamında beşikten mezara oynadığı hayati rolü gerçekten görmezlikten gelmektir (Bowlby, 2013: 265).

Birçok birey erişkin yaşta ebeveyne bağlanma davranışını sürdürürler. Bunların arasında yoğun bağlanmayı devam ettirenler de vardır. Bir kısım erişkin ise ebeveynlerinden ayrılırlar. Yoğun bir şekilde bağlı kalanlar içinde başkalarına da bağlanmada isteksiz ve başarısız olanlar olduğu gibi, başkalarına bağlanmayı da önemli gören büyük bir kesim bulunur (Bowlby, 2013: 265). Bireyler yaşlandıkça, muhtemel kayıp endişesi ile kendi yaşlılarına bağlanmaktan ziyade daha gençlere bağlanabilirler.

BÖLÜM 2: SOSYAL HİZMET VE KURAM İLİŞKİSİ

2.1. Kuramsal Çerçeve

Sosyal hizmet alanının doğuşundan itibaren tarihsel seyri boyunca eğitsel temelli çalışmalarına baktığımızda; okul ortamlarında yer alan çocuk ve ergenlerin psiko-sosyal gereksinim ve problemlerine yönelik uygulamalarını izleyebiliriz. Daha sonradan okul sosyal hizmeti biçiminde özelleşen bir nitelik halinde forma dönüşen bu sosyal hizmet alanı, çocuk veya ergenin içinde yer aldıkları gelişim şartları ve aşamalarına özgü problem alanlarına yönelik değerlendirmeler, yaşadıkları aile koşullarının ele alınması, psiko-sosyal yönleriyle duyulan gereksinimlerinin giderilmesi ve bu paralelde eğitsel etkinliklerini amaca uygun bir şekilde devam ettirebilecekleri bir seviyeye gelmelerini amaçlamak şeklinde tanımlanabilecek birçok farklı ve değişken uygulamaları içermektedir (Duman, 2000).

Birinci bölümde geniş bir şekilde ele alındığı üzere, bebek ve bakım veren arasında meydana gelen bağlanma ve bu doğrultuda ortaya çıkan olumlu duygusal gelişim genel olarak koşullanma eşliğinde öğrenilmektedir, yani sonradan oluşmaktadır ve doğuştan gelen bir durum değildir. Davranışsal örüntülerin temelini oluşturan ve bir tür öğrenme olarak kabul edebileceğimiz bağlanma süreci doğal olarak uygun şart ve koşullarda insan davranışlarının uzun vadede uyumlu ve pozitif bir örüntüyle gelişiminin önünü açar. Disiplinler arası esnek bir yapıya sahip bazı gelişmiş ülkelerde eğitsel olarak önemli bir destekleme sistemi olarak fonksiyon gören okul sosyal hizmet anlayışının ülkemiz eğitim sistemine uyarlanarak işlevsel hale getirilmesi eğitsel ortamlarda bağlanma kuramı perspektifine uygun ilişkisel yapıları zenginleştirmeye yönelik uygulamalar açısından gerekli ve önemli bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Okul sosyal hizmet sistemi literatür ve uygulamalara bakıldığında her toplumun kendi yapısal özelliklerini göz önünde bulundurarak kendi eğitsel sisteminin bir parçası haline getirilmektedir. Bu çalışmada üzerinde durulacağı üzere ülkemizdeki eğitim sisteminin sorunlarının birkaç ana başlık altında değerlendirmek gerekirse bu başlıklardan ilki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin amacı nedir sorusu doğrultusunda olacaktır.

Bağlanma örüntülerinin belirlemiş olduğu farklı öğrenme ve davranışsal özelliklere sahip her biri farklı bir evren olarak görülebilecek çocukların eğitsel koşullara uyumlu hale getirilmesi yekpare bir eğitsel sistem tarafından ancak sağlanabilmektedir. Bu yekpare yapıyı oluşturabilmek için eğitsel sistemin bütünleştirici bir okul sosyal hizmet yaklaşımıyla hareket etmesi öngörülebilir.

Araştırmalardan elde edilen bulguların genel ortak noktası bakım verenle çocuk arasındaki bağlanmanın kalitesinin son derece önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bakıcı ve bebek arasında gelişen veya oluşan bağlanma örüntüsünde oluşabilecek problem ve yoksunluklar, özellikle travmatik yaşantılar, bebek veya çocuğun sonraki yaşantılarında ortaya koyacağı davranış yapılarının şeklini ve

ilişkilerinde sergileyeceği karakteristik özelliklerinde olumsuz olarak tanımlanacak davranışların baskın bir şekilde öne çıkabileceğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Klasik eğitsel sistemde çocuk ya da ergen öğrenci kaynaklı sorunların bu doğrultuda parçalı bir yaklaşımla ele alınması yerine iyileştirici ve bütüncül bir sosyal hizmet anlayışının işlevsellik kazandırıldığı eğitsel ortamlara aile sisteminin çöküşte olduğu zamanımızda daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Travmaların, çatışma ve şiddetin hâkim olduğu ekonomik yoksunlukların eşlik ettiği ve örselemenin hâkim olduğu ortamlardan çıkıp okul ortamlarına dâhil olan çocuğa sosyal hizmet algısına sahip olmayan eğitsel bir ortamın verebilecekleri çok az şey vardır. Eğitsel ortamın kapasitesinin minimal düzeylerde olacağı hatta travmatik deneyimlerin şekillendirdiği çocuğun ayrıca okul kapasitesini de zaafa uğratmasının doğal olacağını öngörmek gerekir.

Genel olarak bağlanma kuramı yaklaşımına göre, bağlanma biçimlerinin ürünü olan davranışsal örüntüler değişmezdir ve ileriki yaşantılarda bireyler arası ilişki biçimlerini de yönlendirir. Ancak son dönemlerin önemli bağlanma kuramı savunucularından Perry'e göre zamanla şekillenen bağlanma biçimlerinin hem erken zaman deneyimlerinin hem de sonraki insanlar arası ilişki yapılarının toplamını temsil eden bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Yani okul ortamları ne kadar iyi olursa da geçmiş yaşantıları tamir etmek ya da rehabilite etmek pek mümkün olmayacaktır. Fakat yeni ve iyi deneyimlerin yoğunluğu olumsuz deneyimlerin belirlemiş olduğu negatif davranışsal yansımaları bastırabilir.

Bu durum eğitsel ortamların yapılandırılmasının toplumsal geleceğimiz açısından büyük önem taşımaktadır. Zira iyinin hâkimiyetinin baskın kılınmadığı eğitsel ortamlarda yer alan kötü deneyimlerin hâkimiyetine terk edilen bireyler gelecekteki toplumun da kötülüğünün garantörleri olacaklardır.

Bu nedenle okul çağındaki çocuklar için en temel etkileşim alanı olan ailesel yapıyı özelleşmiş bir sosyal hizmet mantalitesi perspektifinde işlevleri açısından ele alarak ilişki örüntülerini analiz ederek değerlendirebilme kapasitesine sahip bütüncül bir eğitsel yapının kurgulanmasının önemi zamanımızda fazlasıyla öne çıkmaktadır.

Yapılan yerel bir akademik araştırma (Ceyhan, K. E., 2018) sonucunda okullardaki bu konuda tek kapı niteliğindeki rehberlik servisine başvurmayı tercih etmeyen öğrenci oranı %66,8 seviyelerinde olmuştur. En kritik geçiş dönemlerinde olan ergen öğrencilerin ev dışında en temel sistem olan okul ortamlarında bireysel problemleriyle baş başa bırakılıyor oluşu, günümüz okullarının fonksiyonunu yitirmekte olduğunun göstergelerinden biri olmaktadır esasında. Diğer yandan ciddi davranış problemleri olan öğrencilerin de zaten bu tür servislere kendiliklerinden başvurmaları beklenti dışıdır.

Bununla birlikte öğrenci aileleri de çocuklarıyla ilgili problemlerle ilgili okulla işbirliğine ihtiyaç duymakla birlikte okul ortamında sorun çözücü bir yapının olmadığı kanaatinde oldukları gözlenmiştir.

Modern toplumların insanın ruh sağlığı için ihtiyacı olan en temel öğeleri terk ettiğini fark emekte olduğumuz tarihsel bir geçiş noktasında olduğumuz (Perry ve Szalavitz, 2017) günümüz şartlarını baz alırsak bağlanma yaklaşımı doğrultusunda ihtiyaç duyulan temel unsur profesyonel mesleki yaklaşımlarla öğrenci ve ailesinin yaşanan problemler karşısında açığa çıkarılabilecek potansiyellerine vurgu yapabilmektir.

2.2. Eğitsel Süreçte Yaşanan Sorunlar

Bağlanma kuramı ve Ekolojik perspektifte yer alan kurguya göre eğitsel ortamlarda karşılaşılan ve genel anlamda başarısızlık olarak değerlendirebileceğimiz öğrenci problem ya da sorunları esasında öğrenci merkezli bir yaklaşımla çözülemez (Christopher, 2009). Genel olarak okul ve eğitsel alan, sosyal hizmet bakış açısıyla ele alınıp değerlendirildiğinde uzun vadeli ve köklü çözümlere ulaşmak ancak mümkün olabilecektir.

Gelişim sürecindeki çocukların her biri farklı olmak üzere birincil ilişkilerin hâkimiyetindeki ailesel yapılardan çıkıp ilk kez bağımsızlığa adım atarak dâhil olduğu okul sisteminde karşılaştıkları ya da sebep oldukları değişken ve olağan olan sorunların yaşanmasının yanında sosyal hizmet perspektifinden uzak okul ortamlarının yapısal sorunlar üretmesi doğal karşılanmalıdır.

Bunun yanında okul sistemine dâhil olan çocukların ekolojilerinin olağan şartları taşıyıp taşımadığı da diğer bir temel problem alanıdır. Modern koşulların toplumumuzu hızlı bir şekilde dönüştürmeye devam etmesi, en başta aile sistemlerini bozmakta hatta yok etmekte oluşu ve bu sistem değişimine ayak uyduramayan eğitsel yaklaşımlar bağlanma kuramının öngördüğü sosyal hizmet mantığıyla yapılandırılmadığı sürece, birbirini üreten eğitsel sorunların artması doğal bir durum olacaktır. Karşılaşılan sorunların ele alınış biçimini bu çerçevede aşağıdaki gibi incelenmiştir.

Ekolojik yaklaşımda da belirttiği üzere okulda yaşanan başarısızlık ve öğrenci sorunları sadece öğrenciye odaklanarak çözülememektedir. Bu sorunlara sosyal hizmet bakış açısı ile bakıldığında kalıcı çözümler üretilebilir. Birbirinden farklı bireylerin bir araya gelmesi özellikle son zamanlarda artan sosyal sorunlar eğitim sistemimizin önüne bir set çekmekte ve eğitim kalitesini düşürmektedir (Kuli, 2018). Bu çerçevede ve doğrultuda genel olarak eğitim kurumlarında sorun olarak değerlendirilen konuları başlıklar altında aşağıdaki gibi toplamaya çalıştık.

2.2.1. Öğrenci Aile İlişkisine Ait Sorunlar

Ebeveynler ve birincil bakım verenler genel olarak bakıldığında davranış örüntülerinin ilk oluşturucuları olarak okul ve eğitimcinin en önemli ortağı durumundadır. Eğitim ve öğretim ortamlarının aileden bağımsız bir şekilde planlanması söz konusu olamaz. Sosyal hizmet yaklaşımının temel uygulama alanlarından biride aile ve öğrencinin eğitsel ortamlarla bütünleştirilmesi sürecidir.

Okul ortamlarındaki sosyal hizmet uygulamalarında en uygun ortaklığın oluşturulması planlamalar doğrultusunda öğrenci ve ebeveyn bağının güçlendirilmesi, ilgili kaynaklara erişimin sağlanması eğitsel verimi maksimize eden temel bir unsurdur.

Bayan Mary Ainsworth'ün yabancı durum deneyini düşünürsek eğer ergenliğe adım atacak çocuk için artık yeryüzü onun için deney odasına dönüşecektir, Sosyal hizmet alanının tanımları içine giren toplumsal sorunların ortaya çıkış nedeni olan modern dünya toplumun temel unsuru olan geniş ailenin hâkimiyetini ortadan kaldırırken çekirdek aileyi de artan düzeyde tehdit etmektedir. Hatta birçok bakımdan değişime uğratmasının yanında ailenin temel işlevlerini yok etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Ailenin dejenerasyona uğraması toplumu canlı ve ayakta tutan ilişki sistemlerinin zaafa uğraması anlamına gelmektedir. Aile sisteminin tanımı, fonksiyonu, sorunları ve değişimiyle ilgili literatürde çok fazla çalışmaya rastlamak mümkün olmakla birlikte bu kısımda sosyal hizmet ekseninde bağlanma kuramıyla konuyu irdelemeye çalışacağız.

Bowlby'nin bağlanma kuramının genel olarak üç ana ekseninden bahsetmek mümkündür. bunların ilki, keşif esnasında daimi bir dayanak noktası olarak belirlenen güvenli bir üsse ihtiyaç duyulması, ikincisi, her türlü ruhsal ve fiziksel ihtiyacın karşılanması ve diğeri de tüm bu edinimlerden hareketle dış dünyaya ilişkin gerekli güven ve kendilik bilincinin oluşumu. Bu eksenlerin dışına kayan davranış örüntüleri ruhsal sorunların ve norm dışı davranış bozukluklarının ve benzeri hastalıkların zeminini hazırlayacaktır (Eder ve Mangelsdorf, 1997).

Bağlanma biçimleriyle ilgili yapılan uygulamalı araştırmalar ele alındığında, bu bulgular sonucunda güvenli bağlanan bireylerin sosyal ilişki içerisinde olumsuz duygularla başa çıkmada diğer bağlanma stillerine göre daha başarılı oldukları, duygusal ilişkilerinde daha olumlu duygulara ve olumlu duygu düzenleme becerilerine sahip oldukları bildirilmektedir (Hamarta vd., 2009). Sorunlu aile yâda bakım süreçlerinde oluşan güvensiz bağlanma işaret eden davranış örüntülerine sahip bireylerin ise duygu düzenleme sorunu yaşadıkları ve bu doğrultuda erken dönemlerden itibaren sosyal ilişkilerinde başarısız olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Erdoğan vd. 2014). Bu durumda olan çocuk ve ergenler arkadaşlık ilişkilerinde, genel ruh hali, sorunlarla başa çıkabilme, bireysel beceri gerektiren alanlarda ve uyum sağlama becerileri ile ilgili okul ortamlarında müdahale gerektiren durumlar yapısal okul sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağımızın olağan toplumsal sorunu olarak değerlendirdiğimiz

bu durum rehberlik servisinin, öğretmen yâda okul idareleriyle ilişkilendiriliyor oluşu zamanın dışına çıkmış ve işlevselliğini yitirmiş bir eğitim politikamızın olduğunu ifade etmektedir.

Çocukların ebeveyn yâda bakıcılarıyla ilgili olarak bağlanma ilişkilerinde iki farklı görüşten ilkinde göre, çocukluktan ergenliğe geçişi tanımlayan aşamaların temelinde özerklik arayışı olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle akran gruplarıyla kurulan bağlanma ilişkisinin ebeveyn bağlanma ilişkisine göre tercih edildiği ve bu tercihin de zıtlıklar üzerine kurulu olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu durumda ise normale göre erken başlayan özerklik arayışının doğurduğu doğal kabul edilen çatışmalar ebeveynlerden de erken uzaklaşmaya neden olup, güven duygusunun sarsılmasına ve anti sosyal yönelimler göstermelerine bununla birlikte arkadaş baskılarının olumlu yâda olumsuz yapılandırmasına zararlı sayılan düzeyde açık hale gelmelerine neden olmaktadır. Durumun değişkenliğine bağlı olarak kimilerinde kısırdöngüye dönüşebilen aile içi çatışmaların ana eksenini bu şekilde açıklanmaktadır. Diğer görüşte ise çocuk ve ergenin algılarında aile ile akran çevresi farklı evrenler olarak değerlendirilir. Bu çerçevedeki bağlanmalar birbirinden tamamen farklı olup önem vermedeki öncelik çocuğun oluşturmuş olduğu davranış örüntüleri doğrultusunda belirginleşmektedir. Temel oluşturan güven ihtiyacı hangi evrende daha fazla karşılık buluyorsa bağlanmanın ağırlığı da o tarafa kayma eğilimi gösterecektir (Steinberg ve Silverberg, 1986).

Hangi dönemde başladığı net olarak belirlenememişse de bu, gebelik ya da bebeklik dönemi de olabilir yakınlık, sevgi ve güvenli üs arayışı ve bu arayışta aldığı dönütlerle topyekûn davranış örüntülerini çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerine etkileşimli bir şekilde taşıyan bireyler, edindiği bağlanma türünü kendinden sonraki nesillere de aktarmaya devam edecektir. Yani esasında insan gelişiminde bağlanma ilişkileri hiçbir zaman son bulmaz. Yaşanan bu süreçte bağlanma problemi yaşayan ergen bu ihtiyacını ilk fırsatta değerlendirmek arzusundadır, ihtiyaç duyulan güvenli üs de çoğunlukla en yakında ulaşabilecekleri diğer arkadaş grupları ya da ergenlerdir. Ve eğer diğer akranlarla oluşturulan örüntü negatif içerikliyse bu durum ebeveynle yaşanan çatışmaların da çoğaltıcısı olacaktır.

Bu bağlamda freudyen fikirlerin izlerini taşıyan bağlanma kuramını geliştiren John Bowlby'nin asıl başarısı; disiplinler arası bir köprü oluşturarak toplumsal alanın tamamına yayılan ilişkisel problem alanlarının şemasını çıkarmış olmasıdır. Bu disiplinler arası platformda özellikle eğitim alanı ve sosyal hizmet uygulamaları için izlenecek yol haritalarının belirlenmesinde bağlanma kuramının etkilerini zamanla daha fazla hissedeceğimizi öngörebiliriz.

Ülkemizde yapılan çeşitli bazı araştırmalarda elde edilen sonuçlara göre ergen dönemin doğal bir gereksinimi olan başta özerklik arayışı ve deneyimini, kişiliği oluşturan algı sistemlerinin, ergenin ailesi tarafından dengeli bir şekilde iletişime saygıya ve ilgiye dayalı bir şekilde destekleniyor oluşu güçlü bir benlik algısının anahtarı olduğunu ortaya koymaktadır.

Ebeveyn bağlanma örüntülerinin ergen dönemde özerklik arayışı içinde önemli bir uygulama alanı olarak öne çıkan arkadaşlık ilişkilerinde oynadığı role dair yapılan araştırma bulgularında güvenli ilişki ağları oluşturan ergenlerin güçlü benlik duygularına sahip olduklarından bu dönemi arkadaş ve aile ilişkileri çerçevesinde daha verimli bir özerklik deneyimi elde ettikleri, sarsıntısız ve daha sağlıklı bir şekilde geçirdikleri gözlenmiştir. Tabi burada gözden kaçırılmaması gereken ergenin özerklik ve deneyim arayışının aile tarafından yakınlık, ihtiyaçlar ve ilgi bakımından destekleniyor oluşu belirleyiciliğini devam ettirmektedir (Sümer ve Güngör, 1999).

Aynı yaş grubundaki arkadaşlık ilişkileri bireyin bağlanma duygularını ve aidiyetlerini geliştirirken topluma hazırlayıcı nitelikte sosyal bir destek mekanizmasıdır. Bununla birlikte arkadaşlık ilişkilerinde başarılı olan ergenler ve çocukların kendine güven ve benlik kavramları gelişir ve aileyle birlikte destek mekanizmaları genişleyerek benlik saygısı artar (Kulaksızoğlu, 2000). Aile ve dış dünyayla kurulan ilişkilerde en önemli noktalardan biri benlik kavramının gelişmişlik düzeyidir.

Benlik saygı düzeyinin artırılmasında çocuğun bakımverenleriyle etkileşim sürecinde dışa açılmayla ilgili tercihlerde fırsat tanıma, saygı duyma, gerekli zamanı ayırma gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmiştir (Erbil vd., 2006). Ek olarak baba faktörünün yanında ikincil bakımverenlerin de ilgi, sevgi ve kabul de benlik saygısına paralel olarak dış dünyada kurulan ilişkileri pozitif yönde etkilediği görülmektedir (Dokuyan, 2016). Ayrıca Bakımveren ve aile çevresiyle birlikte ikili ilişkilerdeki uyum süreci ve sosyal desteğin benlik saygı düzeyini destekleyen tamamlayıcı bir süreç olduğuda vurgulananlar arasında yer almaktadır (Kahrıman ve Polat, 2003).

Tüm bu bilgiler dikkate alındığında, birincil bakım verene bağlı olarak ergenlerin yetiştirilme tarzları, anne babalarının tutumları ve geliştirdikleri bağlanma örüntüleri, ergenlerin akran ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu etkilerin yanı sıra, ergenin benlik saygısının da yakın ilişkilerinin kalitesini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle, benlik saygısının ergenlerin annelerine bağlanma düzeyleri ve algıladıkları anne-baba tutumları ile akran ilişkileri arasındaki ilişkide aracılık rolü önemli bir noktadır.

İnsan ilişkileri üzerine kurulu olan toplumsal yapı, yine bu ilişki biçimleriyle meydana gelmekte olan çeşitli kalıplar sayesinde ayakta durabilmektedir. Toplumsal bütünlüğü oluşturan kurumları canlı tutmak ailenin doğal fonksiyonudur. Ailenin buradaki rolü ise bu canlılığı sağlayan mikro alandan makro alanlara uzanmakta olan ilişki ağlarının üreticisi konumunda olmasıdır insan ilişkilerinin sağlıklı yürütülmesini sağlayan yegâne sihirli unsur sevgidir.

Birey, gelişiminin önemli bir parçası olan sosyalleşme ve toplumsal uyumdaki niteliksel yapısını anne baba tutumu ve çocuğun en başından itibaren gelişimsel çevresinde hayatı boyunca maruz kaldığı davranış özelliklerinin etkisi altındadır. Kültürel ve toplumsal ortamlar yapısına göre değişmeksizin

birincil bakım verenlerin ya da anne baba tutumu insanın ruhsal sağığının temel belirleyicisi dolayısıyla da toplumsal alandaki olumlu ya da olumsuz fonksiyonlarının da belirleyicisidir.

Çocuğın kendine değeri vermesi için bakımverenin ilgi ve onayı önemli bir pay sahibidir. Bununla birlikte çocuktaki bütünlük duygusunun oluşumuyla özsaygının gelişimini sağlamada önem taşıyan bakımverenin aynalama(mirroring) tepkisi umutsuzluk duygularından da uzak tutacaktır (Kohut, 1998).

Ainsworth'a göre ergenlik sürecinde yakın ilişkilerde ergenlerin akrana bağlanmalarının ebeveyn bağlanma kadar baskın olduğunu, başka bir deyişle eşit bir şekilde bağlanma davranışını bölüştüdüğünü veya duygusal destek kaynağı sağlamada arkadaşların belki de ebeveynin yerine geçtiğini ifade etmektedir (Ainsworth, 1989).

Bowlby insanların hayatları boyunca, karşılaşabilecekleri zorluklara karşı aile ya da sosyal çevreden alabildikleri desteğe bağlı olarak memnuniyete ve doyuma dayalı bir yaşam sürme olanaklarının daha yüksek olduğuna vurgu yapmaktadır. Dolaylı olarak bu durum toplumsal yaşamda temel yetenek ve özelliklerini daha rafine hale getirmelerinde sağlayan bir durumdur. Bu doğrultudaki temeller üzerine oturtulan bağlanma kuramı okul ortamlarında ardından da devam eden hayat süresi boyunca bireysel ve çevresel uyum açısından birincil ilişkilerin niteliğinin nasıl önem kazandığını da ortaya koymaktadır (Hazan ve Shaver, 1987).

Buradan hareketle diyebiliriz ki başta bebekler, çocuklar ve ergenlerin bakıcı ya da ebeveynleriyle kurmuş oldukları ilişki biçimleri ne şekilde oluşturulmuş ise bu duruma paralel bir kendilik yaklaşımları doğrultusunda dış dünyaya karşı olumlu ya da olumsuz bir konumlandırma çerçevesine sahip olacaklardır. Diğer bir taraftan bu ilişkisel konumlandırma biçimleri doğal olarak önceki bireylerin de ilişki örüntülerinin ilham verici yönleriyle canlılığını devam ettirmesi anlamına gelebilmektedir.

2.2.2. Öğrenci-Öğretmen İlişisine Ait Sorunlar

İletişim insanların birbirleriyle olan etkileşim sürecinde ortak anlam oluşturma ya da anlamı ortaklaştırma süreci olarak tanımlayabiliriz (Oskay, 2000). Sosyal hizmet uygulamalarında olduğu gibi okul ortamlarının da her daim iletişimin en etkin bir şekilde oluşturulması temel bir konudur. Aile ve öğrencilerin iletişimin işlevsel yönlerinin önemini etkin bir şekilde anlamaları eğitsel başarının temelini oluşturmaktadır.

Benlik saygısı kişinin kendilik değeri ilgili tasarım ve düşüncelerinin itibarı olarak görülebilir (Rosenberg, 1965). Duygusal gelişim ve hareketliliğin yoğun olduğu çocukluk ve ergenlik aşamasında doğal olarak ruhsal ve duygusal problemlerin en çok artış gösterdiği dönem ise ergenlik aşamasıdır (Steiner vd., 2015).

Bu bakımdan öğretmenin öğrencisiyle ve ailesiyle empatiyle birlikte etkin bir iletişim kurabilme yeteneğine sahip olması temel bir yeterlilik alanıdır.

Okula başlama dönemi sonrasında çocuk ve ergenlerin gelişimlerine paralel geçmiş edinimleri doğrultusunda ruhsal ve davranışsal açıdan oldukça hareketli olmalarıdır (Steiner ve Hall, 2015). Okul ve öğretmenle olan ilişkiyi oldukça önemli kılmaktadır. Tüm bu hareketlilik yanında eğitimin nitelikli bir şekilde sürdürülebilirliği öğretmen ve öğrenci etkileşimine bağlı olduğundan öncelikle öğretmenin yeterlilikleriyle birlikte destek sistemlerini de akla getirmektedir.

Eğitiminin öğrenciyle ilgili dikkate alması gereken genel ruhsal ve davranışsal durumları iki ana ekseninde değerlendirmek mümkündür. zindeliği heyecanı ve hevesi içeren durumları ifade eden istenen arzu edilen duygu durumlarıyla içe ve dışa dönük korku saldırganlık suçluluk ve çeşitli davranışsal sorunları içeren istenmeyen ruhsal ve davranışsal durumlarıdır (Chorpita vd., 2002). Tüm bunlarla baş edebilmek ciddi bir uzman ekip çalışmasını gerekli kılarken ülkemizdeki eğitim ortamlarındaki bu temel sorun alanlarıyla çoğu zaman yalnız kalmaktadır. Bu olumsuz ruhsal ve davranışsal bozukluğu olan çocuk ve ergenlerin diğer bir dezavantajlı durumu ise çok kolay bir şekilde internet bağımlılığından başlayarak madde bağımlılıklarına kadar potansiyel bir yapıya sahip olmalarıdır (Vidyachathoth vd., 2014). Öğretmenlerin eğitimci olarak toplumun %95'nin okullandırıldığı bir yapıda şehirleşmenin, yoksulluğun ve bunlara bağlı birçok problemin sonuçlarıyla okul ortamlarında tek bir sınıf olarak ve ayrıca birçok yeterlilikten yoksun bir şekilde baş etmesi mümkün değildir.

Bu durum doğrultusunda aile içindeki bağlanma ilişki örüntülerinde yaşanan sorunlar ve çeşitli dış nedenlere bağlı aksamaların doğal olarak aile içinde bir kısır döngüye dönüşmüş problem ve çatışmaların yanında çocuğun akademik uyumunu da olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan kişilik ve davranış bozuklukları da okul ortamlarındaki eğitsel başarısızlığın yanında çeşitli okul sorunlarının da kaynağını oluşturmaktadır.

Genel olarak değerlendirme yapıldığında modern psikoloji kuramları ortaya çıktığı zamanlardan itibaren, ilişkilerinde sorun yaşayan insanların büyük oranda kişisel tarihlerinde kayıtlanmış olumsuz yaşantılarının kurbanı durumunda olduklarını ortaya koymaktadırlar (Freud, 2000).

Bağlanma kuramı, okul çağındaki ya da eğitsel ortamdaki öğrencilerle ve okul çalışanları arasındaki ilişkilere yön verme sürecinde son birkaç on yılda öne çıkan yaklaşımlardan biri olarak daha fazla öne çıkmakta ve önem kazanmaya devam etmektedir. Bağlanmayla ilgili önemli bir nokta bireyin edindiği sabit bir durum olmadığı ve sürekli devam eden bir süreç olarak görülmesi gerektiğidir. Bağlanma yaklaşımının gelişimi sürecinde ortaya çıkan bu yaklaşıma göre bağlanma tasarımları insanın hayatı boyunca karşılaştığı yeni durumlara göre dinamik olarak değişmekte oluşu, öğretmenin öğrencisine yönelik davranış örüntülerinin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü çocuğun olumsuz geçmiş yaşantılarını absorbe edebileceği en önemli yer okullardır.

Bununla birlikte Fredrickson'a göre bağlanma bu döngü esnasında güvenli bağlanan bireylerin kötü zamanlarında zihinsel sağlığını sürdürecektir kişisel kaynakları yapılandırırken, diğer yandan bireyin bakış açısını ve kapasitesini genişletmektedir (Fredrickson, 2001).

2.2.3. Akademik Gelişime Ait Sorunlar

Akademik gelişime dair konuların belki de en önemli olanı ebeveynlerin ve hatta doğal olarak eğitimcilerin, bilişsel boyutları açısından çocukların yetişkinlerden çok daha farklı algılamalara sahip olduklarıdır. Çocuklar için neyin asıl gerçek veya neyin korkutucu olabileceğinin öngörülerine sahip olmak bu alandaki gelişimin sınırlarını ve hareket alanlarını oldukça geniş tutacaktır. Bu durum okula ilk adımın atan çocukların daha henüz fiziksel olarak orada bulundukları ve ev ortamına olan duygusal bağımlılıkların devam etmesiyle ilgilidir. Ev ortamındaki ilginin aynısını beklemekle birlikte bunu bulamayacağı kendisi gibi bir sürü yaşının da bulunduğu bir dünyaya ayak uydurabilmesini sağlamak bu farkındalıkla yakından ilgilidir.

Akademik etmenler temelde çevresel, bireysel ve okul bazlı olmak şeklinde üç ana başlıkta öne çıkan literatürde ele alınmaktadır. Literatürde akademik gelişime ilişkin çok miktarda çalışma mevcut olmakla birlikte bu başlıkta yer alan konu bağlanma ilişkileri üzerinden değerlendirilecektir.

Akademik gelişimle ilgili sorunların değerlendirilmesine girmeden önce öğrencinin eğitsel bir yapıya dâhil olurken sahip olması gereken bireysel yeterlilikleri karşılıyor olması gerekir. Bu yeterliliklerle birlikte okul, aile ve çevresel koşullarda da her şey yolundaysa genel olarak başarılı olması beklenen bir bireyden bahsetmemiz mümkündür.

Akademik başarı ile sosyoekonomik durum arasında ilişki olduğu alanyazında sıklıkla vurgulanan bir olgudur. Araştırmanın nicel boyutunda elde edilen bulgular bu ilişkiyi doğrular biçimdedir. Sahip olunan ev kaynakları ve ebeveynlerin eğitim düzeyi akademik başarıyla ilişkilidir. Ek olarak, araştırma bulguları çocukların öznel başarı algılarının da ev kaynaklarıyla ve ebeveynlerinin eğitim düzeyiyle ilişkili olduğunu gösteriyor. Sosyoekonomik koşullar, akademik başarının yanı sıra çocuğun öznel başarı algısını da etkiliyor.

Genel olarak kişisel akademik belirleyiciler; zekâ düzeyi ve buna paralel yetenekler, yeterli ön bilgi düzeyi, yeterli geçmiş yaşantı ve tecrübeye sahip olma, duyuşsal seviyedeki yeterlilikler olmak üzere ana başlıklarda toplayabiliriz. Zekâ ve yetenek genetik yapının ve çevresel koşulların da içine dahil olduğu bakım sürecinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Ön bilginin oluşumuyla ilgili yeterlilikleri sağlayan şartlar ise, bireyin bu süreçlerde edindiği ve sahip olduğu yetenekler, ilgi alanlarının derinliği, değer yargıları ve tutumlarıyla ilgili özelliklerle birlikte bilgi düzeyindeki nitelikler belirleyicidir. Akademik yeterlilik için yeterli geçmiş yaşam tecrübelerinin birikimi yeni öğrenmeler için yeterli alt yapıyı sağlamada büyük önem taşımaktadır. Son olarak duyuşsal seviyedeki

yeterlilik diğerk bir ifadeyle öğrenme sürecinde önemli olan duyarlılık ve farkındalığa yönelik tutumlara sahip olma şeklinde kısaca tanımlanabilir.

Akademik gelişimle ilgili süreçlerin literatürde birçok alanda çok farklı başlıklar altında incelenmiş olup bu kısımda konuyu bağlanma kuramı eksenini baz alan bir çerçeve oluşturulması amaçlanmaktadır.

Bağlanma kuram yaklaşımının genel olarak psikoloji, sosyoloji ve tıp alanları çerçevesinde geliştirilen kuramlarının çağdaş yorumlarıyla oluşturulan multidisipliner bir yapıya sahip olduğunu düşünürsek akademik etkinlik ve süreçlerin bu alanlardan bağımsız bir şekilde ele alınması nitelikli bir değerlendirme yapmayı zorlaştıracaktır.

Başarıyı etkileyen faktörlerden bir diğeri öğrencinin bireysel özellikleridir. Öğrencinin bireysel özellikleri, zihinsel, fiziksel, duygusal olgunluğu, uyum, kaygı ve motivasyon düzeyi, başarısını etkilemektedir. Özellikle içsel motivasyonun da öğrenci başarısı üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmekle birlikte öğrencinin psikolojik yönelimleri; kendini algılama biçimi, kendilik algıları, öz değerleri akademik başarılarını etkilemektedir. Öğrencinin inançları, sosyal ve duygusal yeterliği, sosyal destek, etkili öğrenme stratejileri kullanması, başarı üzerinde belirleyici faktörlerdendir (Keskin ve Yapıcı: 2008).

Şunu belirtmek gerekir ki; ebeveynlerinden kabul ve ilgi gören ergenler reddedilenlere oranla benlik saygıları yüksek, duygusal gelişimleri sağlıklı, stresle daha iyi baş edebilen, olumlu dünya görüşüne sahip ve daha az bağımlı yapıya sahip olan bireylerdir.

2.2.4. Sisteme Ait Sorunlar

Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) 2018/2019 öğretim yılında okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde toplam 15 milyonun üzerinde öğrenci olduğu bildirilmiştir. Bu rakama özel eğitim ve açköğretim sistemindeki öğrencileri dahil ettiğimizde 18 milyonu aşmaktadır. Öğretmen sayısı ise kadrolu ve kadrosuz olmak üzere toplam 907 binin üstündedir (MEB:2019). Bu rakamlar dünya ekonomi ve politikasında etkin bir yere sahip birçok ülke nüfusundan daha fazlasını ifade etmektedir. Aynı zamanda sürekli artan bir hızla bilişim ve teknoloji eşliğindeki küreselleşmenin baskısı altında etkilenime en açık kitlesel yapıyı içinde barındıran bu nüfusun toplum ve devletin geleceğine yönelik kazanımlarla donatılması birçok sistemin bir araya getirilmesi ve nitelikli insan gücüyle donatılmış profesyonel bir organizasyon yapısını gerektirmektedir. Bu devasa eğitim sistemi maalesef uzun dönemler boyunca eğitim sahasının dışında kalan yöneticilere teslim edilmiştir. Bu konuda Türk eğitim sisteminin tek istisnai örneği 1938 ve1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel öğretmenlik mesleğini fiilen icra eden ve alanın içinden gelen tek eğitim şefi olmuştur. Ülkemizdeki mevcut eğitim sistemi de büyük oranda onun döneminde atılan sistemli adımların ufak revizyonlarından geçmiş halini ifade etmektedir.

Modern çağın eğitim sisteminin temellerini atan ünlü eğitimci ve pedegogların eğitim sistemine dair birçok farklı ve ayrışan tarafları olmuştur. Fakat hepsinin de ortak olduğu bazı temel hususları genel olarak şu başlıklar olduğunu görmekteyiz;

Devletin ve sosyal bütünlüğün korunması açısından eğitimin temel karakteri ortak bir sisteme dayalı olmalıdır.

İnsanın akıl ve zihin yapısının çok geniş ve aktif yapısına hitap edebilmeli, bu zihinsel enerjiyi kontrol edebilmeyi de öğretebilmelidir.

Eğitimin temel çerçevesi akıl yürütme ve analitik düşünmeyi temel alarak öze hitap etmeli yani suni ölçülere değil kendi içlerindeki özü şekillendirecek özellik ve niteliğe sahip olmalıdır.

Eğitim insanı sosyal ve toplumsal hayatın gerçekliklerine karşı hazırlayıcı bir işleve sahip olmalıdır. Yoksulluğun ve kırsal alandaki kalkınma ve refahın sağlanamsı için iş ve mesleki eğitimin bu ihtiyaçları karşılayacak nitelikte yapılması gerekir.

Eğitim aile ve benzeri çevreden bağımsız ele alınamaz bu nedenle eğitsel süreç ya da kurumsal eğitim süreci aileyle birlikte başlamalıdır yani aile ve öğrenci belli bir sistemde eğitimin ana parçaları olarak görülmelidir (Aytaç, 2009).

Ülkemizdeki modern dönem eğitim sistemine genel olarak baktığımızda bu temel yaklaşımların uygulamaya sokulduğu ve toplumun ihtiyaçlarıyla bağdaştığı dönem 1930 ve 1950 yıllarla sınırlı kaldığını gözlemekteyiz. Örneğin bunlardan bazıları şu şekilde gerçekleştirilmiştir;

İlk kez 1939 yılında merkezîyetçi bir yaklaşımın gerçekleştirilebilmesi için tebliğler dergisi yayına başlatılmış ve MEB şura toplantıları başlatılmıştır. Bu dönemde başlatılan merkezîyetçi yaklaşım hızlı bir şekilde uygulanabilir hale getirilebilmiştir.

1941 yılında ise mesleki ve teknik eğitimi düzenleyecek ayrı bir idare oluşturularak bu alanda hızlı bir gelişim ve başarı elde edilebilmiştir.

Uygulamadaki köy okulları 1940 tarihli kanunla Köy Enstitüleri şeklinde teşkilatlandırılarak kısa zamanda toplumsal alanda ciddi bir dönüşümün gerçekleştirilmesi sağlamıştır.

Yükseköğrenimin teori ve beceride sınırlarını genişletebilmesinin temel gerekliliklerinden olan idari ve mali özerklik yine bu dönemde düzenlenen Üniversite kanunu sayesinde uygulamaya konulabilmiştir.

Köy enstitüleri ve mesleki eğitimdeki düzenlemeler bir model olarak temelde toplumsal ihtiyaçlarla bütünleşmeyi başaran uygulamalar olduğu için ülkemizde başka hiçbir dönemde toplumla bütünleşik kendine münhasır sanayileşme ve toplumsal dönüşüm eğitim sayesinde gerçekleştirilememiştir. Kırsal kalkınma ve sanayi alanındaki bu hızlı gelişim süreci 1949 ABD ile yapılan eğitim anlaşması,

Marshall yardım planı anlaşmaları ve ardından 1952 NATO'ya girişle birlikte bu süreç sona erdirilmiştir.

Şimdi burada çalışmamızla ilgili olan konu eğitsel faaliyet ve alanların insan ve toplumla bağlantısını yitirdiği noktada anlamını da yitirdiği hususudur. Endüstrileşmenin bir sonucu olan şehirleşmeyle birlikte başlayan modern çağda Üniversite öncesi eğitim faaliyetlerinin pratikteki varlık nedeni toplumun ihtiyaçları ve kalkınmasını sağlamak içindir. Eğitim toplumsal bir hizmet alanı olarak değerlendirilmelidir.

Ünlü eğitimci ve pedagog J. H. Pestalozzi, zamanımızdan yaklaşık 150 yıl önce çocuğun zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişiminin aile yapısı ve ilişkileriyle yakından ilgili olduğunu belirtmiştir. Bu gerekçeden hareketle ebeveyn ve ailenin seviyesinin yükseltilmesiyle çocuğun eğitiminin paralel yürütülmesinin eğitim sürecinde istenen başarıya ulaşmak için temel bir gereklilik olarak vurgulamaktadır. Ona göre eğitsel sürecin ve eğiticinin en önemli görevlerinden biri çocuğun sahip olduğu özelliklerini ve yeteneklerinin neler olduğunu belirlemek suretiyle, buna uygun yöntemlerle çocuğun kendi doğasına uygun eğitim almasını ve gelişimini sağlamaktır (Aytaç, 2009).

Olağan bir yaklaşımla çocuğun ailesi ve sosyal döngüsü de aynı zamanda onun doğasının bir parçası olarak değerlendirmeye almayan bir eğitim sistemi gerçeklikten uzak olacaktır. Çünkü eğitimin amacı çocuğun kendi doğasına uygun bir şekilde gelişmesini sağlamaktır. Okul ve öğretmenin görevi, çocuğun doğal yeteneklerinin özgürce gelişmesi için gerekli ortam ve yönlendirmeyi gerçekleştirmek olmalıdır (Aytaç, 2009).

Diğer taraftan öğretim yöntem ve tekniklerinde eğiticinin öne çıktığı noktalardan biri de aynalayan biyolojimizden dolayı saldırgan ve güdüsel davranma eğilimleri olan çocukları aynı ortamda gruplaştırmamanın kötü bir fikirdir olduğudur. Bu şekildeki çocuklar birbirlerini sakinleştirmek yerine, birbirlerine, kendilerinin saldırgan davranışlarını yansıtacak ve sorunlar büyüyecektir. Araştırmalar bu tür gruplaşmaların olumsuz sonuçlarını ortaya açık bir şekilde koymaktadır. Eğitim sistemimizdeki genel bakış açısına göre bu tür çocukları bir araya toplayacak şekilde oluşturma alışkanlığımız hala devam etmektedir. Davranış ve uyum problemi olan çocuklarda bu türlü problemleri gruba yaygınlaştırmaktadır. Bağlanma kuramı baz alındığında yum yönündeki iyileştirici yaklaşımların rutini ve tekrarı son derece önemlidir. Çünkü iyileştirici ortam uygulamaların yaşam sürecindeki yoğunluğu ne kadar fazla ise bunun topluma yansımaları aynı biçimde olması beklenmelidir. Ve belkide okul sistemlerini değerli kılan önemli unsurlardan biridir.

Çünkü beyin ve ruhsal yapı, belli bir kalıba bağlı, tekrarlayan deneyimlere tepki verirken değişir, Bir şeyi ne kadar tekrar ederseniz, bu beyne o kadar yerleşir. Bu, yeterli miktarda tekrar oluşması zaman alacağından tekrarlar devam ederken, sabır gösterilmesi gerektiği anlamına gelir. Bahsi geçen yöntem bilgisine sahip eğiticinin bu durumu algılayabilecek nitelikte olması önemlidir. Bir öğrenci ne kadar

olumsuz davranışlar ve travma gibi olumsuz yaşantıları içeren bir sürece maruz kalmışsa o kadar zaman boyunca durumu tersine çeviren tutum ve öğrenmeler için tekrara dayalı deneyim elde etmelidir (Perry ve Szalavitz, 2017).

Eğitim çalışanlarının, eğitim sisteminden kaynaklanan problemlerle etkili bir biçimde başa çıkma ve çözüm üretme yöntemlerinin kullanmasını sağlamak için gerekli önlemlerin alınması ve ayrıca öğretmen olarak yetiştirilecek bireylerin bağlanma biçimlerinin göz önüne alınması bu bakımdan önemli görünmektedir.

2.3. Okul Sosyal Hizmeti Tanım ve Uygulamaları

Toplumsal alanlarda refah kavramının sıkça dile gelmeye başlamasıyla birlikte bir mesleki alan olarak belirmeye başlayan sosyal hizmet toplumsal alanda var olan ya da ortaya çıkan ve toplumsal hayatı olumsuz yönde etkileyen başta çeşitli adaletsizlik ve yoksunluklar olmak üzere dezavantajlı insanların problemlerini merkeze alır. Bu yönüyle çeşitli metotlar ve tekniklerden diğer alanlarında katkısıyla sosyal hizmet meslek alanı olarak yardım alır ve yararlanır. Sosyal hizmet müdahale ve uygulamaları her devletin kendi yasa ve yönetmeliklerinin de desteğini alarak toplum, grup ve birey düzeylerinde gerçekleştirilmektedir. Bu müdahale ve uygulamalar normal olarak devletlerin izledikleri sosyal politikalar, siyasi ve ekonomik çalışmalarla da yakından ilişkilidir. Bununla birlikte sosyal hizmet faaliyet ve uygulamaları başta ekonomik koşullar, sosyal ve kültürel boyutlardaki farklılıklar nedeniyle zamana ve yere göre de farklılıklar ve zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir.

Meslek olarak sosyal hizmetin hedefi, sorun çözme süreçlerini canlandırmak ve canlı tutmak, sorunlarla baş etmek ve gelişimsel süreçteki bireylerin kapasitelerine katkıda bulunmak; bu süreçteki bireyleri güçlendirirken çevresel hizmet ve olanaklar sağlayacak sistemlerle buluşturmakla birlikte bunlara erişim kolaylığı sunmaktır. Bunu yaparken bireylere kaynak sağlayan ve hizmet veren sistemleri insani faaliyetlere ve etkinliklere yöneltmek; sosyal refahı hedefleyen bir anlayış çerçevesinde politikalar üretilmesini sağlayarak bireyi geliştiren ve refahını artırmayı hedefleyen yapıda uygulamaları yaygınlaştırmaktır (Zastrow, 2013).

Uygulamalar yönüyle baktığımızda ise gelişimsel boyutlarıyla çocuk ve gençlik çalışmalarının yanı sıra, yetişkin ve yaşlılara; hizmet alanları açısından adalet, eğitim, sosyal yardım ve sağlık sektörlerinde gereksinim duyan çevrelere; düzeysel boyutta ise birey, aile, grup, örgüt ve topluma yönelik olarak önleyici, koruyucu ve tedavi edici hizmetler sunmayı hedefler. Bu paralelde meslek olarak sosyal hizmet kadın, çocuk, yaşlı, engelli, genç, gençlere, yönelik her türlü ihmal ve istismar risk alanlarını belirlemeye, yok etme ya da önlemeye ya da en alt düzeye indirip azaltmayı hedefler (Duyan, 2010). Bu yönüyle baktığımızda meslek olarak sosyal hizmetin merkezinde kentleşme süreçlerinden kaynaklanan sorunlar başta olmak üzere göçler, sağlık, sosyal yardım, aile, çocuk, engellilik, gençlik sorunları, yaşlılık, yoksulluk gibi alanlar yer almaktadır. Bu çalışma alanlarını genel

olarak incelediğimizde çocukların her birinde yer aldığını görebiliriz. Çocuk alanı bu nedenle sosyal hizmet uygulamalarının kapsamının en geniş olduğu bir çalışma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal adaletin gereği olarak insan hakları sosyal hizmet uygulamalarının asıl hareket alanıdır. Bu alanlardaki gerekli iyileştirmeler yükümlülükler arasında yer almaktadır. Bu yönüyle Sosyal hizmet mesleği toplumsal yaşamda var olan ve toplumsal yaşamı olumsuz şekilde etkileyen engelleri, tikanıkları, adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleği birçok metotlardan ve tekniklerden yararlanmaktadır. Sosyal hizmet müdahaleleri birey, grup ve topluluk çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu müdahaleler sosyal politikalarda ve ekonomik çalışmalarda da bulunmayı da kapsamaktadır. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uygulamaları sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarla bağlantılı olarak bölgeden bölgeye ve zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir (Duyan, 2010).

Sosyal hizmet mesleğinin odaklandığı noktalarından birisi de çevresi içinde bireyi ele alarak onları anlamaya çalışarak sosyal ve ekonomik eşitsizlik ve farklılıklar, ayrımcı yaklaşımlara çözüm üretmekle birlikte, eşlik eden kanunlarda iyileştirici yaklaşımların benimsenmesini makro,,mezzo ve mikro düzeylerde sağlamaktır. Buna ek olarak birlikte çalışılan kurum ve kuruluşlarda ortaya çıkan ya da çıkabilecek sorunlarla ilgili yapılandırmacı yönlendirme ve çalışmalara da katkı sağlamak sorumluluklar arasında yer alır. Diğer bir ifade şekliyle de, mesleki uygulamalar aracılığıyla toplumsal alanlarda farklı formlarda kendini gösteren adaletsizliklerin önüne geçmek adına işlev gösterirken uygulayıcıları vasıtasıyla sosyal sorunlarla ilgilenir.

Genel olarak sorunlar, eşitsizlikler, adaletsizlikler, ayrımcılık ve baskının her biçiminin kökeni yine o toplumun içerisinde yer almaktadır, görüldüğü üzere bireysel olan ile toplumsal olan daima etkileşim içerisinde; sosyal hizmet disiplini ise etkileşime girilen bu noktada yer alır ve disiplinin değer temeli bu konuda rehber olarak işlev görür (Özkan ve Selcik, 2016).

Bu tanımlamalar nezdinde genel bir değerlendirme yaptığımızda yasalarla ilgili mevzuatlar, yönetmeliklerle birlikte izlenmekte olan devlet politikalarıyla ilgili donanım bilgilerine sahip olmak sosyal hizmet uygulayıcısının ihtiyaç duyduğu bilginin çok azıdır. Bir sosyal hizmet uygulayıcısının ihtiyaç duyduğu bilgi ve yeterlilik alanları çok daha geniş bir yer tutmaktadır. İhtiyaç duyulan bilgi, kişisel yeterlilik ve donanımların yanı sıra uyumlulukları artırıcı düzeylerde sosyal hizmet kuram ve yöntemlerinin yanı sıra üst düzey hukuk, felsefe, sosyoloji, sosyal politika, psikoloji disiplinleriyle ilgili bilgi donanımları düzeyinde olmalıdır.

Sonuç olarak sosyal hizmet alanı mesleki anlamda ve meslek çalışanları bağlamında ahlaki yükümlülükleri gereği aldıkları sorumluluklar ve rollerine paralel olarak değişken düzeylerdeki uygulamalarıyla toplumsal alanda iyileşmeyi ve gelişimi hedefleyen bir niteliğe sahip olmalıdırlar. Bu durum alanın sosyal adalet, bireysel hak ve özgürlükler temelinde yükseliyor oluşunun bir gereğidir.

2.3.1. Okul Sosyal Hizmeti Mesleki Tanım

Okuldaki sosyal hizmet uygulamaları genel anlamda okul çağındaki çocukların, sosyal ve ekonomik hayata işlevsel bir şekilde dâhil olmalarını sağlarken, sosyal ve çevresel unsurları da dikkate alan bu doğrultuda hedef kitlenin eğitsel ortamlardan maksimum seviyede fayda sağlamalarını kendine hedef edinen okul sosyal hizmeti mesleki yöntemler sayesinde çevresel sistemleri de dikkate alarak sorun çözücü ve iyileştirici müdahalelerde bulunmak üzere özelleşmiş bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Eğitsel kalitenin öncelikli zeminini ortaklaşa oluşturan aile, okul ve toplum sistemlerini birleştiren uygulamalarında ekolojik yaklaşım prensibini benimseyerek bu yolla eşit eğitim olanaklarının oluşturulması ve nitelikli bir seviyenin yakalanmasını hedefler. Bu hedefler doğrultusunda çevresel şartlara uyumlu nitelikli eğitsel mekânlar oluşturmak ve akademik başarıyı artırmak çerçevesinde uygulama ve araştırmalar yapar.

Sosyal hizmet uygulama temelli bir disiplin alanı olarak okul sosyal hizmeti yönü ve uygulamalarıyla çocuk ve eğitsel ortamlardaki katkılarıyla önemli bir yere sahiptir. ‘Çevresi içinde birey’ kavramsal yaklaşımıyla bireysel hayat koşullarının çeşitli sistemler tarafından kuşatılarak bir bütün oluşturduğu savını ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmet mesleği, ‘çevresi içinde birey’ gerçeğine vurgu yaparak üç merkezde çalışmalarını yürütmektedir. Bu üç merkez insanın gelişimiyle ilgili kapasitesini artırmaya yönelik hedefler, etkileşim halinde olduğu sistemden hareketle bu paraleldeki kaynak ve hizmetlere ulaşımı kolaylaştırmak ve etkileşim içinde bulunan sistemlerin bireyin gereksinimlerine uygun hale dönüşümünü sağlamak (Duyan vd., 2008).

Aile ve okul sistemleri günümüz dünyasında en temel kurumlar olarak çocuğun sosyalleşme süreçlerini oluşturan ana etkileşim alanları olarak öne çıkmaktadırlar. Çocukların bu iki kurumun öne çıkarak yer aldığı ekolojilerinde takip ve desteklenmeleri sağlıklı bir gelişim göstermeleri ve onları toplumsal normların dışına atabilecek birçok etkenin kontrol edilebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan aileden ziyade okul sistemleri çocuğun gelişimini izleyebilmek, yaşadıkları sorunların tespiti ve çözümü açısından da çocuğa ulaşılabilir alanlar olarak eğitsel öneminin ötesinde önemli fonksiyonları barındıran kamusal alan özelliğine sahiptir. Bu özelliğiyle çocuğun istenen başarıya ulaştırılamamasının nedenleri arasında aileyle ilgili birçok sorunun açığa çıkarılması ve çözüm üretme imkânı sağlamaktadır. Bu şekilde düşük akademik seviye, uyumsuz ve problemli davranışların odağında ailenin yer aldığına ilişkin birçok araştırma ve bulgular mevcuttur.

Yapılan araştırmalarda aile ile ilgili birçok faktörün çocukların yaşadığı bireysel ve okul sorunlarıyla son derece ilişkili olduğu, farklı araştırmalarda birçok sorunun ailenin ilgisizliğine bağlı gelişmelerin olduğu belirlenmiştir. Başka bir yönüyle, sağlıklı ve destekleyici aile işlevselliğinin öğrencinin eğitsel uyum ve başarısını nasıl olumlu etkilediğine ilişkin çalışmalar da mevcuttur (Özkan, Kılıç, 2014).

Bu doğrultuda baktığımızda çocuğun okulla olan ilişkilerini olumlu bir eksende tutmada ve eğitsel başarılarını yukarıda tutmada sadece çocuğa odaklanmak yerine onun aile ve çevresini de dikkate almak gerekliliği bu yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur.

Böylece eğitsel ortamdaki çocukların aile ve çevrelerine sunulacak hizmetlerle birlikte öğrenci ve çevresine danışmanlık vb çalışmaların gerekliliği ve önemine ilişkin veri sağlayan bu tür çalışmalar aynı zamanda toplum nezdinde okula olan bakış açılarında değişime neden olmaktadır.

Dünyada okul sosyal hizmetinin ortaya çıkışının endüstrileşmeye bağlı kentleşme yoğunluğu ve ihtiyaç duyulan uzmanlaşmanın yanında genel olarak kapitalist toplum yapısını dengede tutma ve destekleme doğrultusunda ihtiyaç duyulan okullaşmayı sağlamaya odaklı işlevinin de nasıl bir ivme biçimine sahip olması gerektiğini bu araştırmalar bize göstermektedir.

Modern endüstrileşme ve yaşam biçimlerinin küreselleşme yönünde hızlı bir ivme kaydettiği ve okullaşmanın zorunlu olduğu günümüzde aile ve okul eksenli çalışmalar uyum sağlama aracı olarak salt pedagoji merkezli klasik okul sistemlerinden ziyade okul ve aileyle bütünleşmiş daha spesifik destek sistemlerinin zorunlu olarak öne çıkması gerekliliğini bize söylemektedir. Bu destek sistemleri istenen yapıya uyum sağlamada zorluk çeken öğrenci ve istenen yapıya daha uyumlu bir öğrenci merkezli çalışmalara odaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde okul sosyal hizmeti bu destek sisteminin önemli bir parçası durumundadır.

Teknolojik gelişmeler ve küreselleşmeye bağlı olarak okul aile sisteminde meydana gelen değişim okul ve toplum sistemlerinde daha çok ilişkisel merkezde sorunların ağırlık kazanmasına neden olmakta ve çocuğun ya da öğrencinin aile ortamları, eğitsel ortamı ya da bu ortamların bütünleşik etkileşim ve ilişkilerinin neden olduğu pek çok problem türlerinin tespit ve çözümünde ve güçlendirilmesinde öğrencinin eğitsel ve psikososyal vb. yönleriyle destekleyecek mesleki destek unsurlarına (psikolojik danışman ve rehber, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, vb.) ihtiyaç vardır (Kılıç, 2014). Kapsamı daha da genişletilebilecek bu uygulayıcıların çalışma prensiplerinin ilişkisel merkezli bir yapısal değişimde öncü role sahip olduğunu düşünmekteyiz. Bununla birlikte ülkemizdeki okul ve aile merkezli yaşanan problemler artan bir şekilde dünyadaki gelişmelerle paralel sayılabilecek düzeyde ivme gösterirken, mevcut duruma baktığımızda bu destek sistemlerinin bu problemlere cevap vermede eksik ve uyum sağlayamaz düzeyde olduğundan çocuk ve gençlerin uyum sorunları, davranış bozuklukları, şiddet, zora başvurma, çeşitli bağımlılık, çeşitli istismar ve birçok gelişimsel sorun alanlarının kıskacındadırlar.

Sosyal hizmet disiplininin özelleşmiş bir uygulama alanı olan okul sosyal hizmeti eğitsel ortamlardaki öğrencinin eğitsel performansına, etki eden biyopsikososyal faktörler üzerine odaklanır. Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinim duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim

etkinliklerini başarı ile sürdürmelerini sağlama gibi psikososyal hizmetleri, eğitim ekibi ile ekip çalışması anlayışında yürütmektedir (Duyan ve Özbesler, 2009).

Özellikle ülkemizde var olan hizmetler öğrencilerin risk faktörleriyle karşılaşmasına engel olamamakta, bu tip sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır. Okul veya eğitsel alanlarda profesyonel müdahale yeteneğine sahip uzmanların sistematik bir biçimde çalışma olanağını sağlayacak reformlar vasıtasıyla çocuk, ergen ve ailelerin refahlarının artırılmasına ve gelişimlerinin önünü açacak ve olumlu katkı sağlayacak bir yapısal dönüşüme ihtiyaç vardır. Bütüncül bir sosyal sosyal hizmet bakış açısının bu yapısal dönüşüme katkı sağlamada etkin olacağını düşünmekteyiz. Eğitsel ortamdaki etkin bir sosyal hizmet bakış açısıyla yapılan analiz ve değerlendirme biçimleriyle sistemdeki problemin kaynağında çocuğun kendisi ile birlikte öğrenciyi çevreleyen sistemlerin de yaşanan etkileşim alanlarının problemin birer paydaşı olduğu bilinciyle hareket eder ve çok boyutlu bir bakış açısıyla sistem ve ekolojik yaklaşımlar aracılığıyla öğrenci problemlerinin ‘çevresi içinde birey’ bakış açısıyla analiz edebilmesi sistemde yaşanan sorunların yapısal bir şekilde iyileştirmenin önündeki engellerikaldıracağı düşünülmektedir. Buna benzer bir şekilde yapılan araştırmalarda okul sistemlerindeki yaşanan sorunlarla ilgili sosyal hizmet kavramsallaştırma biçimlerinin sistem içindeki öğrencilerin eğitsel süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilecek kişisel ve çevresel etmenlerin belirlenip sistemin dengeleri içinde analiz, değerlendirme ve müdahale etmede etkin rolüne vurgu yapılmaktadır (Tracy vd., 2006).

Sosyal hizmet bakış açısı, öğrenciyi çevreleyen sistemler dâhilindeki gelişim aşamalarına özgü sorunların çözümü, içinde bulunulan çevresel sistemlerin değerlendirilerek psiko-sosyalve diğer ihtiyaçların karşılanabilmesieğitimsel süreç ve etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama gibi birçok hizmeti içermektedir (Duman, 2000). Okul sosyal hizmeti dolaylı olarak çocuğun erken dönemden itibaren ailesiyle birlikte okul toplumuna uyum süreçlerindeki engellerin kaldırılmasıyla yetişkinlik dönemindeki toplum hayatına hazırlık aşamasını biyopsikososyal yapıları bozmaksızın en sağlıklı biçimde geçirmesini sağlayarak önemli bir görevi yerine getirmiş olur.

Okul sosyal hizmeti uygulama düzeyinde ele alındığında, eğitsel alanda yer alan öğrencilerin okul içi ve okul dışında karşılaşabilecekleri veya etkisi altında kalabilecekleri problem ve engellerden dolayı sosyal etkileşimlerini olumsuz etkileyen bozulmalar, eğitime olan ilginin yetersiz kalması, hedeflenen başarı seviyesinin düşmesi durumlarında öğrenci ve gerektiğinde arkadaş çevresi ile birlikte aile çevresine yönelik uygulamalarda bulunur. Bu kapsamda bir okul sosyal hizmet çalışması öğrenciyi kuşatmış olan ve içine çekildiği sosyal, eğitsel ve ruhsal sorunların çözülmesi ile birlikte eğitime yönelik ilgisinin artması ve istenen başarı seviyesine yükseltilmesini hedefleyen çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilir (Şeker, 2009). Birbirinden farklı sosyoekonomik özelliklere sahip, farklı yaşam durumlarındaki ailelerdengelen öğrenciler, okul başarılarına, okula devamlarına ve arkadaş ilişkilerine

olumsuz yönde etkieden, biyopsikososyal gelişimlerini tehdit eden çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Şiddete, suça yönelme, istismar, çeteleşme, aile içi sorunlar, farklı gelişimsel özellikler gibi çok boyutlusorunların ele alınmasında profesyonel yaklaşımlara ve ekip çalışmasına gereksinim vardır. Bu durumda, okul ortamlarında farklı disiplinlere de yer verilmelidir. Özellikle öğrencilere ve ailelerine ekip çalışması anlayışında daha iyi hizmet verilebilmesi için, mesleki etkinlik odağı, çevresi ya da farklı yaşam durumları içinde birey olan sosyal hizmet disiplininin okul ortamlarındayer almasının gerekliliği düşünülebilir.

Sosyal hizmet alanı aile ve çocuk refahı, tıp, yoksulluk, yaşlılık, engellilik, suç, eğitim, tıp ve psikiatri gibi alanlarda kapsamlı bir faaliyet alanına sahip olmakla birlikte okul sosyal hizmeti alt alanı olarak da özelleşmiş bir uygulama alanıdır. Öğrencilerin gelişim dönemleri ve yaşam şartlarıyla etkileşim alanındaki eğitsel ortamlar, aile ve öğretmen evreninde gereksinim duyulan amaçlar doğrultusunda destekleme rolünde konumlandırılmış okul sosyal hizmetleri sosyal hizmetler çerçevesinde sosyal politika ürünü olarak önemli bir role sahiptir.

Çocuk ve aile odağındaki faaliyetler çocuğun okul terkine yönelik önleyici faaliyetlerde bulunmak ve eğitsel ortamlardaki istikrarını korumakla birlikte akademik olarak istenen seviyelere ulaşmak okul sosyal hizmetinin amaçlarındandır. Bu bağlamdaki performans, başarı, uyumluluk süreçleri biyopsikososyal yönleriyle görevli sosyal hizmet uygulayıcısı tarafından ele alınarak hem aile hemde öğrenci merkezli faaliyetler dengeler nezdinde sağlıklı bir gelişim süreci için gerekli olan fonksiyonelliğin sağlanması ve iyileştirilmesi yönünde planlamalar gerçekleştirilir.

Diğer taraftan başarı ve performansı belirleyen biyopsikososyal etmenlerin yanında koruma, risk faktörleri, önleme, güvenlik unsurlarıyla birlikte eğitsel alanlardaki uyumsuzluklar, özel gereksinimli çocuk ve ailesi, çeşitli nedenlere bağlı istikrarsızlık yaşayan ve okulu terk zorunluluğu olan öğrenciler, çeşitli nedenlere bağlı travmatik etkiler altındaki öğrencilerin çevrelerindeki tesbit edilen kaynaklardan faydalandırılması okul sosyal hizmet uygulamalarının diğer odak noktaları arasında yer almaktadır. Bu toplumsal kaynaklardan bazıları örneğin öğrencinin evreni içinde yer alan aileler ya da koruyucu aileler, akrabalar veya diğer kurumsal kaynaklar olabilir (Turner, 2005).

Toplumsallaşmanın temel aracı noktaları arasında yer alan eğitsel ortamlar için okul sosyal hizmeti, bu alanlardaki katkıları bakımından Duyan ve diğerlerine göre önemli işlevleri olan uygulamalı bir alan olarak öne çıkmakla birlikte öğrencilerin karşılaştığı çeşitli sorunların çözümüne yönelik olarak okul ortamlarında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları önemli bir işleve sahiptir. Eğitsel ortamda, sosyal hizmeti kapsamında yer alan uygulamalardan bazıları da sosyal ve ekonomik ihtiyaçların belirlenmesi ve analizleri doğrultusunda eldeki kaynaklardan aile ve öğrencilerin en doğru biçimde faydalandırılması da hedefler arasında yer almaktadır. Okul ortamlarındaki sosyal hizmet uygulayıcıları, çeşitli psikososyal ve ekonomik nedenlerle risk altında olan öğrenci ve ailesi için savunuculuk rolü üstlenmek, öğrencileri ve aileleri güçlendirmek, okul ve ev arasındaki iletişimi ve

işbirliğini etkin duruma getirmek, ailelerin çocuklarının psiko-sosyal gelişim özellikleri ve eğitim gereksinimleri konularında bilinç kazandırmak, öğrencinin içinde bulunduğu koşullar hakkında öğretmenleri bilgilendirmek, risk altındaki çocuklar ve ailelerinin hizmet alabileceği kurumsal yapı ve kaynaklara öğrenci ve ailesini yönlendirmek ve sevk etmek gibi pek çok görevi yerine getirmektedir (Duyan vd., 2008).

Eğitsel ortamlarda yer alan sosyal hizmet uygulayıcılarının bir kısmı farklı gelişimsel özelliklere sahip öğrenciler ve engeli olan çocuklar ve aileleri ile mesleki uygulamalar yapmanın yanında, disiplin ve davranış sorunu olan, okuldan kaçan, parçalanmış aile çocukları ve ihmal ve istismara uğramış çocuklarla yapılan çalışmalarda okul ve okul harici tedavi kurum ve çalışanları ve diğer ilgili kurumlarla çalışmak bütüncül bir yaklaşımı gerektirdiğinden sosyal hizmet bakış açısına sahip uygulayıcıları önemli kılmaktadır.

Sosyal hizmet bir yaklaşım olarak birey ya da sosyal yaşamın salt problem alanlarını kendine konu edinmemektedir. Güçlendirme yaklaşımından hareketle birey ve toplumun güçlü yanlarının da ortaya çıkarılmasını ve bu yönde de faaliyet ve uygulamaların gerçekleştirilmesine aracılık etmek bu alanın fonksiyonlarından biri olarak görülmelidir. Örneğin sosyal hizmet uygulayıcıları bir genel yaklaşım olarak öğrencinin ya da bir bireyin ailesiyle birlikte refah düzeyini merkeze alan ve bu durumunu korumakla birlikte artırmaya dönük çalışmaları gerçekleştirebilecek yetki ortamı ve kapasitesine sahip olmalıdır (Kılıç: 2014) Sorun alanları ve güçlü yönlerin en sağlıklı şekilde belirlenebilmesi için gerekli analizlerin yapılabilmesi yetki ortamı ve kapasiteyle yakından ilgilidir.

2.3.2. Okul Sosyal Hizmet Uzmanı ve Görevleri

Eğitsel ortamlarda yaşanan öğrenci problemlerinin çevresel sistemlerden özellikle aile sisteminden bağımsız olarak ele alınması ve çözümü eğitim sisteminin doğasına uygun değildir. Okul sosyal hizmet uygulamaları aynı zamanda toplum merkezleri gibi risk altında bulunan öğrencileri ve ailelerini destekleme, ev ve okul arasında iletişim ağlarının açık tutulmasını sağlama, çocukların eğitim ihtiyaçlarını tespit etme, öğrencilerin yaşam koşulları ve yaşadıkları mahallelerin koşullarını analiz etme, toplumsal kurumlara yönlendirmeler yapma, farklı kurumlara yönlendirilmiş öğrencileri takip etme, risk altında bulunan öğrencilere ve onların ailelerine daha iyi hizmetler sunmak için kaynakların tanımlanıp geliştirilmesinde toplumla işbirliği yapma gibi görevlere sahiptirler (Dupper, 2013).

Okul sosyal hizmet uygulayıcılarının destekleyici faaliyetleri ile ilgili doğru zaman, doğru yer ve doğru kişilerle diğer kurum ya da mercilere gerekli yönlendirme ve müdahaleleri yapmaları okul sağlığı açısından önemli bir yere sahiptir. Örnek olarak eğitsel ortama dâhil olarak henüz tanılanmamış engelli bir öğrencinin tanılanması süreci, okuldaki konsültasyonunun yapılması vb. hizmet planlamalarının yapılması, psikolojik sorun yaşayan veya davranış problemi olan öğrenciyle ilgili planlama ve istişarelerin yapılması hem öğrenci ve ailesi ve hem de okul sisteminin sağlığı için

stratejik öneme sahip müdahaleler arasında gösterilebilir. Okul sosyal hizmet uygulayıcısının bu müdahalelere karar vermede öğrencinin genel durumuyla ilgili doğru belirlemeleri ve bu tespitlerin dayanak noktalarının oluşturulması okul sağlığını belirleyici ve önemli unsurlarındandır (Clark, 2009).

Ebeveynlerle öğrencilerin etkileşimlerini daha sağlıklı bir düzleme oturtmayı sağlamaya yönelik uygulamalar en başından itibaren önleme ve teşvik etme ana başlıklarında yer almaktadır. Özellikle okul içi işbirliğini olduğu kadar ebeveynler ya da bakıcısı ve diğer dış paydaşlarla olan işbirliğini geliştirmek; öğretimde bütüncül işbirliği yaklaşımlarını ve okulların ağ oluşturmalarını desteklemek; öğrenciler için kişiselleştirilebilen öğrenme ve öğretme koşulları oluşturabilmek ve yöntemler geliştirmeyi hedef edinen projeleri desteklemek; okulların, akademik spektrumun en alt seviyesinden en üst seviyesine kadar tüm öğrencilere hitap etmesini sağlamanın yanısıra erken okul terki ve dezavantajlarla mücadele etmesini de desteklemektir (Özkan ve Selcuk, 2016). Bu bilgiler ışığında okul sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aileyi odak alan çalışmalarının önemi görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aile ile çalışabilmesi ve etkin uygulamalar gerçekleştirebilmesi için bu alanda yüksek bilgi ve beceri düzeyine sahip olması beklenmektedir. Çünkü çocuk ve aile ile çalışma yetkin ve özel becerileri gerektirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bireysel çocuk dinamiklerini bilmeli, ailesel ve ilişkisel boyutlarıyla gerekli olan uzmanlığın niteliklerine sahip olmalıdırlar (ACSWA, 2007). Ayrıca, mesleki bilgi ve deneyimini okul, aile ve toplum sistemlerinin bilgisi ile bütünleştirerek etkili müdahaleler gerçekleştirmelidirler.

Günümüzde okul sosyal hizmet uzmanları, birey, akran, aile ve topluluk risk faktörlerini tanımak ve çocukların psikososyal ihtiyaçlarını karşılamak için akran desteği ve sosyal destek sağlamak, birey ve grup danışmanlığı yapmak gibi görevlere sahiptirler (Ceyhan, 2018). Bununla birlikte olumlu okul iklimini teşvik etmek için lider ve danışman olarak hizmet eder ayrıca ev, okul ve toplumdaki öğrencilerin eğitimlerini etkileyen faktörlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için lider ve danışman olarak mesleğini icra eder. Öğrenme engellerini kaldırmak için ebeveynleri, okul personelinin, diğer profesyonel meslek elemanlarını, toplumdaki diğer bireyleri işin içine katar. Öğrencilerin refah düzeylerini ve akademik gelişimlerini önemseyen okul tabanlı ve okulla bağlantılı programların uygulanmasında liderlik ve işbirliği yapar (Hezer, 2018).

Bebekler ve anaokulu dönemlerindeki çocuklar için, bağlanma sürecinin ana yörüngesinde elini tutma ya da kucak hissi gibi fiziksel yakınlık ihtiyacı, daha sonraki evrelerdeki çocuklarda bu durum bağlanma figürleriyle etkileşim boyutuna kaymaktadır. Anne baba ya da bakıcıyla yakın teması içeren davranışlar problem yaşayan çocuklar için, artık yerini fiziksel olarak ulaşılabilirlik ve güvenilir bir ortamda hissetme gibi bir yörünge değişikliğine uğramaktadır (Bowlby, 1969).

Bowlby (1969), çocuğun bebekliğinden itibaren gelişip büyüdükçe, bağlanma örüntülerini aktive eden etmenlerin de değişeceğini ileri sürmektedir. Bu durum yaşın büyümesiyle paralel işleyen süreçtir.

Orta çocukluk ve ergenliğe doğru bu dönemlerin kendine has özelliklerle birlikte yeni etkileşim alanları ve deneyimler, bağlanma sisteminin yapısını değiştirerek farklı yönlerde harekete geçirir. Ergenlik döneminin kritik aşamalarını ifadelendiren bu aşamada Okul ortamlarındaki sosyal hizmet bakış açısını değerli kılan bir durum olarak karşımıza çıkan bu işleyiş biçimini okul ortamında kontrol edebilme eğitsel yapıyı bozucu birçok olumsuzluğun önüne geçmek için birçok fırsatların elde edilmesini sağlayacaktır. İlişkisel yaklaşımların öne çıktığı bu süreçte aileyle yeterli bir etkileşim çerçevesinde gelişimlerinin sağlıklı işleyişine katkı sağlayacak etkinlikler ve beceri geliştirici faaliyetlerle yön verilen çocuk ve ergenlere yön tayininde yardımcı olunurken bu süreçlerdeki etkileşimlerin pozitif yönlerde kontrol altında tutulması bağlanma ihtiyacının da karşılanmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede faaliyet gösteren sosyal hizmet uygulayıcıları, eğitsel ortamlardaki çocuk ve gençlerin ruh sağlığına yönelik ihtiyaçlarını dolaylı yollardan karşılamış olurken, dönemlerine özgü okul reddi, sınav kaygısı, depresif davranışlar ve anksiyete bozuklukları gibi problemlerin de dolaylı olarak kontrol altında tutma olanağı elde etmiş olurlar. Bu çerçevede okul, aile ve öğrenci arasındaki etkileşimin canlı ve dinamik tutulması aynı zamanda bu tür problemlerin çözümü için öğretmen ve sağlık uzmanları vb. zamanında ve yerinde müdahalelerinde yapılabilmesine olanak sağlayacaktır.

Okul sosyal hizmet uzmanları yine bu doğrultuda yemek programları, biyopsikososyal gelişimi etkili bir şekilde destekleyen gençlik gelişim programları, ebeveyn veya bakım verenler için kapasite artırmaya yönelik etkili bakım verme programları gibi uygulamalar aracılığıyla öğrencilerin ve ailelerin refahlarını arttırmaya yardım ederken ilişkisel yönlerin de zenginleştirilmesini sağlar. Bu uygulama şekliyle okul sosyal hizmet uygulayıcıları risk altındaki öğrencilere erken müdahalede bulunma ve önleme rolünü de yerine getirmiş olur.

Çünkü okul sosyal hizmet uygulayıcıları ailenin en yakınındaki uzmanlar olarak kişisel krizlerin, ailevi krizlerin ya da çevresel problemlerin ortaya çıkarılması, tesbiti ve analizinin yapılmasında etkin olan görev insanlarıdır. Bu uygulamaların odağında gerekli değerlendirmelerin ışığında refah ve okul başarısı vardır. Tüm okul ortamına ait etken faktörlerin psikolojik destek aile eğitimleri, gelişim ve çevreyle ilgili olarak organizasyonunun sağlanması, güçlü yönlerin belirlenmesi temel bir gerekliliktir. Okul sosyal hizmet uygulamaları diğer bir taraftan klinik boyutları öne çıkan problem alanlarıyla ilgili gerekli donanıma sahip çalışanların donanımlı olmasını gerekli kılmaktadır (Özkan ve Selcik, 2016).

Ekolojik bakış açısını benimseyen ve uygulayan okul sosyal hizmet uygulayıcıları risk alanı içindeki öğrenci ve ailelerine daha kalıcı, nitelikli ve iyileştirici uygulamalar içinsistemin içindeki ve dışındaki kaynakların belirlenerek toplumla işbirliği yapma yöntem bilgisine ve çoklu uygulamalarda bulunabilirler. Bu yöntem bilgisi ve alt yapısıyla risk boyutundaki öğrenci ve ailelerini destekleyerek, ev ve okul sistemleri arasındaki etkileşimin canlı ve açık tutulmasını daha kolayca sağlayabilir, öğrencinin eğitsel ihtiyaçlarını belirleme, yaşantı şekli ve yaşam alanlarını değerlendirme ve analiz etme, diğer ilgili kurumlara gerekli ve uygun yönlendirmeleri ve takibini yapmak bahsi geçen biçimde

yeterlilikleri gerektirmektedir (Dupper, 2013). Ayrıca buna ek olarak, belirtilen mesleki bilgi ve deneyimlerini de multidisipliner bir yaklaşımla diğer sistemlerin (okul, aile, toplum ve diğer kurumlar) bilgisi ile bütünleştirebilme kabiliyetine sahip olması etkili müdahaleler gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle sosyal hizmet uygulayıcılarının genel anlamıyla da etkili ve iyileştirici uygulamalar gerçekleştirebilmesi yapısal desteklemelerle birlikte üst düzey beceri ve bilgi yeterliliğine klinik boyutları da kapsayacak nitelikte (ACSWA, 2007) sahip olması sosyal hizmet bakış açısının gereklilikleri içinde yer almaktadır. Bu bağlamda örneğin Kanada’da okullardaki sosyal hizmet uygulayıcılarının lisansüstü yeterliliğe sahip olması gerekmektedir.

2.3.3. Okul Sosyal Hizmetinin Tarihçesi

Okullarda sosyal hizmet işini, 1906-1907 yılları arasında, özel kurumlar ve sivil kuruluşlar üstlenmiştir. 20.yüzyılın başlarında, Birleşik Devletlerde özel kuruluşlar, okullara ziyaretçi öğretmenleri yerleştirmiştir (Huxtables, 2013).

Sosyal refah kurumları, "okul ziyaretçileri" sağlayarak, çocukların güvenliği ve refahı adına ve okula devam etmelerini teşvik için ev ile okul arasında temas kurmayı amaçlamıştır. Ziyaretçi öğretmenler, elde ettikleri bilgilerle, çocuğun bulunduğu ortamda sosyal hizmet yöntemlerini kullanmaya başlamışlardır. Roller, değişen ihtiyaçlar doğrultusunda zamanla değişmiştir (Huxtables 2013). Okul sistemlerinde bu uygulama, daha sonraları, çocuğun eğitimini engelleyen okul içi ve dışı engelleri ele almak için benimsenmiştir. New York'taki Rochester Eğitim Kurulu, ilk kez 1913’de ziyaretçi öğretmenleri işe alarak okul sosyal hizmetini finanse etmiştir. Bu sayede sosyal hizmet uzmanlarına, eğitimin yaygınlaştırılmasında rol alma imkânı tanınmıştır (Constable 2008). 1919 yılında ise ulusal ölçekli ziyaretçi öğretmenler derneği kurulmuştur (Jarolmen 2014). Okul sosyal hizmetinde 1920 ila 1965 yılları arasında bir profesyonelleşme dönemine geçilmiş ve uygulamacılar, “sosyal hizmet uzmanı” olarak adlandırılmışlardır (Sedlak, 1981). 1923 yılında Amerika’da, gençlerde ve çocuklarda suça sürüklenme oranını azaltmak için, New York Refah Fonu ile 30 tane okul sosyal hizmet uzmanının işe alınması için finansal kaynak sağlanmıştır (Dupper, 2013). 1930'larda büyük ekonomik kriz sebebi ile mesleki ilerleme, büyük ölçüde engellenmiş, hâlihazırdaki uygulamalar, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaya odaklanmıştır (Allen-Meares, 2013). 1940'lardan sonra ziyaretçi öğretmen terimi okul sosyal hizmet uzmanı olarak değiştirilmiş ve uygulayıcılar genel uygulamalardan, ekolojik yaklaşım çerçevesinde klinik uygulamalara doğru geçiş yapmaya başlamışlardır. 1940'larda sosyal hizmet büyük oranda meslekleşmiş, temel ihtiyaçların karşılanmasıyla birlikte terapotik ilişki merkezindeki uygulamalar da başlamıştır. 1943’te Ulusal Ziyaretçi Öğretmenler Birliği (NAVT), Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Çalışanları Birliği’ne (AASSW) dönüşmüştür (NASW 2002). 1950'lerden sonra terapotik çalışmalar klinik boyutlara doğru gelişme göstermiştir. Öğrencilerin ekolojik yapıları çerçevesinde güçlendirme yaklaşımına ağırlık vermişlerdir (Sedlak, 1981). 1955’te ise AASSW diğer 6 sosyal hizmet birliği ile birleşerek Ulusal

Sosyal Hizmet Çalışanları Birliği/ National Association of Social Work (NASW) oluşmuştur (NASW, 2002). Yine 1955 yılında Ulusal Sosyal Hizmet Birliği okul sosyal hizmet uzmanlığı için bir temel sağlamış ve 1959 Amerikan Eğitim Dairesi'nde okul sosyal hizmeti alanı için kadro oluşturulmuştur (Dupper 2013). 1960'lerde eğitim planlamalarında da yer almak üzere sosyal hizmet kadroları ihdas edilmeye başlamıştır (Allen- Meares vd.,1996). 1970'lerde özel eğitim alanına daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (Allen-Meares, 2013). ABD'de NASW 1973'te, okullarda Sosyal Hizmet Konseyi'ni ilk kez toplamış, 1975'te ilk defa okul sosyal hizmeti standartları oluşturmuştur. Bu standartlar "önleyici çalışmaları" önemli bir konu olarak ele almıştır. 1978'de okul sosyal hizmetiyle ilgili standartları belirlenmiş ve 1992 ve 2002 yıllarında geliştirilmeye devam edilmiştir(NASW 2002). 1994 yılında NASW ilköğretim sosyal hizmetini başlatmış ve yine bu yılda Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Birliği (SSWAA) oluşturulmuştur (Dupper 2013).

Okul sosyal hizmeti 1940'larda Kanada'da, Doğu Ülkeleri'nde, Hollanda'da, Malta'da, 1960'larda Arjantin'de ve Gana'da, 1970'lerde Almanya'da, Hong Kong'da, Birleşik Arap Emirlikleri'nde ve Polonya'da başlamıştır (Huxtables 2013). Okul sosyal hizmeti halen Arjantin, Avustralya, Avusturya, Bahamalar, Bulgaristan, Kanada, Çin, Curaçoa, Hırvatistan, Kıbrıs, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Gana, Yunanistan, Guyana, Hong Kong, Macaristan, İzlanda, Hindistan, Jamaika, Japonya, Kore, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Makedonya, Malta, Mauritius Cumhuriyeti, Moğolistan, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Pakistan, Polonya, Rusya, Suudi Arabistan, Singapur, Slovakya, Güney Afrika, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Tayvan, Tobago, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Vietnam ve ABD olmak üzere 53 ülkede devam etmektedir (IASSW, 2018).

2.3.4. Dünyada Okul Sosyal Hizmet Uygulamaları

Okul sosyal hizmetiyle ilgili uygulama yapan ülkelere baktığımızda bu ülkelerin ortak bir toplumsal çatı altında toplanma sorunu olan ülkeler olduğunu görmekteyiz. Başta ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya, Honkong ve büyük savaşlar sonrası çok miktarda işçi ithal eden Almanya. Bu ülkelerin okul sosyal hizmet uygulamaları kendi toplumsal yapılarına göre çeşitli biçimlerde ve her biri farklı farklı uygulamalara sahip olsa da sosyal hizmet uygulamaları temelde iki ana kola ayrılır. Amerikan modeli ve alman modeli olmak üzere Amerikan modeli reform ve değişime dayalı ve sorun çıkarmayacak vatandaş modeli yaratmanın hedefinde ehliyeştirmeye yönelik uygulamaları tercih ederken, alman modelinde ise sosyal pedagoji merkezli iyilik halini geliştirmeye yönelik uygulamalarla öne çıkmaktadır.

Kanada ve Avustralya'da sosyal hizmet yüksek lisans diploması olanlar sosyal hizmet çalışanı yeterliliği alabilirken, Polonya'da sosyoloji, pedagoji ya da psikoloji alanlarında lisans üstü eğitimi yapanlar sosyal hizmet çalışanı olabilmektedirler. Arjantin'de ise sosyal hizmet çalışanları yardımcı hizmet personeli şeklinde lisansa bağlı olmaksızın çalışabilmektedirler.

Dünyaya yayılması sürecinde, her ülkenin kendi ihtiyaçlarına yönelik uzmanın rolünü belirlediği ve uygulama yöntemi geliştirdiği görülmektedir. Fakat birçok ülkede ve çeşitli kültürlerde okul sosyal hizmet uzmanlarının sahip oldukları becerilerle öğrencilerin akademik başarılarına etki eden faktörlere müdahale etmesi üzerinde durularak, bu amaçla okullara yerleştirilmesi söz konusu olmuştur.



BÖLÜM 3: BAĞLANMA KURAMI EKSENLİ OKUL SOSYAL HİZMETİ UYGULAMASI

3.1. Bağlanma Kuramı ve Okul Sosyal Hizmeti

Bugüne kadar okul temelli yaşanan pek çok sorunun çözümüne dönük hazırlanan programların istenen sonuçları vermemesi, eğitimin, özellikle teknoloji ve bilgi çağının yön vermekte olduğu sosyal boyutunun göz ardı edilmesinin bir sonucu olarak görülebilir. Eğitim -öğretim sürecinin (ağırlıklı olarak akademik bir etkinlik olarak değerlendirilmesi en önemli sorun başlıklarından biridir. Ek olarak öğretmen ve eğitici kadroların zamana bağlı eğitsel faaliyetlerin gereksinimlerine ayak uyduramaması ve paralelinde ders ve etkinlikler için materyallerin uyumluluğunun sağlanamaması, ezbere dayalı yaklaşımların revize edilememesi, eğitsel ortam ve koşulların ihtiyaca endeksli kılınamaması örneğin teknolojik gelişmelere uyumun göz ardı edilmesi bu başlıklardan bazılarıdır. Bununla birlikte ve en önemlisi sosyal ve psikolojik etkinliklerin son derece yetersiz olması günümüz problemlerinin temel kaynaklarından biri olan sosyal boyutun dışlanması da eklemek gerekmektedir. Eğitim sistemine ilişkin bu sorunlar, eğitim sürecinin niteliğini olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerin çeşitli sorunlarına cevap verebilen bir mesleki uygulama alanı olarak okul sosyal hizmet yaklaşımı, aynı zamanda sosyal bir yaşam alanı da olan iyi kurgulanmış eğitim sistemlerinin temel unsurları arasında yer almaktadır.

Nitekim Spencer'in ortaya koyduğu üzere, eğitimin sistemlerinin temel amacı, tüm yaşam için hazırlayıcı karakteri olmalıdır ve tüm eğitim sisteminin uygulama alanları başta olmak üzere planlamalarının ve ortamlarının da buna göre düzenlenmesi gerekmektedir (Spencer, 2013).

Okul, öğrencilerin yetiştikleri ortamlardan sonra en yoğun olarak zaman geçirdikleri önemlisosyal alanlardır. Okulu, çocuğun-gencin yetişmesinde, gelişmesinde ve korunmasında aile ile birlikte en etkili kurum olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Okulda geçirilen süre, öğrencinin gerek okul gerekse diğer sosyal sistemlerle ilgili yaşadığı sorunların belirlenmesi, değerlendirilmesi için iyi bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Bu, yaşanan, yaşanabilecek olan ciddi çocuk hakları ihlallerinin önüne geçecektir.

Okul sosyal hizmet yaklaşımının amaçlarından biri de öğrencilere sağlıklı bir sosyal destek sistemi sunarak onları bu yönüylede korumaktır. Bu, öğrencilerde, ailelerinde ve içinde yaşadıkları sosyal çevrede değişim yaratarak olanaklı olacaktır. Okul, çocukların, gençlerin ve ailelerinin durumlarının değerlendirilmesi ve gerekli müdahalelerde bulunulması için kendiliğinden doğal bir ortam sunmaktadır. Her ne kadar çocuğu odağına alsada okul sosyal hizmeti, çocuğu çevreleyen diğer yapıları da etkileyerek daha ciddi sosyal sorunları önlemenin, çözmenin bir yolu olabilmektedir. Okul sosyal hizmetinin çocuklara, gençlere ve çevrelerine yönelik müdahaleleri bireyin kendini gerçekleştirmesi ve topluma anlamlı katkılar sunması açısından yaşamsal değerdedir. Bireyin çevresiyle etkileşiminden doğan sorunlar bütüncül bakış açısıyla değerlendirilmekte, mesleğin farklı

düzeylerdeki müdahaleleri ve katılımcı bir anlayışla ele alınmaktadır. Bu anlayış, meselelerin, eğitimi de içine alan sosyal politikalarla ilişkisi çerçevesinde ele alınıp kavranmasını gerekli kılmaktadır (Karataş vd., 2016).

İlk bebeklik ve çocukluk dönemlerinin gelişimsel değeri ve öneminin okul ortamlarına yeterli bir şekilde yansıtılması kritik bir konudur. Birçok çalışmadan elde edilen veriler erken dönemdeki bakımın niteliğiyle birlikte bu sürece uyumlu eğitsel programlara tabi tutulabilen bireylerin gelişimsel edinimleri genel bir çerçeve olarak ömür boyu etkisini ve kalıcılığını devam ettirecektir (Özdoğru vd., 2016).

Küreselleşmenin birçok olumsuz yönü birey ve toplumların değişim ve gelişiminde belirleyici etki ve seviyesinin artıyor oluşu çocuklar için bu duruma uyumlu hale getirilmiş erken bakım ve eğitimi her zamankinden daha önemli hale getirmeye devam etmektedir. Uygun ve nitelikli eğitsel yaklaşımların bu bilinç doğrultusunda oluşturulması ve benimsenmesi olumsuz etkilerle baş edebilecek düzeyde planlama ve uygulamaları gerekli kılmaktadır. Burada bahsi geçen baş edebilmeden kasıt küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı toplumu güçlü bir şekilde ayakta tutan en önemli unsur olan ailenin korunabilmesi ve bakım süreçlerinin önemine vurgu yapmaktır.

Erken çocukluk bakımı ve eğitimi doğumdan okul çağına kadar olan çocukluk çağında öğrenme ve gelişim için hedefe yönelik erken müdahale sağlayan bir dizi hizmettir. Bu hizmetler; hayatın ilk yıllarındaki bebek bakımını, okul öncesi dönem için erken eğitim programlarını, okul öncesi ve sonrası saatlerde okul dışı bakımı ve küçük çocukların ebeveynleri için verilen bilgi ve eğitim hizmetlerini kapsamaktadır. Erken çocukluk eğitimi geniş bir hizmet yelpazesini kapsadığı için bu programların geliştirilmesi ve değerlendirilmesinin odak ve hedefleri arasında farklılıklar olmaktadır. Bununla birlikte çağdaş program geliştirme ve değerlendirme girişimlerinin uygulanması bazı ortak nitelikleri paylaşabilir.

Çağımızın okul sistemlerinde karşılaşılan sorunların başında Perry ilişkisel temelde yaşanan davranış problemleri, uyum, süreçlerinin eğitsel yapıları olumsuz yönde etkilemesi biçiminde görüldüğünü belirtmektedir. Bu durumun ilişkisel olmasının aynı zamanda bulaşıcı nitelik taşımasına neden olduğuna vurgu yapmaktadır. Örneğin yetenekli veya zeki olan bir çocuğun duygusal çöküntü ve aşırı stres altında bir bakım geçmişi varsa bir öğrenci için bu durum: "okul çağındaki bir çocuğun, küçükken ilişkisel temelde sevgi görmeyerek ihmal edilmiş ve gururu kırılmış birinin zeki olsa da beyninin, diğer insanlarla iletişim kurmaya izin veren ve hislerini yönlendiren bölümü gelişmemiş olması şeklinde açıklanır. Akademik yetersizliği olan bir çocuğun soyut düşünceleri kavramaya yönelik kapasitesi olmaması gibi, bağlanma ilişkileri gelişmemişse, diğer insanlarla sağlıklı bir ilişki kuracak kapasiteye sahip olamaz ve sorun çözme, zorluklarla başa çıkma becerilerinden yoksun olur. Bu durum temelde sağlıklı bir toplumun inşasının önüne set çekecek bireylerin arka planını ifade

ederken hemde kitlesel eğitim kurumlarında karşılaşmakta olduğumuz okul sorunu olarak tarif edilen birçok problemin de temelini açıklamakta kullanılır (Perry ve Szalavitz, 2017).

Okul ortamlarında bağlanma ilişkilerini temel alan bir sosyal hizmet bakış açısının rolünü anlamlı hale getiren genel çerçeveyi bu şekilde oluşturmak ve kurgulamak eğitsel sistemin temel problemlerini rasyonel olarak belirlememizi sağlayacaktır. Sosyal hizmetin rolü burada esasen eğitsel sistemin genel yapısına bu bakış açısının yaygınlaştırılmasıdır.

Perry'e göre tamir edici ilişkisel uygulamalar son derece önemlidir, ona göre 'Çocuk temelde olumsuz aile yapıları ve karmaşayla dolu bir çevrede uzun süre geçirdiğinden, sorunlara da aynı biçimde daha fazla şiddetle yaklaşıyor, duygusal ve davranışsal sorunlarına müdahale edilmesine de daha fazla dirençli oluyor. Birçoğu, eğer sevgiye, ilgiye ve hizmetlere ulaşabilirse, pek çok alanda normal değerlere doğru ilerleme kaydedilebilir' İstenen seviyelere ulaşmak için olumlu ilişkilerin hâkim olduğu bir ortamda geçirilen zaman süreci belirleyicidir (Perry ve Szalavitz, 2017). Burada önemli olan eğitsel sisteme dâhil olan çocuğun olumlu ilişkisel yapıya kavuşması için zamana, desteğe ve kaynaklara, hassas çalışmalara ihtiyaç duyulması ve sistemin bu şekilde yapılandırılabilmesidir. Bu konunun sistemin genelini ilgilendiriyor oluşu yapısal düzeyde ciddi önlemler almayı gerektirmektedir.

Artık bilimsel olarak beynin ön bölümleriyle davranış sorunları arasındaki ilişkinin kesinliği kanıtlanmış olup örneğin toplumsal alanda suç sayılan fiilleri gerçekleştiren insanların beyinlerinin ön kısmında ciddi hasarlar olduğu bulgularına ulaşılmaktadır (Perry, 2009).

Çocuğuyla düzenli olarak ilgilenen seven ve oynayan ve konuşan bakıcı ya da ebeveynler, esasında bebek ya da çocuğun hızlı çalışan zihinsel yapısını bu yönde geliştirmiş oluyor bununla birlikte odaklanmanın yönünü düzensiz ve dağınık dış ses ya da etkenler yerine başka bir yöne çekmiş olurlar. Bu iletişim kurma biçimi, çocuğun duygularının işleme tabi tutulduğu bir kısmı (Cingulum gyrus) karakterize etmektedir. Yani çocuk böylece, günden güne tepkisel davranışın ve dağınık duyguların tutsağı olmadan gelişim olağan gelişimini yerine getirme şansına sahip olmuş oluyor. Eğer bu durumun tersine hiç kimse gelişim aşamasındaki bebek ve çocukla düzenli olarak ilgilenmek, sevmek, oynamak, iletişim ve etkileşime girmek gibi eğitsel faaliyetler gerçekleştirmiyorsa ya da yetersiz kalıyorsa, beynin bu kısmı gelişmemiş ya da az gelişmiş olarak kalır (Fonagy, 2001).

Bu örnekten yola çıkacak olursak bu şekilde beynin duygularının düzelendiği kısım ihmal edilen ve şiddete uğrayan çocukların genel olarak daha duyarsız ve farkındalığı düşük özellikler gösterirken stresin düzelendiği kısım fazla gelişmiş olacağından şiddet ve baskıya karşı olumsuz ilişki biçimleri gibi özelliklerde karakterize olmaktadır. Olumlu ilişkiler, beyinde sağlıklı sosyal davranışları yanıtlayan alıcıların sayısını artırırken, olumsuz ilişkiler, stresle ilgili olanları artırıyor. Bu da çocuğun stresle ilgili durumlara karşı aşırı duyarlı olmasına yol açıyor. Bir tehdit altında harekete geçen "savaş

ya da kaç" ya da problem davranışların ağırlığı, bu tür ihmal edilmiş çocuklarda sürekli etkinliğini koruyor.

'Beyin de gelişimini bu yönde sürdürmeye devam ediyor. Perry, durumu şöyle açıklıyor: "Karmaşanın ortasında yetişen veya düzensiz bir dünyada büyüyen bir çocuk, kendisini çevresine bu doğrultuda adapte ediyor. Sürekli tetikte durma eğilimi gösteriyor ve vücut, hep strese karşı tepki konumunda kalıyor. Güvensiz bağlanma ilişkilerinin ağırlıkta neden olduğu stresle karşı karşıya kalan çocuğun algı ve davranış sistemleri ve sinir sistemi de bu olguya bağlı olarak düzenleniyor (Perry ve Szalavitz, 2017).

Söz konusu çocuklar, zamanlarının büyük çoğunluğunu düşük seviyeli korku aşamasında geçiriyorlar. Bu durum, kasların gerilmesine, derin uyku ve kalp-damar sistemi bozukluklarına yol açıyor. Konuşmak yerine, sözlü olmayan işaretlere odaklanıyorlar. Bu da, öğrenme yeteneklerinin eksikliği gibi yanlış değerlendirmelere neden olabiliyor.

Diğer bir görüşe göre de ilk bebeklik döneminden itibaren çocuklarda oluşan erken bakım dönemlerine ait ruhsal ve davranış bozukluklarına yol açan travmatik durumların etkisini azaltma şansı 7 ila 8 yaşlardan itibaren ortadan kalkmaya başlamaktadır (Fonagy, 2001). Okul ortamlarındaki iyileştirici yaklaşımların bu yönüyle doğal olarak tedavici edici ya da geri döndüren rolüne ek olarak aile ve çevreye yönelik sosyal hizmet uygulamaları sayesinde güvensiz bağlanmanın etkilerini azaltmak mümkün hale gelebilmektedir. Bu durum insan beyninin gelişimsel dönemlerde aldığı biçimin yine aynı dönemler içinde yeni gelişmelere uyum sağlayıcı yapısıyla bağlıdır (Perry ve Szalavitz, 2017).

İnsan beyni genel olarak kullanım biçimi ve yönelimlere bağlı olarak biçim kazanmakta, düzenlenmekte, çalışma sistematiğini ve gelişimini buna göre bir gelişim göstermektedir. Yani beynimizin gelişimi ve yönelimleri bakım verenlerle birlikte eğitsel ortamlarda doğru uyarılarla ne kadar çok karşılaşırsa bu yönde gelişim göstermektedir. Beyne gönderilen uyarılara göre snaptik kavşakların hangisi yoğunluklu olursa bu yoğunluk çerçevesine göre bireysel yatkınlık artış göstermektedir (Perry, 2009). Bu durumu bir yıl boyunca dört yaşındaki iki çocuktan birine santraç oynamayı diğerine de hırsızlık yapmayı öğretmek gibi düşünebiliriz. Çocukların devam eden süreçte okula başladıkları süreçte santraçla uyumlu davranış kalıplarına ya da hırsızlıkla uyumlu davranış kalıplarına ve benzeri öğrenme biçimlerine daha yatkın hale gelemesi şeklinde örnekleyebiliriz. Hırsızlığın davranış kalıplarının ve deneyimlerinin absorbe edilmesi ayrı bir tamir süreci gerektirmekle birlikte akademik bir yönelime uyum sağlaması daha yavaş ve geriden ilerleyecektir. Bu duruma bakım ve çevresel sistemlerin etkisini de dahil ettiğimizde durum daha kompleks bir hale dönüşecektir. Doğru uyarıların doğru bir şekilde seçimi ve verilmesi yöntemide ayrı bir öneme sahip olacaktır. Bu noktada eğitsel ortamların bakım verenlerle ve çevresel sistemlerle bütünlük bir yapıya uygun planlanması okul sistemlerinin amacıyla örtüşmesi anlamına gelmektedir. Mevcut okul

sisteminin akademik başarıyı temel alıyor oluşunun toplumsal iyilik halinin gerçekleştirilmesinde beklentilerin çok uzağında kalmasına neden oluşunu bu şekilde açıklayabiliriz.

Sinapslar, doğumdan sonra ilk sekiz ayda biçimlenerek sayıları bu sürede 50 trilyondan 1 katrilyona kadar yükselme göstermektedir. Bu süreç beynin kendini nasıl düzenlemesi gerektiğini öğrenmesi için kritik bir zaman dilimidir. Buradaki önemli husus çevresel bir uyarı olmadan biçimlenme işleminin gerçekleşmiyor olmasıdır. Bununla birlikte beynin buradaki ilgili bölümleri farklı zaman dilimlerinde gelişme gösterme özelliğine sahip oluşudur.

Dolayısıyla ihmal edilme ya da stres anlarında şekillenmeye başlayan bölümlerde birtakım iyileştirmeleri ortamlara bağlı olarak gerçekleştirmek mümkün olabilmektedir ve bu ortamların en uygunu da eğitsel ortamlardır. Bu manada beynin farklı işlevleri için geçerli olan bu zaman dilimlerini, eğitsel ortamlar için "fırsat pencereleri" olarak tanımlayabiliriz. Eğer sinirler arasındaki bağlantılarda bu kritik zaman diliminde güven ilişkilerine bağlı olarak olumlu ivme gerçekleşmezse, bir daha aynı imkân söz konusu olamamaktadır. Okul ortamlarının önemi bu noktada kendini göstermektedir. Davranış sistemleri ve örüntülerini belirleyen bu sistemi daha iyi anlayabilmemiz için Perry'nin şu örneğini verebiliriz, görme duyusuyla ilgili sinapslar doğumdan sonraki 2-8. aylarda gelişiyor. Kataraktla doğan bir çocuğa 2 yaşına gelene kadar hiçbir müdahale yapılmazsa, "fırsat pencereleri" dönemi sona erdiğinden artık geri dönülemez körlük baş gösteriyor. Davranış sistemlerinin gelişiminin özellikle ergenlik döneminden itibaren minimuma indiğini düşünürsek okullar ve eğitsel alanlar toplumsal gelişimin fırsat pencereleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Frontal korteks (kişilik ve duygularının oluşumunu sağlayan ve güvensiz bağlanma örüntüleri bozulmuş olarak bulunan bölüm), kendini 8 ayda düzenliyor. Çocuk, doğru bir yetiştirmeyle duygularını düzenlemeyi öğreniyor; insanların duygularını anlamaya başlıyor; diğer insanların da düşünen ve hisseden bireyler olduğunun farkına varıyor. Onları kollayacak ve sevecek ortamlara sahip olabilen bebekler, bu şekilde bağlanma ilişkilerini güvene dayalı tesisi edemeyen 8 aylık olmadan, edilmeyenlere göre çok daha sağlıklı bir gelişim gösterirler eğilim bu yönde ivme kazanır. Olumlu ya da olumsuz bu ivmelenmeler doğrultusunda soyut düşünce gibi beynin daha karmaşık işlevleri, çocukluğun ilerleyen dönemlerinde, 11-13 yaşlarında biçimlenmeye başlıyor. Bu şekilde gelişim örüntülerine göre, kimi çocuk ruhsal sıkıntı içinde büyüse de, entelektüel gelişimi tamamlanabiliyor.

Nitekim güvensiz bağlanmaya sahip çocuklar üzerindeki araştırmada, duygusal açıdan olgunlaşmasalar da zekâ testlerinde normal sonuçlar verdikleri tespit edildi. Bu durum günümüzde akademik başarıya sahip olma imkânı tanısada daha çok suça kaynaklık eden temel etmenleri açıklamaktadır (Perry ve Szalavitz, 2017).

Perry, "Doğumdan sonraki ilk yılda şefkat ve sevgi görmeyen çocuklar, bilmeye ve kavramaya yönelik uyarıları büyüme çağında elde edebilme imkânına sahip olsalar bile bu çocuklarda derin ilişki kurma

sorunlarının asıl sorun olarak kaydetmektedir. Geniş bir açılımda değerlendirecek olursak bu tür çocuklar aynı zamanda yeterli zihinsel yetilere sahip olamayacağı gibi zihin problemleride yaşayan gruplarda yer alabilmektedirler.

Bağlanma ilişkilerinin dikkate alındığı eğitsel ortamlar bu bağlamda sosyal hizmet uygulamalarını önemli kılmaktadır çünkü çocuk, aile okul sistemleri arasındaki ilişki yapıları, beynin normal işlevlerini gerçekleştirmesinde hayati önem taşımaktadır bu doğrultuda uzun vadeli istikrarlı ve yapısal organizasyonlar bu bakış açısıyla mümkün hale gelebilecektir.

Güvensiz bağlanma türlerinin kaynaklık ettiği davranış ve duygusal sorunlar en alt seviyeden ileri patolojik düzeye kadar uzanabilen ve çeşitli tanımlamaları olmakla birlikte henüz tanımlaması yapılmamış tıpkı bir kanser gibi birçok yönü olan erken müdahale edilmediği takdirde toplumu tehdit eden sosyal bir kanser olarak değerlendirilebilir. Bu sosyal kanserin karantina alanı ise çocuğun aile yâda bakım ortamından ilk adımını attığı eğitsel ortamlar olarak belirtilebilir. Eğitsel ortam ve yapıların bu perspektiften ele alınması konumuzun merkezine oturması babından önemli ve belirleyicidir husustur.

Erken dönem okul ortamlarındaki iyileştirici yaklaşımlar, her türlü yoksunluk ve yaşantıların etkisi altında büyümek zorunda bırakılan ve toplumsal hayatın hastalıklarının başlıca potansiyel kaynağı olmaya aday bir çocuğu, bu karanlık gelecekte korumanın en etkili yollarından biri olarak görebiliriz. Ayrıca, benzer koşullar altında ihmal ve sevgisizlikle büyüyen yetişkinlerinde kendi çocuklarına benzer davranış eğilimleriyle nasıl yaklaştıklarını birincibölümde ayrıntılarıyla değinmiştik. İlgili araştırmalar erken dönem gelişim aşamalarında stres yaşayan her üç kişiden birinin, sorunlarını kendi çocuklarına aktardıklarını kanıtlamaktadır (Perry, 2009).

Hükümetlerin, ihmal edilen çocukluk dönemi sorunları için başta olmak üzere, olağan gelişim düzeyinde bulunan çocukların da sosyal ve duygusal gelişimini öne alan ve artık içinde bulunduğumuz yaşam koşullarında daha çok ihtiyaç duymakta olduğumuz farkındalıkları güçlendirici genel uygulamaları politikaya dönüştürmesi kaçınılmaz olduğunu düşünmekteyiz.

3.2. Bağlanma Kuram Merkezli Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımının Belirleyici Yönleri

Bakım vermenin ana eksenini, bir bebeğin ya da çocuğun ihtiyacını, güvenlik ve duygusal refahını artıracak şekilde saptama ve bunlara cevap verme becerilerinden oluşmaktadır. Buna göre, potansiyel koruyucu ebeveynlerin yeni bir ebeveyn-çocuk ilişkisinde bağlanma güvenliğinin oluşumunu kolaylaştırmak için buna uygun duygusal yetkinliklere sahip olmaları gerekir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi, gelişmesi ve her şeyden önce duygusal olarak gelişimini tamamlayabilmesi duyarlı ve yeterli ebeveynlik niteliklerine sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Bağlanma teorisi, bunu anlamak için yararlı bir kavramsal harita sunar ve çocuklukluktaki ilişkisel deneyimlerin, ileriye yönelik

yansımalarının neler olabileceğinden hareketle bir ebeveynin, bakım vermekte olduğu bir çocuğu algılama ve değerdendirme biçimini de dolayısıyla belirleyecektir.

Bu genel tablo günümüz toplumunun eğitimi de kapsayan sosyal ve ekonomik yönleriyle çeşitli müdahale biçimlerini gerekli kılmaktadır. Bu müdahale biçimleri elbette devlet aygıtının nasıl işletildiğı ile ilgili olup genel olarak sosyal politika uygulamalarını akla getirmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarının kaynağı burasıdır ve temel olan birey ve ailenin eğitimi sosyal hizmet politikalarının bütünlüğünün en büyük parçalarını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet uygulamalarının multidisipliner bir yapıda oluşu bu alanı öne çıkararak bireyin başarılı olmasını sağlayabilecek kişilerarası beceri ve duyarlılıkları destekleyen niteliğı yanında koruyucu oluşu ve sağlık programları için de köprü niteliğı değerli özelliklerdir. Örneğın terapötik ilişki ağlarının öne çıkarıldığı eğitsel ortamların düzenlenebilmesi bağlanma kuramı ve sosyal hizmet yaklaşımlarının işbirliğine güçlü bir örnek olarak belirtilebilir.

Bu yöndeki çabalar başta okullar ya da eğitsel alanlar olmak üzere daha geniş bir ölçeğe yayılabildiğı takdirde sadece ruhsal bozuklukların nesilden nesile aktarılmasını önlemekle kalmaz, bireylerin hayat boyu yaşam kalitesini artırmayı da başarabilir bir temel oluşturmak mümkün hale gelebilecektir.

Bağlanma ilişkilerinin kişilerarası ilişki biçimlerine olan etkisini vurgulayan çalışmaların sonuçlarına baktığımızda zaman ilerledikçe daha çok önem kazanmakta olduğunu ve her yeni araştırmanın da bu görüşleri desteklediğini gözlemek mümkündür. Bu durum bize göstermektedir ki birçok yönüyle sosyal politika uygulamaları ve eğitsel süreçlerinyeniden tanımlanması ve daha bütünleşik bir alan haline dönüşmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanın hayatı boyunca sergileyeceği davranış, tutum, yetenek ve alışkanlıkları ebeveyn ya da bakım verenlerle kuracağı ilişki biçimleri tarafından belirlenmektedir. Bu dönem ağırlıkta bebeklik dönemi olmak üzere yaklaşık olarak okul dönemine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu aşamalardan sonra kurulan ilişki biçimlerinin etkisi azalmaya başlar ve zamana yayılır. Okul ortamları aile ya da bakım ortamlarındaki yaşam biçimlerinden sonra yeni bir alternatif yaşam alanı olarak bireyin gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Toplumsal alanlar için ekolojik yaklaşımın fonksiyonerliği İngiltere ve ABD’de ilk dönem toplum merkezleri aracılığıyla toplumsal reforma ivme kazandırmada ve bağlanma kuramının geliştirilmesindeki katkılarına ikinci bölümde değinmiştik. Bu ilk endüstri ülkelerindeki gibi ülkemiz eğitim sistemi ve eğitsel alanların dizayn ve tasarımında etkin bir bakış açısı sunacağı için sosyal hizmet bakış açısıyla yapılacak bir eğitsel kurgunun önemli olacağını düşünmekteyiz.

Ülke nüfusumuzun son elli yıllık dönemde şehirli nüfusu %20 oranından %80 oranına çıkmıştır. Bu durum devlet organizasyonlarının karakterini doğrudan etkileyecek bir durumken örneğin eğitim sistemimiz yapısal olarak bu sürece entegre edilmemiş olduğundan yaşanan sorunların birçoğunun bu durumla ilgili olduğu düşünülmektedir. Toplumsal yapımızda meydana gelen bu denli hızlı ve büyük değişimin herhangi bir değişimin diğer kurumları etkilememesi mümkün değildir.

Okullar, okul öncesi dönemlerden itibaren bireylerin her açıdan gelişiminde, yetiştirilmesinde, nitelikli insan gücü olarak toplumda yerlerini almalarını sağlamada oldukça önemli eğitim kurumlarıdır ve onların toplumsallaşması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda çocukların sağlıklı gelişim süreci için aile ve okulla birlikte yaşadıkları çevrede sürekli takip edilmeleri ve desteklenmelerinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Okulların çocuklara ulaşılabilir en önemli toplumsal bir kurum olması ayrıca değerlendirilebilecek bir konu olarak ele alınmalıdır.

Ana-baba ve çocukların birbirleri üzerindeki etkileri reddedilemez bir gerçekliktir. Birbirleri üzerindeki etkiler göz önüne alındığında özellikle erken dönemlerdeki ana babaların etkisinin daha fazla olduğu değerlendirilebilir. Zira çocukların fiziksel, toplumsal çevrelerini belirlemede ve bağlılık ilişkisi yoluyla çocuklarının temel ilişki kalıplarını da belirlemektedirler. Ancak ilerleyen yaşla ortaya çıkan gelişimsel özelliklerle birlikte kendi çevre sistemlerini belirleyeceklerinden ilişki merkezleri bir sonraki nesle aktarılmak üzere değişecektir. Onlar için anne ve babanın görece değeri azalırken aile sistemini koruyan ilişkisel sistem olarak ana babalar için çocuklar aynı düzeyde önemini devam ettirecektir (Hortaşu, 2003)

Ailede, çocuk ve gençlerin davranış ve tutumlarını etkileyen en önemli faktör anne-baba davranış ve tutumlarıdır. Anne ve babaların çocuğu ihmal ve istismar etmesi, hor görmesi, şiddet uygulaması yada çeşitli düzeylerde psikolojik olarak reddetmesi çocukta kin, düşmanlık ve endişe duyguları vb.

duyguların davranışa dönüşmesine neden olmakta. Veya tersine aşırı sevgi, fedakârlık ve koruyuculukta çocuğu duygusal doyumsuzluğa iterek bencil ve sorumsuz hale gelmesine yol açabilmektedir. Böyle ailede yetişen çocuklar isyankâr, saldırgan, kavgacı, suc işlemeye eğilimli ya da kendine güveni olmayan, başkalarına bağımlı, yaşının gerektirdiği olgunluğa ulaşamamış, çevresine uyumda güçlük çeken, sabırsız, tahammülsüz, başkalarının hakkına saygı göstermeyen ve saldırgan bir insan olmasına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2000).

Eğitsel başarının yükseltilebilmesi için eğitsel ortamlarda okula bağlanmanın duygusal ve davranışsal sorunlarla ilişkilerini ele alan araştırmalar yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca ülkemizde okul aile ve öğrenci tek ve aktif bir etkileşim alanında tutabilecek bağlanma ilişkilerini destekleyici program ve projelerin geliştirilmesiyle okulların güvenli bir üs ve huzurlu mekânlara dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

Çoğu araştırmalarda okul ortamı ve öğretmenle ilgili davranış problemlerinin bağlanma biçimleriyle ilişkili bulunması, öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim çalışmalarının niteliğinin artırılmasının yararlı olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte okullardaki önleyici koruyucu girişimlerin de eğitsel olarak bağlanmayı etkileyen değişken duygusal davranışsal süreçlerin bilinmesi eğitsel niteliği arttıran bir uygulama olacaktır.

İlişkisel yapının korunabilmesinin önemli gerekliliklerinden birinin de medya, iletişim ve bilişim alanlarında çocuk ve ailelerle ilgili yayınların daha titiz ve yaptırımı yüksek politikalar benimsenmesi yürütülmesinin son derece önemli bir olgu olduğunu düşünüyoruz. Bu noktada özgürlük tanılamasının kıstasının küresel değerler değil ontolojik olarak yapılmasını önermekteyiz.

Genel olarak kültürümüzü ele aldığımızda ontolojik olarak öne çıkan hususların başında yardımseverlik, sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik ve kardeşlik gibi değerlerin belli ölçülerde etkinliğini devam ettirmekte olduğunu gözlemekteyiz. Bu değerlerin bağlanma ilişkilerinin destekleyici niteliğinin özsel olarak sahip olduğumuz bu değerlerin küresel zorlamaların aksine merhamet, hoşgörü ve farkındalığı telkin ediyor oluşunun önemli olduğunu ve kurumsal anlamda sahip çıktığımız takdirde özellikle eğitsel ortamlarla birlikte toplumsal hayatı kargaşa ve mutsuzluktan uzak tutmamız mümkün olabilecektir.

Bunu desteklemek üzere aile eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanmasının eğitsel ortamlarda yayılacak şekilde programlanması ve bireylerin bu uygulamalara katılımlarının sağlanması, aile içi iletişim ve eğitsel ortamlarla ilişkinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasını kolaylaştıracaktır.

Dunyadaki uygulamalara bakıldığında genel okul sosyal hizmet uygulamalarının bu lisanstan mezun olanların yerine getirme zorunluluğu yoktur. Daha çok okul sekreterliği fonksiyonunu yerine getiren çalışanlar göze çarpmaktadır. Örneğin Kanada'da bu işi sosyal hizmet yüksek lisansına sahip olanların sürdürmekte olduğunu ya da ziyayareci öğretmen kimliğinde yürütülmekte olduğunu gözlemekteyiz buradaki temel mantığın hizmetlerin sosyal hizmet bakış açısıyla yürütülüyor oluşudur. Ülkemizde de

eğitsel olarak kurum kültürüne ve öğretmenlik kültürü ve tecrübesine sahip norm fazlası durumunda olan ya da bu rolü gönüllü olarak yapmak isteyen öğretmenlerin sosyal hizmet misyonu çerçevesinde faaliyet gösterecek biçimde görevlendirmeler aracılığıyla bu hizmetler yürütülebilir

Birinci bölümde geniş bir biçimde ele alınan bağlanma kuramının kurucularından Harlow ve Ainsworth deneyleri birbirini tamamlayan ve denetleyen deneyler olarak gelişim süreçlerinin tanımlanması açısından henüz ülkemiz açısından olmasa da çağımıza yön veren gelişmiş ülkelerde büyük önem taşımaktadır.

Okul ortamlarını yapılandırılmasında ve eğitsel iletişim yapılarını belirlemede bağlanma örüntülerinin belirleyiciliği yadsınamaz bir gerçekliktir. Okul ve eğitim sistemleri bu deneylerdeki gibi bağlanma üssüne dönüştürülebilecek yapılar haline getirilebilmelidir. Zira aileden ilk ayrılan eğitim çağına geçiş yapan çocuklar üzerinde iyileştirici etkinin gerçekleştirilmesi bu ortamlar sayesinde sağlanabilir.

Güvensiz bağlanmaya neden olan ebeveynlerle tamir edici uygulamaların yapılabilmesi ve eğitim personeli seçilirken / eğitilirken kıstaslar bu doğrultuda belirlenerek bu teoriye göre politikalar belirlenmesi güvensiz, kaygılı ve suça eğilimli bireylerin topluma katılımını engelleyecektir.

KAYNAKÇA

- ACSWA: American Center for Clinical Social Work 2019). Practice with Children and Their Families: A Specialty of Clinical Social Work. <https://acswa.org/>, Erişim: Haziran, 2019
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.
- Altuğ, B. F., Özkan I. (1996). Bilişsel Süreçlerin Gelişimi. *Psikiyatri Bülteni*, 4:58-64.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Sos Bilim Enstitüsü Derg.* 7(1):39-64.
- Aytaç, K. (2009). Avrupa Eğitim Tarihi, Ankara, Doęubatu Yay. s. 245-259.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adolescents. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Bendiczen, H. K. (2013). *The Transformational Self: Attachment and the End of the Adolescent Phase*. Londra: Karnac Books.
- Berklin, C.T. (1978). Çocuklarda ve Gençlerde Davranış Bozuklukları: Türkiye İř Bankası Kültür Yay. s. 65.
- Bloom, K.C. (1995). The development of attachment behaviors in pregnant adolescents. *Nurs Res*, 44(5): 284-289.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol 1. Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Cilt 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. New York: Methuen.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Loss*. New York: Random House.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (2012). *Attachment and Loss*. Çeviren: Soylu TV. *Bağlanma*. 2. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bowlby, J. (2013). *Bağlanma*. (Çev. T. V. Soylu). İstanbul: Pinhan.
- Campos, J. J., Barrett, K., Lamb, M. E., Goldsmith, H. H., Stenberg, C. (1983). Socioemotional development. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Cilt. 2. Infancy and developmental psychobiology* (783-915). New York: Wiley.
- Ceyhan, K. E: (2018). *Anne Baba Ergen İlişkileri ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin Okul Sosyal Hizmeti Açışından İncelenmesi*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Christopher, O. (2009). *School Based Family Counselling: A New Paradigm, Sustainable Human Development Review*, 1 (1): 61-71.
- Clark, J. P. (2009). The History of School Social Work and Special Education in Iowa. 1-9
- Collins, N.L., Schetter, D., Lobel, M., Susan, C.M. (1993). Social support in pregnancy: Psychosocial correlates of birth outcome and postpartum depression. *Journal of Personality And Psychology*, 65:1243-1258
- Constable, R. (2008). *The role of the school social worker, school work practice, policy and research, History and General Perspectives on Social Work*, 3:3-29.
- Dobbing J, Sands J. (1973). Quantitative Growth and Development of Human Brain; Archives of Disease in Childhood.

- Dokuyan, M. (2016). 12. sınıf öğrencilerinde algılanan anne-baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 1-21.
- Dozier, M., Roben, C.K.P. (2015). *Attachment-Related Preventive Interventions*; 374-392. İçinde: J.A. Simpson, W.S. Rholes (ed.). *Attachment Theory and Research: New Directions and Emerging Themes*. New York: The Guilford Press.
- Duman, N. (2000). *Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Dupper, R. D. (2013). Okul Sosyal Hizmeti, Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler. Çeviren ve Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN ve Doç. Dr. Elif Gökçearslan ÇİFCİ, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., İstanbul
- Duyan, V. Duyan, G., Ç. Çifti, E. G. Sevim, Ç. Erbay, E. İkizoğlu, M. (2008). Lisede Okuyan Öğrencilerin Yalnızlık Durumlarına Etki Eden Değişkenlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33, s. 28-41.
- Duyan, V. (2010). Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri. Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Eder, R. ve Mangelsdorf, S. (1997). The Emotional Basis of Early Personality Development: Implications For the Self Concept, *Handbook of Personality Psychology*.
- Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 10(3), 7-15.
- Erdoğan, D., Barışkın, E. (2014). Erken Dönem Uyumsuz şema Alanları ve Sosyal Fobi Belirtileri: Duygu Düzenleme Güçlüğü'nün Aracı Rolü Var mı? *Türk Psikoloji Dergisi* 29:108-15.
- Fonagy, P. (1999). Transgenerational consistencies of attachment: A new theory [on-line]. In Paper to the Developmental and Psychoanalytic Discussion Group, American Psychoanalytic Association Meeting.
- Fonagy, Peter. (2001). *Attachment Theory and Psychoanalysis*: Taylor, Francis Group Londra.
- Fredrickson, B. L. (2001) The role of positive emotions in positive psychology. The broaden-and-build theory of positive emotions. *Am Psychol*. 56: 217-26
- Freud, A. (2000). Çocuklukta Normallik ve Patoloji. Çev.; AliNahit Babaoğlu, Metis Yay.
- Güngör, F. ve Erdurak, Y. (2012). Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-35
- Gürol, A. (2010). *Bebek Masajının Anne Bebek Bağlanması ve Emzirme Başarısına Etkisi*. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Hamarta, E., Deniz, M.E., Durmuşoğlu Saltalı N. (2009). *Bağlanma Stillerinin Duygusal Zekâyı Yordama Düzeyi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 9:195-229.
- Harlow, H. F., Zimmermann, R. R. (1959). Affectional responses in the infant monkey. *Science*, 130: 421-432.
- Hazan, C., Shaver, P.R. (1987). Romantic Love Conceptualized As An Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52:511-522.
- Hazan, C., Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*. 5:1-22.
- Hergüner, S. Çiçek, E. Annagür, A. Hergüner, A. Örs, R. (2014). Doğum Şeklinin Doğum Sonrası Depresyon, Algılanan Sosyal Destek ve Maternal Bağlanma ile İlişkisi: Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences 2014;27:15-20.
- Hortaçsu, N. (2003). Çocuklukta ilişkiler: Ana baba, kardeş ve arkadaşlar. İmge Kitabevi. IASSW.

- İşler, A. (2007). "Prematüre bebeklerde anne-bebek ilişkisinin başlatılmasında yenidoğan hemşirelerinin rolü". *Perinatoloji Dergisi*, 15(1): 1-6
- Kahriman, İ. ve Polat, S. (2003). Adölesanlarda aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6(2), 13-24.
- Kaplan, H.I., Sadock, B.J., Grebb, J.A. (1994). *Synopsis of Psychiatry*. Baltimore, Maryland.
- Karataş, K., Gencer, Tahir E., Çalış, N. ve Ege, A. (2016). Öğrenci Sorunlarının Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Değerlendirilmesi. *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*.
- Kemp, V.H., Page, C. (1986). The psychosocial impact of a high-risk pregnancy on the family. *JObstet Gynecol Neonatal Nurs*, 15(3): 232-236.)
- Kılıç, E. (2014). Aile Danışmanlığında Yeni Bir Model: Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tez, Danışman: Prof.Dr. Yasemin Özkan), Ankara
- Kohut H. (1998). The Analysis of the Self. Çevirenler: Atbaşoğlu, C., Büyükkal. B., İşcan, C. *Kendiliğin Çözümlemesi*. 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, s. 7-19.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi* (3. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuli, G. (2018). *Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet Uygulaması İhtiyacı: Rehber Öğretmenlerin Okul Sosyal Hizmeti ile İlgili Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Levine, L. E., Munsch, J. (2013). *Child Development: An Active Learning Approach*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Main, M., Goldwyn, R. (1994) akt. Bendicsen, H. K. (2013). The Transformational Self: Attachment and the End of the Adolescent Phase. Londra: Karnac.
- MEB, 2018-2019 Strateji Geliştirme Başkanlığı: <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64> (2 Mayıs 2019).
- Metin, A. (2014). Gebelerin Algıladıkları Sosyal Destek ile Prenatal Bağlanma Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Oskay, Ü. (2000). Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş. İstanbul: Der Yay.
- Özakkaş, T., Çorak, A. (2013). Kernberg, Kohut, Masterson'a Göre Nesne İlişkileri. *Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları*: 115. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü.
- Özakkaş, T., Çorak, A. (2018). Çağdaş Nesne İlişkileri: Aktarım Odaklı Psikoterapi. *Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları*: 248. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü.
- Özdoğru, Asil & Açıkgöz, Ömer. (2016). *Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi Programlarının Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi*.
- Özkan, Y. ve Kılıç E. (2014). Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler, TSA / Yıl: 18, Sayı: 3.
- Özkan, Y., Selcık, O. (2016). Okul Sosyal Hizmeti'nin Okul Erken Terki Üzerine Patansiyel Etkisi.
- Özkan, Y., Selcık, O. (2016). Klinik Çalışmadan Sosyal Politikaya: Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Roller ve Sorumlulukları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 46, Ekim 2016.
- Palombo, J., Bendicsen, H.K., Koch, B.J. (2009). *Guide to Psychoanalytic Developmental Theories*. New York: Springer Science+Business Media.
- Perry, B. D. (1996). Violence and childhood trauma: Understanding and responding to the effects of violence on young children. Cleveland, Ohio, Urban Child Research Centre, Cleveland State University, Gund Foundation.

- Perry, B. (2009). Principles of working with traumatized children. Retrieved from Scholastic. com.
- Perry, B. D., & Szalavitz, M. (2017). The boy who was raised as a dog: And other stories from a child psychiatrist's notebook--What traumatized children can teach us about loss, love, and healing. Basic Books.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A. (2015). *Introduction: New Directions and Emerging Themes in Attachment Theory and Research*. İçinde: J.A. Simpson, W.S. Rholes (ed.). Attachment Theory and Research: New Directions and Emerging Themes. New York: The Guilford Press.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ryan, O. (2010). *Attachment Relationships: Nurturing Healthy Bonds*. Chicago IL: Learning Seed.
- Schaffer, H. R., Emerson, P. E. (1964). *The development of social attachments in infancy*. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1-77.
- Scharfe, E. (2012). "Maternal attachment representations and initiation and duration of breast feeding". *Journal of Human Lactation*, 28(2): 218- 25.
- Schore, A. N. (2001). S:7-66 Effects of a secure attachment relationship on rightbrain development, affect regulation and infant mental health. *Infant Mental Health Journal*.
- Sedlak, Michael W. (1981). "The Origins and Evolution of Social Work in the Schools-1906-1970" Annual Meeting Of The American Educational Research Association, Los Angeles, pp. 1-21.
- Siegel, D. J. (2001). Toward an interpersonal neurobiology of the developing mind: Attachment relationships, "mindsight", and neural integration. *Infant Mental Health Journal*, 22(1-2), 67-94.
- Soysal, A., Ergenekon, E., Aksoy, E. (1999). Yenidoğan döneminde hastanede uzun süreli tedavi görenin bağlanma örüntüsü üzerindeki etkileri: Bir olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, Spencer, Herbert: Zihin, Ahlak ve Beden Eğitimi. (2013). Çev.: Mehmet Münir, Ankara; s. 13-19.
- Steinberg, L. ve Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57(4), 841-851.
- Stern, D. N. (1985). *The Interpersonal World of the Infant: A View from Psychoanalysis*.
- Sümer, N. Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14:35-58.
- Şeker, A. (2009). 101 Soruda Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler. S.225. Ankara: Sabev Yay.
- Tracy, E., Castro-Guillen, E., Schraff, S., (2006). Roles of school and community providers in the delivery of school based mental health services. Miami University of Ohio. Erişim: <http://www.units.muohio.edu/csbmhp/>; 15.03.2013.
- Turner, F. J. (2005). *Encyclopedia of Canadian Social Work*. Waterloo. ON, CAN: Wilfrid Laurier University Press. S:330-334
- Van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117(3), 387-403.
- Yavuzer, H. (1996). Ana-baba ve çocuk: ailede çocuk eğitimi. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2004). Ana, Baba ve Çocuk. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13:81-87.
- Yörükoğlu, A. (2000). Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Sorunları. S. 144-152.
- Zatsrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. Ankara: Nika Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaokul eğitimini Ordu’da, lise eğitimini Fatsa Lisesinde tamamladı. 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümüne girdi. Bu bölümden 2001 yılında mezun oldu. Bu dönemden itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesinde sosyolog olarak çalışmaya başladı. 2010 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı Beylikdüzü Vali Muammer Güler Öğretmen Lisesinde Meslek Bilgisi Öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Halen aynı bakanlıkta öğretmen olarak çalışmaya devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

